

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRÆCORUM
ET ROMANORUM
TEUBNERIANA

MINUCIUS FELIX
OCTAVIUS

EDIT

H. BOENIG

LIPSIÆ

IN AEDIBUS H. S. TEUBNERI

Presented to
The Library
of the
University of Toronto
by

Mrs. W. H. Jackaberry
in memory of
her husband.

Heinrich Adamant und vieler Gelegenheit, solche Aufstellungen und Sammlungen, die
seitens der Kinder, je nach der Altersstufe mit geringerem oder größerem Verständnis,
ausgesprochen werden, von vornherein aus dem Wege zu räumen, während die Er-
zählung von persönlichen Erlebnissen des Vaters das Gespräch belebt. ... Das vorzüg-
liche Buch wird allen Naturfreunden vom 13. Jahre an reiche Anregung und interessante
Eindrücke bieten.
(Pädagogische Reform, 18. Dezember 1901.)

Verlag von B. G. Teubner in Leipzig.

Streifzüge durch Wald und Flur.

Eine Anleitung zur Beobachtung der heimischen Natur in Monatsbildern. Für Haus und Schule bearbeitet von Oberlehrer Bernhard Landsberg. Dritte Auflage. Mit 84 Illustrationen nach Originalzeichnungen von Frau H. Landsberg. 1902. In Original-Leinwandband M. 5. —

Jeder Zelle des Buches merkt man es an, daß der Verfasser beseelt ist von einer glühenden Liebe zur Natur und daß er sich selbst mit vollster Hingabe der Beobachtung des pflanzlichen und tierischen Lebens widmet. Daß ein Unterricht in der Naturbeschreibung, wenn er im Sinne der „Streifzüge“ von einem für seine Aufgabe begeisterten Lehrer erteilt wird, ganz außerordentlich fruchtbringend sein muß, darf wohl als selbstverständlich hingestellt werden. (Pädagogisches Archiv 1895, Heft 2.)

Die Art der Darstellung ist fesselnd und anregend im höchsten Grad. In Summa ein schönes und vorzügliches Buch, das wir Freunden der Natur für sich und ihre heranwachsenden Kinder aufs wärmste empfehlen. (Schweizer Lehrerzeitung.)

Heimatklänge aus deutschen Gauen.

Für jung und alt ausgewählt von Oscar Dähnhardt.

Mit Buchschmuck von Robert Engels.

- I. Aus Marisch und Feide. Niederdeutsche Gedichte und Erzählungen.
- II. Aus Rebenflur und Waldegrund. Mitteldeutsche Gedichte u. Erzählungen.
- III. Aus Hochland und Schneegebirg. Oberdeutsche Gedichte und Erzählungen.

In künstlerischem Umschlag geheftet je 2 Mk., gebunden 2 Mk. 60 Pfg.

... Es ist ein richtiges Volksbuch und kann und wird mithelfen, ein neues Band herzustellen zwischen den oft noch durch die Eigenart getrennten Stämmen Germaniens; die Eigenart soll bleiben; sie verleiht der Gesamtheit eine unberechenbare Stärke; aber die räumlich Geschiedenen erfahren hier von einander, wie sie im Denken und Empfinden doch zusammengehören als Kinder einer Mutter. Es ist meist „hausbadene“, „bäuerliche“ Poesie, die uns hier geboten wird, aber „lerngesund“, in den Kreisen entstanden, die unsere „Mittelenreiter“ und „Scharfschützen“ stellen und die — das nicht zu vergessen — auch in die Reihen der „Mitter vom Geiste“ immer wieder frisches Blut bringen.

(Sächsische Schulzeitung, Literar. Beilage, 6. Dezember 1901.)

Bum Aufsatz-Unterricht.

Man verlange das Verzeichniss

der in nachstehend
aufgeführten und anderen Büchern

behandelsten Themen:

Bindel, Dispositionen zu deutschen Aufsätzen für die Tertia höherer Lehranstalten. Zwei Bändchen. geh. *M.* 4. —, geb. *M.* 5. —

Cholebins, Dispositionen und Materialien zu deutschen Aufsätzen. Vier Hefte. 11., bezw. 9. Auflage. geh. je *M.* 1. —, geb. je *M.* 1. 50.

— praktische Anleitung zur Abfassung deutscher Aufsätze. 6. Auflage. geh. *M.* 2. 40, geb. *M.* 2. 90.

Gelbe, Stilarbeiten. geh. *M.* 2. 40.

Goffel, praktische Aufsatsschule. geh. *M.* 3. —, geb. *M.* 3. 50.

Gräse, deutsche Aufsätze für die oberen Klassen höherer Mädchenschulen. 2. Aufl. geh. *M.* 3. 20, geb. *M.* 3. 60. In 3 Abtheilungen: geh. *M.* 1. —, 1. 60, 1. —

Hoffmann, 50 Themata zu deutschen Aufsätzen. geh. *M.* 1. —, geb. *M.* 1. 40.

Kappes, Leitfaden für den Unterricht in der deutschen Stilistik. 5. Aufl. kart. *M.* — 80.

Krumbach, deutsche Aufsätze. Drei Bändchen. geh. je *M.* 1. 00, geb. je *M.* 2. —

Kühner-Lyon, praktische Anleitung zur Vermeidung der hauptsächlichsten Fehler in Anlage und Ausführung deutscher Aufsätze. 3. Aufl. kart. *M.* 1. —

Mosengel, deutsche Aufsätze im Anschluß an den deutschen Lese- stoff. geb. *M.* 1. 40.

— Neue Folge *M.* 1. 80.

Naumann, theoretisch-praktische Anleitung zur Abfassung deutscher Aufsätze. 7. Aufl. geb. *M.* 4. 40. In 3 Abtheilungen: *M.* 1. 50, 1. 50, 2. —

Nürich, deutsche Musteraufsätze. 2. Aufl. geb. *M.* 2. 80.

Weise, Prof. Dr. O., Musterbeispiele zur deutschen Stillehre. geh. *M.* — 30.

LL
M6683Bo

W. H. Mackaherney
3800 Jackson Ave
Chicago

M. MINUCII FELICIS

OCTAVIUS.

RECENSUIT ET PRAEFATUS EST

HERM. BOENIG.

Æ

281640
18. 1. 33

LIPSIAE,
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MCMIII.

EDITORIS PRAEFATIO.

M. Minucii Felicis libellus, cui Octavius titulus est, medii aevi temporibus Arnobii libris septem tamquam liber octavus adhaesit et sic in volumine admodum corrupto casu nobis servatus est. In praefatione Arnobianae editionis suae, quae consilio et impensis academiae Caesareae Vindobonensis anno 1875 prodiit, Augustus Reifferscheid codicem illum, quem anno 1867 Parisiis contulit, sexto decimo saeculo Romae fuisse docet, postquam Faustus Sabaeus, bibliothecae Vaticanae custos, eum in bibliotheca Helvetiae aut Germaniae repperit et emit. Anno 1543 primus Arnobium edidit. 'Roma codex in Galliam translatus est una cum Arnobio typis expresso, quem Faustus Sabaeus Francisco primo dedicavit eidem regi, ut coniciendum videtur, dono datus; saltem Henrici secundi aetate in bibliotheca regia fuit, ut tegumenta eius etiamnunc indicant: rursus anno 1583, quo Fulvii Ursini editio Romae prodiit, in hac urbe codicem Arnobii fuisse nullum quae de subsidiis suis Ursinus in praefatione narrat, satis ostendunt' (praef. p. VII et VIII). Hodie codex in bibliotheca maxima Parisiensi (no. 1661) reservatur. 'Scriptus est', ut ibidem discimus, 'nono saeculo ineunte litteris minusculis a calligrafo: in eo, quod raro in alio codice eiusdem aetatis et scripturae invenias, verba fere non separantur. transcriptus autem est ex libro, qui litteratura cursiva exaratus erat, eius generis, unde scriptura quam vocant longobardica enata est.' Hunc vero librum ex alio descendisse, qui uncialibus litteris scriptus fuerit, et utrumque aut certe antiquiorem codicem in terra scriptum esse, ubi lingua Romana viguerit, et Parisinum nostrum in monasterio (Sangallensi vel Fuldensi), ubi

litterarum studia floruerint, ortum esse primum corruptelis, quae a librariis succedentibus factae sint, deinde notis ex more antiquorum in margine positis, tum diligentia idem vir doctus convincitur, qua codex, postquam scriptus est, corrigebatur. Correctiones autem diversae diversa aetate in codice Parisino ita institutae sunt, ut antiquae accurate a recentioribus sint distinguendae. Librarius enim ipse saepissime inter scribendum errores a se commissos sustulit, vel alia manus, quae a librarii manu distingui non potest, codicem cum archetypo collatum emendavit. Huius opera interdum verba omissa adduntur (p. 16, 26; 30, 26; 44, 6; 52, 9) totidemque litterae vel syllabae perperam insertae rasura delentur (p. 3, 13; 4, 25; 10, 8; 12, 17; 16, 11; 43, 5; 50, 1; 61, 12; 64, 12). Altera quaedam manus a priore distinguitur, cui haud raro contigit, ut locos leviter corruptos sanaret (p. 1, 18; 3, 19; 5, 12; 21, 13 etc.). Eiusdem studium orthographiae novandae nonnusquam perspicui licet (p. 9, 7. 21; 10, 7. 21; 17, 7; 40, 6; 46, 26; 58, 1 s., 63, 6). Cum autem exemplari careat, multa quoque in codicis restituendi labore peccavisse iudicandus est (p. 8, 5; 30, 3; 50, 6; 62, 12). — Praeter hunc librum alius fons neque Arnobiani neque Minuciani textus constituendi detectus est; nam Bruxelensem sive Burgundiacum codicem (no. 6851), qui sextum decimum saeculum superare non videtur, Parisini illius apographum esse neque ullius momenti ad artem criticam habendum iam dudum a viris doctis perspectum est. Editio quoque princeps Romana ex eodem codice parum diligenter facta est, non, ut Muraltus, qui Octavium anno 1836 edidit, opinatus est, ex tertio quodam codice nunc amisso expressa est. Quae ita esse ex lectionibus editionis principis, quas Halmius in commentario critico editionis Vindobonensis enumeravit, satis constat. Collationem codicis Parisini Andreas Laubmann, sodalis quondam seminarii philologici Monacensis, in usum Caroli Halmii suscepit et tanta cura ac diligentia confecit, ut de nullo iam loco dubitari posse, quid in codice unico

scriptum inveniatur, omnes, qui post eum codicis inspicendi facultate utebantur, consentiant. Tam diligenti cura eo magis opus esse videbatur, quo corruptior libellus ad nos perlatus est. Librarius enim cum linguae Graecae et Latinae tum philosophiae veteris admodum ignarus fuisse videtur, quem argumentum vel sententiam verborum sive Arnobii sive Minucii, quae exemplari fortasse non satis clare scripto usus litteris mandavit, parum intellexisse verisimile est. Cuius rei praeter innumerabiles fere errores cuiusque generis plurimorum quoque nominum propriorum inprimis philosophorum veterum depravatio argumento est, quae praeter Socratis, Platonis, Diogenis adeo nesciebat, ut recte ea perscribere nequiverit. Pauca exempla sufficiant: p. 11, 5 *Diagoras Melius*] *dārgoras milesius*; 11, 11 *Protagoram*] *pitagoram*; 28, 10 *Speusippum*] *zeuxippus*; 31, 14 *Euhemerus*] *erueret*; 35, 17 *Oetaeis*] *henneis*. Itaque non dubito Augusto Jo. Kronenberg assentiri, qui p. 34, 13 s. *Ceres errore subreptam et corruptam Liberam . . . vestigat*, in errore latere nomen corruptoris opinatus coniecerat *Orco*. Et ipse loco vexatissimo difficultatem sustulisse confido p. 4, 20 *si placet ut σκέψεως (ipsius P) sectae homo cum eo disputem*; sic enim Minucius Graecum illud ὁ ἀπὸ τῆς σκέψεως (Sext. Empir. pyrrh. I 229) in Latinum sermonem vertit. Permultis deinde locis vocabula depravata, duplicata, omissa, dementer transposita, de quibus infra agitur, non minus quam interpunctio, quae haud raro nullum sensum admittit, ignorantiae eius qui codicem nostrum perscripsit documenta sunt.

Quae cum ita sint, nil mirum est Octavium corruptissimum ad nos venisse et, ut ait Baehrens in editionis Lipsiensis suae praefatione, omnium vel foedissimarum corruptelarum quasi quendam thesaurum iure posse vocari huius libelli textum. Mendorum autem originem et naturam hic vir doctus non satis perspectam habuit, qui magna sagacitate, sed minime caute ac diligenter verba Minucii, ubicunque ei emendabilia esse videbantur, summa

libidine et licentia usus commutavit et studio corrigendi tantopere habenas remisit, ut paene alterum Octavium, non iam Minucii Felicis, in lucem protulerit. Ea re merito vituperationem gravissimam eorum omnium subiit, qui verba scriptoris uniuscuiusque potius recte intellegi quam vi affici oportere iudicant. Longe igitur aliam viam ingressus primo corruptelas, de quibus quomodo corrigendis dubitatio exsistere non potest, in ordines describere et ita fundamenta iacere temptavi, in quibus ratio certior emendandi exstruatur.

Ac primo quidem commemorandae sunt corruptelae, quarum origo inde declaratur, quod librarius exitum vocabuli alicuius fortasse neglegenter scriptum non recte intellexit, veluti pro *et* scribitur *e* et contrarium. p. 63, 20 *retudisset*] *retudisse*, 60, 22 *possit*] *posse*, 61, 20 s. *furor et turpitudine*] *furore turpitudine*. — p. 41, 17 *testatus es*] *est*, 50, 1 *nec videre fas*] *nec videret* (*t* erasa) *fas*, 49, 4 *epotis*] *et potis*. — Interdum *d* perperam irrepsit. p. 40, 9 librarius ipse *et* quos correxit ex *et quod*, 27, 11 *a nobis*] *ad nobis* (ante rasuram), at p. 2, 4 (*in illo sermone*) *quo*] *quod* ut rasura *d* delere omissum est, ita apponere 18, 19 *ecquid*] *et qui*. — Interdum *s* finale omissum invenitur p. 5, 22 *rudes*] *rude*, 15, 16 *mortuis*] *mortui*, 49, 13 *Romanis*] *romani*. — *s* finale falso additum plerumque rasura sublatum est p. 12, 17 *praefanda*] *praefandas*, 23, 14 *perspici*] *perspicias*, 31, 1 *creduli*] *credulis*, 45, 10 *infestare*] *infestares*, 50, 20 *promisce*] *promiscues*, 61, 12 *nobilitate*] *nobilitates*. — At perperam mansit p. 9, 19 *anheli*] *anhelis*, 46, 28 *vultu*] *vultus*, 58, 20 *qui*] *quis*, 60, 15 *dimitti*] *dismitti*. — Saepissime peccat librarius cum *m* declinationis finale eiusve siglum vel adiungit per errorem vel omittit p. 56, 7 *corpus omne . . . sive in cinerem comprimitur vel tenuatur in nidorem*] *nidore*, 57, 7 *poenam destinatam*] *destinata*, 62, 12 *auram bonam*] *bona*; simile mendum librarius correxit p. 21, 14 *claritatem*] *claritate*, et Wopkens recte scripsit p. 16, 8 *in dulcedinem*] *dulcedine*. Dubitant viri docti, utrum p. 60, 11 *Mucium Scaevolam*,

qui cum errasset in rege, perisset in hostibus, an, ut habet codex, *in regem* legendum sit. At *in c. abl.* praeferendum esse videtur coll. Cic. fin. 20 *si erratur in nomine*, cum apud Liv. XXXI 12 *foeda omnia et deformia errantisque in alienos fetus naturae visa* contrario fere sensu errare *in aliquem* legimus; neque enim *in regem*, sed *in scribam eius Mucius Scaevola* erravit. — p. 43, 6 s. habet P *Hostanes . . . angelos id est ministros et nuntios dei sed etueri . . . novit*, ubi librarius falso et rasura delevit, ut relinquatur *dei sed veri*. Recte vidit W. Hartel *m* post *sede* omissum esse et Minucium scripsisse: *angelos, id est ministros et nuntios, dei sedem tueri*. — p. 19, 6 more infimae latinitatis a librario accusativus pro ablativo scriptus est: *sine dilectum*. — p. 12, 1 legimus *pro mira* (corr. ex *miram*) *stultitia et incredibilis* (sed rasura factum *incredibili*) *audacia!* Hoc loco librarius praepositionem opinatus *pro* cum ablativo coniunxit, ut ex rasura eius intellegitur. Interiectioni autem *pro* casus vocativus non insolenter adiungitur, ut Hor. carm. III 5, 7 *pro curia inversique mores!* Halmio igitur, qui *pro miram stultitiam et incredibilem audaciam!* exspectat, adstipulari nequeo.

Multo etiam saepius quam in exitu singulae litterae mediis vocabulis vel inseruntur vel adimuntur: p. 19, 13 *malint]* *mallint*; 38, 8 *malunt]* *mallunt*; 61, 23 *infigit]* *infligit*; 11, 22 *foederatur]* *foederantur*; 12, 25 *fabulatur]* *fabulantur*; 13, 12 *canis]* *carnis*; 16, 9 *nimum]* *nimirum*; 18, 8 *postridie]* *posttridie*; 28, 7 *capiatur]* *capitatur*; 55, 14 *praedictionibus]* *praedicationibus*; 16, 11 *saltem]* *salitem*; 64, 12 *infirmum]* *infirmium*; 40, 17 *Larentia]* *laurentia*. — 27, 6 *verba]* *vera*; 35, 6 *uberibus]* *ueribus*; 58, 17 *uberius]* *uerius*; 57, 2 *libris]* *liris*; 59, 7 *contingere]* *continere*; 30, 8 *opiniones]* *opiones*; 34, 22 *mimi convicio]* *mimico vitio*; 46, 5 *perirent]* *perient*; 49, 10 *immolaretur]* *immolaetur*; 16, 20 *sentis]* *senis*; 21, 13 *exierunt]* *exerunt*; 48, 4 *conscientiam]* *conscentiam*; 1, 18 s. *gloriosius]* *glorius*; 5, 12 *sententia]* *sentia*; 12, 21 *antistitis]* *antistis*; 47, 10

impudicitiae] *impuditiæ*; 50, 10 *adfirmator]* *adfirmor*; 16, 1 *pollicitationis]* *pollicationis*.

Rarius in initio vocabulorum aliquid deest: p. 5, 12 *ex tuis]* *exuis*; 34, 17 *tinnitus]* *initus*; 42, 5 *Tiresias]* *ire sias*; 57, 23 *minor]* *inor*; 63, 6 *praeferimus]* *raeferimus*; 44, 9 *somnos]* *omnes*; 31, 12 *historicorum]* *stoicorum*; 38, 24 *testa]* *exta*; 41, 7 *inter aras]* *in terras*.

Non desunt exempla, ubi complures litterae inter se transpositae sint: 17, 23 *persensit]* *praesensit*; 28, 7 *Xenophanen]* *xeonfanen*; 36, 4 *Martem]* *matrem*; 37, 11 *ligneus]* *lingeus*; 42, 6 *Pyrrho]* *phyrro*; 50, 14 *conubia]* *conbuia*; 63, 7 *summa]* *sumam*.

Restat denique corruptelarum genus ex litteris perperam lectis enatarum, quibus nihil in codice nostro frequentius est. Atque ut a vocalibus incipiamus, et in stirpibus et in terminationibus confunduntur *e* et *i*: p. 52, 22 *mireris]* *mereris*; 45, 25 *paeniteret]* *peneteret*; 14, 20 *districtus]* *destrictus*; 28, 3 *discriptio]* *descriptio*. — 13, 10 *sexus omnis homines]* *hominis*; 18, 5 *Simonidis]* *simonides*; 39, 17 *alienas virgines]* *virginis*; 25, 2 *sideribus]* *siderebus*; 30, 4 *inveneris]* *inveniris*; 36, 12 *accipit]* *accepit*; 33, 18 *possent]* *possint*; 49, 1 *audire]* *audere*; 59, 3 *in hoc itinere]* *itineri*; 19, 9 *in verisimili]* *verisimile*; 30, 27 *inprovidē creduli]* *inprovidi* coll. p. 19, 17 *incaute creduli*; 6, 3 *scrutari]* *scrutare*, quam verbi formam hac una auctoritate confirmatam Neue III³ p. 88 perscripsit. — *a* falso ponitur pro *i*: p. 27, 23 *Anaximenes]* *anaxamenes*; 35, 15 *ignata]* *ignita*; 59, 10 *humana]* *humani*; (10, 8 *Trasimēnus]* *thrysimēnus*); eadem cum *e* confusa 44, 12 *altarium]* *alterium*; 45, 2 *fassis]* *fessis*; 48, 3 *at]* *et*. — *nomen* et *numen* sine dubio commutavit librarius p. 14, 11 *ut sit (deus Iudaeorum) Romanis numinibus [nominibus] cum sua sibi natione captivus*, quem locum recte sic interpretari oportet: deum Iudaeorum a Romanis subiectorum in captivitate deorum Romanorum teneri. Minus recte *nomen* pro *numen* malebat Luebkert, p. 48, 9 *sic eorum (principum) numen vocant*; legimus enim apud Sueton. Caligula 24 *per numen*

Drusillae deieravit; Tac. ann. I 73, 9; III 66, 5 *violatum numen Augusti*; Plin. paneg. 2 (*principi*) *nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur*. — Neque in his vocabulis solis *o* et *u* permutantur: ita p. 11, 4 *Theodorus*] *theudorus*; 8, 21 *colunt deos, quos alius iam sprevisset iratus*] *iratos*; deos enim iratos placare, non spernere mos erat et Romanorum veterum et plurimorum aliorum populorum; sed hae gentes ob cladem acceptam iratae deos vernaculos spreverunt ac deseruerunt. — Porro miscentur *o a ei*, velut 12, 4 *solacio redivivo*] *rediviva*; 28, 11 *vim animalem, qua*] *quo*; 34, 4. 7 *Cynocephalus*] *cynecefalus*; 50, 9 *Fronto*] *fronte*; 23, 10 *astrologis*] *astrolegis*; 4, 12 *dolere*] *dolore*; 28, 4 *motus*] *metus*, quo loco Meursii et Rigaltii emendatio a Cicerone confirmatur, apud quem legimus de deor. nat. I 26 *inde Anaxagoras... rerum discriptionem et motum mentis infinitae vi ac ratione designari et confici voluit*. cfr. Aristot. Phys. Ausc. VIII 1 φησὶ γὰρ (ὁ Ἄν.) ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἡρεμούντων τὸν ἄπειρον, χρόνον, κληθεὶν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν καὶ διακρίναι. — p. 3, 10 *ibi harenas extimas... perfundens lenis unda tondebat*] *tendebat* coll. 4, 6; 49, 12 *Gallis*] *gallos*; 27, 14 *varios*] *variis*, 53, 1 *sub oculis non venit ventus et flatus*, ubi Heumann *oculos* scripsit, quem Halm sequi noluit, cum in Lactantii quoque divin. inst. VIII 9, 2 meliores codd. habeant *deum licet sub oculis non veniret, de sua tamen vi cerneremus*. — Minus frequenter in litteris consonantibus erravit librarius. Permutantur *n* et *p* p. 2, 26 *voluptate*] *voluntate*; *r* et *l* p. 13, 11 *ubi convivium caluit*] *caruit*; *l* et *t* 36, 7 *Veneris loro*] *thoro*; 3, 24 *a terrena tabe*] *labe*; *s* et *x* 39, 7 *auxit*] *ausit*; 38, 24 *testa*] *exta*; *s* et *f* 20, 22 *ut fit*] *sit*; *s* et *n* 2, 4 *superstitionis*] *superstitiosis*; *s* et *r* 62, 22 *animamus*] *animamur*; 63, 9 *invidemus*] *invidemur*.

Cum aliis qui minus saepe legi solebant codicibus nostro id quoque commune est, quod in eo interpolationes alienam manum redolentes haud ita magno numero sunt. At multae repetitiones eiusdem vel litterae vel syllabae vel etiam vocis sive casu sive somnolentia librarii ortae

sunt, quarum nonnulla exempla, quae hoc manifeste ostendunt, nunc affero: p. 9, 19 *qui anhelis* **spumantibus** equis; 9, 21 *testis ludorum offensio* **Iovis de somnio plebei hominis iteratio**; 33, 20 *ut iam eos . . . nec aer* **[a] caperet nec terra gestaret**; 48, 7 *non ut viris . . . sed ut de* **[e]is**. — p. 54, 16 **Antoni** **[ni] Iuliani**; 13, 9 *cum soro* **[ro]ribus**; 38, 17 *est quo viro non licet* **[et] nonnulla absque feminis sacra sunt**; 41, 1 *Aegyptia illa non numina sed* **[et (erasum)] portenta**; 29, 16 . . . *Iovis partum et ortum Minervae et hoc genus cetera* **[rum] rerum vocabula esse**; 51, 12 *fastidiosi* **factiosi**; 3, 12 *toro* **[ri] sisque**; 10, 1 *Dec* **[ur] iorum devotio**. — p. 9, 1 *dum aras extruunt* **[dum] etiam ignotis numinibus**; 47, 5 *cum plerisque vobis* **[cum]**; simile vitium est 4, 10, quod Kronenberg, Minuciana p. 15 s. recte cognovit: igitur *cum* **[om] nēs** (*Minucius et Octavius*) *hac spectacula voluptate caperemur*; 46, 18 *cum* **[omn]ium** (*quoniam Vahlen*) *fama . . . ostensa veritate consumitur*; 7, 1 *soles alios atque* **[atque] alios semper splendere**; 30, 19 *taliam monstruosa mira* **[mira]cula**; 58, 25 *aves . . . in diem* **[pascua] pascuntur**; 20, 20 *procul est ab eius* **[subtilitate] simplicitate subtilis urbanitas**; 28, 10 *notum est . . . Antisthenen populares deos multos, sed naturalem unum praecipuum; Speusippum vim* **[naturalem] animalem . . . deum nosse**; 30, 24 *quid illas aniles fabulas, de* **hominibus** *aves et feras* **[homines] et de hominibus** *arbores atque flores?*

Nihilo minus non desunt in codice Parisino glossemata, singula verba asyndetice plerumque adiuncta, quae interpretationi cuiuslibet vocis vel sententiae inserviunt. Haec initio inter lineas superscripta vel in margine annotata per errorem auctore librario succedente in textum delapsa sunt, velut p. 45, 2, ubi vocabulis *credite fassis* altera manu *de se verum confitentibus* suprascriptum est. Propter rei fatuitatem haud difficile ea cognosci neque cum asyndeto apud auctorem nostrum gratioso confundi possunt. Haec exempla sufficiant: p. 20, 19 s. *in Natali meo versutiam nolo* **[non credo]**; 43, 22 *isti igitur impuri spiritus* **[daemones]**; 43, 23 *ut ostensum magis ac philosophis* **[et a Platone]**;

20, 22 s. ut qui rectam viam nescit, ubi, ut fit, in plures una diffinditur [quia viam nescit] haeret anxius; aliter autem res se habet p. 15, 7 sibi mortuis extinctis... aeternitatem repromittere, ubi [mortuis] Usener, mortuis et extinctis Ursinus, morte extinctis Heumann maluerunt; re vera nihil mutandum, sed hoc quoque loco asyndeton bimembre, quod Minucius a poetis antiquioris aetatis mutuatur, retinendum est, cuius rei exempla satis multa affert Lachmann ad Lucretium II 118.

Neque magis inter glossemata numerandae sunt crebrae illae explicationes *id est* inchoantes, quas auctor noster in enarrando copiosus affert et quas potius retinendas quam Wowero auctore delendas esse Halmio assentior. Semper enim aliquid novi sententiae addunt neque umquam omnino supervacaneae esse videntur. Eiusmodi sequantur pauca exempla, ex quibus quae modo dixi satis elucet: p. 39, 19 (*Romulus*) cum earum (*virginum Sabinarum*) parentibus, *id est* cum soceris suis, bellum miscuit; 39, 28 *templa omnia de manubiis*, *id est* de ruinis urbium, de spoliis deorum, de cadaveribus sacerdotum; 43, 8 *angelos*, *id est* ministros et nuntios; cfr. p. 43, 17; 48, 10; 49, 20.

Non minus saepe librarius noster singulas litteras vel syllabas vel totas voces praetermittendi culpam commisit, praesertim si quid simile praecedit vel insequitur, quo oculi scribae indiligentis deflexisse videntur. Istae lacunae maxima parte facile intellegi atque expleri possunt: 12, 21 *antistitis*] *antistis*; 34, 25 *ludibria et dedecora*] *decora*; 64, 2 *de providentia fateor et de* (om. P) *deo cedo et de* sectae iam nostrae sinceritate consentio; 19, 8 *nescientes inesse et in* (om. P) *incredibili verum et in* verisimili mendacium; 37, 15 *deus tunditur malleis et in* (om. P) *incudibus figuratur*, coll. Arnob. adv. nation. I 39 *in incudibus deos et ex malleis fabricatos* et Octav. p. 36, 12 (*Vulcanus*) *Iovis fulmen . . . in incude fabricatur*, cuius voculae sane invectioni obloquitur Norden, de Minucii Felicis aetate et genere dicendi p. 21. — p. 59, 11 *fortitudo enim in* (om. P) *infirmis* *tibus, roboratur*, ubi confer ad

Corinth. II 12, 9 ἡ γὰρ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται (*virtus in infirmitate perficitur* Vulg.) p. 11, 3 qui hanc religionem **tam vetustam, tam** (om. P) **utilem, tam salubrem**... *infirmare nitatur*; 21, 22 nihil itaque indignandum... *si quicumque de divinis quærat, quæ* (om. P) *sentiât proferat*; 37, 15 **lapideus deus**] *lapideus*; itaque supplēvi p. 15, 20... *culpam tamen vel innocentiam* |fateor| **fato** *tribui sententiis plurimorum*. — Chiasmi figuræ amator est Minucius, quod docent exempla hæc: p. 6, 4 *beati satis satisque prudentes*; 6, 9 *caelum ipsum et ipsa sidera*; 31, 12 *historicorum scripta vel scripta sapientium*; 37, 8 *tormentis quibus, et quibus machinis*; 57, 18 *s. parentem omnium et omnium dominum*. His exemplis propositis aliquot lacunæ facile explentur: 29, 3 *Cleanthes enim mentem modo, modo* (om. P) *animum, modo aethera, plerumque rationem deum disserit*; 38, 12 *s. ridenda quam multa, quam multa* (om. P) *etiam miseranda sunt*; 5, 8 *cum*... *repudiariis alterum, alterum* (om. P) *conprobaris*; 5, 21 itaque indignandum **omnibus** et **omnibus** (om. P) *indolendum est*; 7, 9 *homines noxios feriunt saepe et saepe* (om. P) *religiosos*. Praeter has lacunas, quas commemoravi, aliae non desunt, quæ non eadem facilitate expleri possint. In his locis sanandis viri docti curam et diligentiam quam maximam posuerunt neque tamen semper omnibus probati sunt. Certe nemo ad sententiam Canteri et Ursini non accessit, qui p. 26, 1 *tactu purior est* ex Cyprian. quod idola dei non sint cap. 9 init. feliciter suppleverunt. Et cum quaerimus, quid p. 15, 26 s. post *utrumne cum corporibus* desideretur, sine ullo dubio, alterum membrum interrogationis disiunctivæ contrarium prioris continens deest, cuius verba recte, ut puto, Halm ex iis, quæ sequuntur, mutuatus ita scribit: *utrumne cum corporibus* |*an sine corporibus*|; p. 24, 28 s. Vahlenio auctore post verba *Octavi caelum terramque* participium intercidissee suspicor, unde illud *caelum terramque* dependet; in qua lacuna supplenda non tam eius viri docti perlustrans sed potius perscrutans propter maiorem similitudinem insequentis perspicias

coniciendum puto et sic scribendum: *cum caelum terramque per|scrutans a|spicias providentiam.*

Graviores codicis corruptelae eae quoque inveniuntur, quae in traiectionibus positae sunt, cuius exempla iam alii deprehenderunt velut Wopkens, qui p. 26, 11, ubi in codice legitur *quem si patrem dixero, terrenum opineris, si regem carnalem suspiceris*, adiectiva *terrenum* et *carnalem* invicem transposuit; p. 54, 3 *non solum in oculis eius, sed in sinu vivimus* codex habet *non in solum oculis eius, sed in sinu vivimus*; p. 25, 14 Heumann probabiliter *tam magni imperii fortuna duos* (*duos fortuna P*) *non cepit* coll. Lucan. Phars. I 109 *populique potentis Non cepit fortuna duos* et Flor. II 13 (IV 2) § 14 *sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet*; p. 14, 24 Kronenberg, Minuciana p. 34—38 ordinem verborum restituit: *quasi . . . aut rupto elementorum omnium foedere et caelesti conpage, (moles ista P) qua continetur et cingitur, divisa moles ista subruatur*; p. 28, 6 s. *aristoteles variat et adsignat tamen unam potestatem; nam interim mentem, mundum interim deum dicit, interim mundo deum praeficit. aristoteles ponticus variat alias menti divinae tribuens principatum. heraclides ponticus quoque de deo divinam mentem quamvis varie adscribit. theophrastus et zenon et crysippus et cleantes sunt et ipsi multifformes, sed ad unitatem providentiae omnes revolvuntur.* Verba *aristoteles ponticus* mendosa esse apparet variaeque emendationes a viris doctis tentatae sunt. Ursinus verba *aristoteles* — *principatum* ut glossema expulit; verisimilius ea verba deleta emblemate *aristoteles ponticus* post *theophrastus* p. 28, 20 transponenda esse C. Roeren in Minucianis Coloniae a. 1859 editis recte perspexit coll. Cic. de deor. nat. I 35 *nec vero Theophrasti inconstantia ferenda est: modo enim menti divinum tribuit principatum, modo caelo, tum autem signis sideribusque caelestibus.* Roereno loci huius depravatio inde nata esse videtur, quod veterrimus aliqui librarius scripto vocabulo *Theophrastus* oblitus erat verba *variatur* — *principatum* addere, postea detecto errore in mar-

gine adscripsit. A posteriore autem librario verba nostra rursus in ipsum librum relata sunt; sed cum optime currere viderentur verba *Theophrastus et Zenon* etc., quo loco inserenda illa essent, non agnoscebatur. Ita autem deerat nomen auctoris, unde factum est, ut cum forte a legente quodam item in margine notata essent nomina philosophorum, quos Minucius recenset, ea nomina, quae proxime antecedeabant, *Aristoteles* et *Ponticus* cum reliquis verbis in margine scriptis coniungerentur et ita in librum insererentur. — p. 63, 23 post *quantum* inserit P *eadem tranquillitate qua vivimus*, quae verba ex p. 62, 17 s. nescio quo casu aut librarii ingenio parum acuto repetita delevit Ursinus, quem omnes reliqui auctores secuti sunt. — Denique confusionem, quae est in capitibus 21—23, primus J. G. Lindner (cfr. eius excursus III p. 317 s. in ed. II) sustulit, quam inde ortum esse optime perspexit, quod in codice archetypo duas schedas inter se transpositas esse apparet (cfr. Halmii praef. p. XVIII s.) In capite 21 enim Octavius sic argumentatur: Illi, qui dii vulgo habentur, homines olim fuerunt et post mortem ob merita virtutis aut muneris consecrati sunt. Testimonia sunt 1. Euhemerus, Prodicus, Persaeus philosophi, 2. Alexandri Magni ad matrem epistula, ubi Vulcanum facit omnium principem, deinde Iovis gentem, cuius principem Saturnum hominem fuisse prodiderunt Nepos, Cassius Hemina, Thallus, Diodorus historici et Vergilius poeta. Postquam qua de causa Saturnus Caeli et Terrae (*Οὐρανὸν καὶ Γαλας*) filius prodatur exposuit, ad Jovem redit, nam exemplum de Iovis gente petitem rei propositae suppetit, cum otiosum habeat (p. 33, 1) 'ire per singulos deos et totam seriem generis istius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas in ceteros ipso ordine successionis influxerit'. Sic omnia optime inter se cohaerent recteque procedunt. Ordinem autem nullum esse in codice Parisino, qui post historicos abrupte transit ad sacra et mysteria et postquam de forma et habitu deorum, de commentis poetarum locutus est, subito Saturni, cui nulla cum eis, quae

praecedunt, ratio intercedit, rursus mentionem facit, Lindner et Halm intellexerunt et omnibus, qui post hunc Octavium ediderunt, probati sunt. Supervacaneum igitur esset rem transactam denuo evolvere, nisi P. Schwenke, vir doctissimus et existimator intellegens Minucii (Goett. gel. Anz. 1890 p. 931), totam transpositionem irritam esse iudicasset, quae arte inter se cohaerentes divellerentur. Haec cum ex aliis rebus tum inde colligit, quod Cyprianus, qui in libro 'Quod idola dei non sint' Minucii Octavium expilavit, cum verborum ordine, qui est in codice Parisino, consonare videtur. At si denuo rem examinaveris, Cypriani verborum (cap. 2) consensionem cum textu a Lindnero transposito maiorem et meliorem esse quam cum verborum ordine priore invenies. Omnia enim ibi optime inter se consentiunt, nisi quod Cyprianus ex exemplis hominum singulorum inter deos relatorum initium disputationis capit, cum Octavius philosophorum historicorumque scriptis commemoratis quae de consecratione docuerint in initio nobis referat. —

Venio nunc ad orthographiam, quae in codice Parisino tanta varietate et inaequalitate exstat, ut omnia turbentur atque misceantur. Neque enim librarius eandem scripturae rationem per easdem voces diligenter tueretur, quas saepissime duplici interdum triplici ratione (exempla: p. 26, 1 *comprendo*; 4, 2 *comprehendo*; 29, 20 *compraehendo*. — p. 60, 13 *dexteram*; 60, 14 *dextram*. — p. 11, 11 *consulte*; 13, 21 *consulto*. — p. 40, 19 *adversus ceteros*; 40, 21 *adversum suos*. — p. 15, 18 *ni festinet oratio*; 12, 16 *nisi subsisteret veritas*) scriptas invenias. Et cum Parisinus nobis unicus fons fluat, neque, ut alibi, singulorum codices varias lectiones spectare sanamque scripturam ex eis eruere neque ex corruptelis consone traditis ad archetypum redire nobis licet. Propterea scire nobis datum non est, utrum librarius, cui codicem Parisinum debemus, an priorum unus et alter an potius universi ob miram illam inconstantiam in rebus orthographicis culpandi sint. Noster certe non minus quam ii, qui diversis temporibus corrigendi munere fungebantur, pondus minimum orthographiae addunt et

rem, quae iis nullius utique momenti esse videtur, plane neglegunt haud ignari veteres scriptores propter rerum ac sententiarum quam continent copiam vel propter auctoris propriam scribendi rationem legi aliaque omnia arbitrio ac libidini librariorum tradi solere. Cuius rei noster quoque codex testis est. Nam cum in illo erroribus innumerabilibus inquinato satis multis locis vel librarii ipsius vel altera manus lapsus in scribendo factos sanare studeat, res orthographicas, si numerum earum spectes, paucas commutatas invenias, velut p. 5, 1 *obsequi*] *obsequii* P, sed corr., 10, 21 *solacium*] *solatium* P corr. m. 2; 23, 10 *astrologis*] *astrolegis* P corr. m. 1; 35, 8 *inberbis*] *inbarbis* ex -vis corr. P.

Atque ut de vocalibus incipiamus, nihil in codice nostro frequentius est quam vocalis *e* et *ae* permutatio, quae a saeculo II p. Chr. n. in manuscriptis latius vagari solet.

ae pro *e* in initio vocabulorum Latinorum

22, 3 *aelementis*. 13, 11; 51, 5 *aepulae* (13, 9 *ep*-)

in syllaba principali vocabulorum Latinorum

1. pro *e* longa

4, 5 *laenis* (2, 26; 3, 10 *len*-); 57, 15 *inexaesus*; 42, 1 *spraevit*; 45, 16 *haebes* (37, 7; 53, 4; 56, 6 *heb*-); 2, 29 *praessit*; 46, 8 *praessus* (47, 7 *press*-)

2. pro *e* brevi

43, 17 *laevitas* (59, 2. 4 *lev*-); 13, 12 *incaestus* (12, 14; 13, 18; 39, 14; 41, 5; 45, 18; 46, 1. 14 *incest*-); 10, 10 *inpraecatio*; 19, 12 *quaerella*; 20, 7; 42, 11 *quaeror*; 29, 20; 54, 20 *conpraehendo* (4, 2 *conpreh*- 26, 1 *compre*- 9, 12; 27, 13; 36, 17; 50, 18; 57, 24 *depreh*-); 15, 16 *baeatus* (6, 4; 59, 8; 62, 16. 22 *bea*-)

in terminationibus adverbiorum

44, 10 *occultae*; 10, 23 *impiae* (alias -*e*)

in casu ablativo tertiae declinationis

9, 20 *de Persae*

ae = *ε η* in nominibus Graecanicis

62, 25 *Arcaesilaus* (Ἀρκεσίλαος); 54, 15 *Iosaepus* (Ἰώσηπος); 29, 14 *Aesiodus* (Ἠσιόδος); 32, 19 *Craete* (Κρήτη, alias *Creta*)

ae = *ει*

42, 11 *philippizaeno* (φιλιππίζειν)

e = *ae* in stirpibus vocabulorum Latinorum

10, 5 *co-equavit*; 37, 13 *ereus*; 8, 12 *Esculapius*; 49, 13 *cedere*

(alias *caedere*); 53, 16 *celum* (alias *caelum*) 9, 5; 14, 9 *cerimonia* (12, 25; 38, 19 *caer*-); 11, 18 *fex*; 57, 20 *ledere*; 1, 5; 20, 23 *hereo* (alias *haer*-); 1, 9; 12, 10 *pene* (41, 3 *paene*); 41, 17 *penitenter*; 45, 14 *penitentibus*; 18, 7 *quero* (alias *quaero*); 25, 20 *presto*; 61, 20 *scenicus*; 60, 12 *Scevola*; 24, 5 *sepire*; 47, 16 *tedescit*; 5, 18 *tedium*; 12, 8 *teter* (13, 7 *taeter*)

e = *ae* in casu genetivo primae declinationis
18, 1 *Arcesile*; 32, 19 *Craete*; 34, 18 *Cybele*

e = *ai* in nominibus Graecanicis
50, 6 *demon* (42, 23. 25; 43, 2. 10. 13. (22); 44, 17. 21. 25; 45, 2; 46, 12. 16. 20 *daem*-); 30, 20 *Chimera*

-eus = *-aios*
8, 12 *Chaldeus*; 9, 16; 40, 24 *Idea Mater*; 11, 5 *Cyreneus*; 31, 20 *Perseus* (Περσεύς); 54, 4 *Iudeus*; 40, 6; 48, 16 *tropea* (τρόπαια)

a in compositione servata
35, 8 *inbarbis*; 46, 18 *insparsus*; 49, 22 *infactus*

ae = *oe*
10, 7 *praelium* (P corr. m. 1)

e = *i* in syllaba principali
40, 13 *Teverinus* (*Tiberinus*)

e = *i* in verbis compositis (cfr. Ribbek prol. in Verg. p. 416)
36, 12 *accepit*

e = *i* in declinationis terminationibus
25, 2 *siderebus*; 19, 9 *in verisimile*; 47, 1 *Apen*

e in verbis inchoativis (v. indicem verborum)
sed 43, 24 *delitisco* cfr. Cyprian. idol. cap. 7, 1, ubi codices partim *delitescunt* partim *delitiscunt* exhibent

ea et *ia* terminationes confusae
13, 14 *linea*; 24, 14 *liniamentum* (cfr. Iul. Firmic. Matern. de errore profanarum religionum ed. Halm 1867 p. 84, 24)

i pro *e* in declinatione
7, 25 *imbri* (abl.); 59, 3 *in hoc itineri* (corr.) 13, 10 *hominis* (nom. plur.)

i pro *y* perrara est in nominibus propriis Graecis
7, 22 *Dionisius*; 36, 18 *Ganimeses*

i servata
18, 15 *audaciter*; 16, 11 *salitem*

i duplex in nominibus
33, 10. 18; 40, 10 *dii*; 10, 25; 31, 25; 36, 5; 37, 25; 40, 5 *diis*; 36, 20 *hiis*

i duplex in casu genetivo sing., itemque in dativo et ablativo plur. et substantivorum et adiectivorum secundae declinationis
-ius -ium terminatorum

12, 20; 15, 22; 21, 23; 38, 14 *alii*; 9, 10 *auguriis*; 2, 16 *desiderii*; 61, 19 *gladiatoriis*; 61, 20 *homicidiis*; 11, 21 *ieiuniis*; 45, 22 *in-*

dicii; 54, 2 *indiciis*; 58, 15 *ingenii*; 25, 18; 39, 10 *inperii*;
2, 7 *negotii*; 53, 3 *radiis*; 49, 14 *sacrificiis*; 22, 18 *sacrilegii*;
4, 15 *seriis*; 7, 27 *variis*

i simplex in nominibus

(54, 16 *Antoni*); 14, 10 *cerimonis*; 10, 6 *Claudi*; 54, 15 *Flavi*;
44, 12 *hostis*; 20, 8 *Ianuari*; 7, 4; 31, 21; 37, 1. 2; 63, 19 *isdem*;
10, 6 *Iuni*; 1, 3; 13, 9; 4, 16 *Octavi*; 5, 1 *obsequi*; 10, 1 *plebei*;
42, 6 *Pythi*; (57, 13 *Vesuvi*)

i simplex pro duplici in verborum perfecto et plusquamperfecto tempore

18, 8 *petit*; 60, 12 *perisset*

o pro *au*

41, 18 *Clodius*; (at 10, 6 *Claudius*)

o et *e*, *oe* et *e* varie

23, 10 *astrolegis*; 2, 19 *amoenus*; 11, 11 *consulte*; 13, 21 *consulto*;
47, 17 *facinoris*; 12, 24; 39, 15 *facinore*; 39, 14 *facinerosus*;
12, 6 *fecundus*; 24, 18 *fetus*; 14, 26; 49, 18 *foedus*;
11, 22; 13, 4 *foederare*; 38, 7 *oboedio*; 38, 24 *obscenus*

o et *u* variant

7, 3; 12, 8; 24, 19; 37, 2; 39, 25 *adolescere*; 35, 1 *adulescens*;
6, 11 *formidulosus*; 7, 6; 53, 7 *fulgora*; 36, 14 *fulgura*; 52, 22
fulgurat; 37, 2 *robur*; 3, 24 *robora*; 59, 12 *roboratur*; 11, 4
Theudorus

-*o* vel -*on* inconstanter in nominativo nominum propriorum peregrinorum

29, 19 *Aristo*; 34, 27; 36, 10 *Apollo*; 35, 22; 43, 12; 55, 6. 17
Plato; 63, 1 *Pyrro*. — 35, 9 *Hammon*; 28, 14 *Straton*; 29, 18
Xenophon; 29, 1 *Zenon*

u simplex pro duplici

57, 13 *Vesui*

u servata ante vocalem

3, 14 *tinguo*; 23, 4. 17; 53, 26; 61, 14 *distinguo*; 49, 5; 53, 5;
56, 22 *extinguo*; 17, 18 *unguentum*; 46, 12 *urgueo*

u omissa ante vocalem

20, 15 *ambigendum*; 12, 12; 50, 20 *promisce*

u mediis in vocabulis falso inserta

29, 4 *disseruit* (praes.); 40, 17 *Acca Laurentia*; 44, 13 *remis-*
sus; 63, 13 *reseruetur*

y plerumque servatur

Aegyptus Aegyptius Assyrius asyllum Chrysippus Cybele
Cyclops Cynocephalus Hydra mysterium Phryges Pyrrhus
Pyrro Pythagoras Pythius Stygius Syri

y pro *i*

24, 20 *Bryttania*; 59, 15 *inclytus*; 10, 8 *Thrasymenus*.

Transeamus nunc ad consonantes.

b pro *p*

36, 15 *Cyclobs*; 11, 13 *scribta* (*script-* 31, 12; 32, 4; 54, 14)

b scripta pro *v*

55, 21 *abes*; 27, 18 *disputabit* (perf.); 15, 3 *fabilla*; 63, 21 *favorabilis*; 35, 7 *Tribia*; 46, 26 *verbex*

b finale praepositionum *ob* et *sub* paene constanter assimilatur ante *c f p s*

occasus occido occido occipitium occulto occultus occumbo occupo. — successio succingo succumbo. — offenso offendo offero officio. — sufficio. — suppeto (15, 18 *subpetunt*) *supplicium supplico. — suspicio*

b constanter non assimilatur ante *m* et *r*

53, 8 *submoveo*; 34, 13; 52, 15 *subripio*; 14, 27 *subruo*

c inserta

42, 7 *confincxit*

c omissa

32, 1 *illi* (adverbium)

cu interdum pro *qui* servatur

13, 8 *locuntur* (32, 6 *loquuntur*; 44, 26 *eloquuntur*); 45, 18 *inicus* (15, 24; 16, 17 *iniquus*)

ci pro *ti*

9, 21 *nunciaverunt* (43, 8 *nuntios*)

c in coniunctione *nec* passim ante omnes vocales et *h* invenitur; sed semper *neque enim*

d et *t* in exitu vocabulorum confusae inveniuntur

14, 12 *ad* (coniunctio adversativa); 60, 8; 62, 17 (*ad enim*); 64, 8 (*ad ego*); (39, 7; 42, 12; 51, 1; 52, 17 *at*); 17, 7 *capud* (12, 18; 46, 21; 62, 11 *caput*); 35, 13; 40, 5 *quod* (60, 13 *quot*) 3, 9; 12, 11; (16, 6); 24, 10 *velud*

d pro *t* in mediis vocabulis

11, 19 *labendibus*

d assimilata in praepositione *ad* ante *c* et *t*

accedo accendo accessio accido accipio (51, 18 *adcrecit*) *attollo*

d non mutatur ante *f g l m n p s*

adfectio adfectus adfirmator adfixus adflatus adflictus adgnosco (4, 14; 10, 23 *agn-*) *adgredior adludo admitto admixtio adnecto adnitor* (21, 19 *apparet*) *adpello* 3 (12, 13 *appello* 1; 26, 9 *appellatio*) *adpeto adpono adscribo adsensio adsentior adsero adsertio adsevero adseveratio adsideo adsido adsiduitas adsiduus adsigno adsisto adspergo* (50, 7 *aspersio*. 17, 14; 23, 27 *aspicio*) *adspiro adsto adstrangulatus adstruo adsumo*

d ante *c* constanter assimilatur in voce *quicquid* sed p. 54, 17 *quicquam* in *quidquam* librarium mutavisse docet Halm in comment. crit. p. 48, 2

f et *ph* inconstanter in vocabulis et nominibus Graecanicis
 42, 3 *Amphiaraus*; 34, 4. 7 *Cynocepalus*; 31, 16 *Delficus*; 35, 6
Ephesus; 24, 22 *Eufrates*; 31, 17 *Farius*; 29, 14 *Orfeus*;
 42, 11 *philippizein*; 55, 14; 57, 5 *profeta*; 8, 1 *Phryges*; 28, 20
Theophrastus; 64, 1 *triumfator* (60, 2 *ph*); 28, 7 *Xenofanes*;
 28, 18 *Xenophon*

maxime varie voces *philosophari philosophia philosophus* scrip-
 tae inveniuntur

17, 17; 31, 20 *filosofari*; 5, 26; 11, 10 *filosofia*; 27, 13; 30, 18;
 42, 24; 43, 23; 55, 22; 63, 3. 20 *philosophus*; 21, 13 *philosofus*;
 27, 22; 30, 11. 16 *filosophus*; 18, 21 s., 55 *filosofus*

g pro *c*

10, 11 *Grassus*; 21, 26 *fugatur*; 42, 17 *insingerus*; 31, 17 *Pro-*
digus; 40, 24 *Diana Tauriga*

h addita initio vocabulorum

35, 9 *Hammon*; 2, 19. 27 *Hostia*; 3, 9; 49, 21 *harena*; 26, 15
histe; 19, 17; 54, 18 *his* (iis); 10, 8 *Thrasimenus*

h omissa initio vocabulorum

29, 14 *Aesiodus*; 49, 19 *austus*; 29, 1 *Crysippus*; 7, 2 *exalo*;
 48, 28 *exaurio*; 2, 20; 55, 3 *umor*

h addita in mediis vocabulis

22, 4; 28, 12 *athomi*; 18, 5 *melchus* (*melicus*); 40, 6 *trophaea*
 (48, 16 *trop-*)

h omissa in mediis vocabulis

28, 9 *Antistenes*; 54, 15 *Iosepus*; 51, 17 *pulcro* (22, 9; 25, 3;
 59, 23 *pulchr-*); 55, 16 *Pythagoras*; 42, 6 *Pytius*; 31, 15; 32, 21
sepulcrum; 21, 7 *stomacari*

h transposita

10, 10 *Pharti*; 42, 6 *Phyrrus*; 62, 11 *Phytia*

l simplex

10, 20 *cautela*; 4, 23; 24, 4 *tutela*

l duplex

47, 2 *crocodillus*; 2, 10 *loquella*; 10, 20 *medella*; 38, 14 *pillea-*
tus; 19, 12 *querella* — 19, 13; 38, 8 *mallo*

m simplex

45, 24 *solumodo*

m transposita

63, 7 *sumam* (= *summa*)

m facta *n* ante consonantem

63, 14 *aliquandiu*

n in compositione. — *co-* syllaba longa, non *con-* scribitur
 ante vocales *h n*

10, 4 *coaequo*; 22, 22 *cohaereo*; 22, 7 *conecto*; 50, 14 *conubium*

n in praepositione *con-* mutatur constanter in *com-* ante *m*, plerumque ante *p*, interdum ante *v*

commeatus commeo commercium comminiscor communis. — comparo compeditus comperio compono comprehendo comprimo computo (14, 26 *compages*; 20, 4 *compendium*; 63, 2 *conperendino*; 62, 11 *conplector*; 4, 2; 26, 1; 54, 20) — *convenio convicium convictus convivium* (21, 3 *convinco*; 20, 11 *convicium*; 13, 11 *convivium*)

n ante *l* et *r* raro servatur

7, 5 *conlido*; 62, 4 *conrumpo*. Ceterum ante *l* *col*, ante *r* *cor* scribitur

n in praepositione *in-* non mutatur ante *b l r*

inverbis inbuo (49, 19 *imb.*) *inlibo inlicio inlicitus inligo inlino inlitteratus inludo inlustris inreligiosus inrepo inritus inroto inruo inrido*

n ante *m* et *p* incredibili inconstantia vel assimilatur vel non mutatur

n addita in mediis vocabulis ante *t*

12, 25 *fabulantur*; 11, 22 *foederantur*

n finale in casu accusativo nominum propriorum Graecorum

11, 11 *Abderiten*; 28, 9 *Antisthenen*; 8, 12 *Astarten*; 17, 17 *Socraten*; 36, 18 *Ganymeden*. At p. 11, 11 *Protagoram*; 47, 5. 6 *Isidem Serapidem*

p simplex

8, 9 *opidum*; 56, 22 *suplicium*

p inserta inter *m s*

23, 22 *hiemps*

p omissa

55, 3 *consumtus*

p et *f* inter se confusae

20, 3 *reputare*

r omissa

48, 11 *peiero* (33, 5 *periero* cfr. Fleckeiseni annal. 1865 (91) p. 226)

r geminatur

61, 18 *currulis*

s omittitur post *x* et *s*

execratio (34, 21 *exseco*) *execror* (62, 17 *exsequiae*; 31, 14 *exsequor*) *exero exilio* (4, 9 *exs-*) *exilium existo expecto* (41, 20 *exsp-*) *extruo* (35, 6; 55, 11 *exstr-*) *extinguo exulto*; 10, 14 *transilio*; 6, 9 *transcendo*

s pro *x*

39, 7 *ausit*

t duplex

24, 20 *Bryttania* (*Britannia*); 5, 22; 32, 9 *littera* (21, 7 *inlitteratus*)

ti pro *ci*

50, 10 (20, 11) *convitium*; 10, 21 *solatium*

v pro *b*

41, 14 *civus*; 35, 8 *inbarvis*; 21, 5 *Iuva*; 42, 18 *laves* (20, 12 *labes*); 23, 25 *lavor* (alias *labor*); 13, 12 *livido* (alias *libido*); 21, 5 *provatus* (alias *probo*); 40, 13 *Teverinus* (*Tiberinus*); 44, 16 *vacchor*; 49, 18 *Vellona*; 55, 21 *velua*

x addita

11, 23 *lucifugax*

x pro *s*

38, 24 *t]exta*.

Supervacaneum mihi esse videtur de iis locis disputare, ubi coniecturas a prioribus editoribus probatas secutus sum, quas antequam in textum recipiendas putavi diligenter examinavi semperque reieci, nisi scripturae vitium manifestum proposita mutatione sublatum est. Numquam quidquam in textu commutavi, ut colorem quandam Tullianum proferrem, numquam si quid elegantius ab auctore dici posse iudicabar neque ullam aliam causam quidquam corrigendi admisi, nisi si quid a dictione latina, non Ciceroniana, sed eius aetatis, qua Minucius Octavium suum perscripsit, plane abhorret, vel si sententia sive mutationem sive traiectionem sive supplementum sive extinctionem alicuius modo litterae modo syllabae modo vocabuli unius vel plurium postulat.

Sufficiat igitur hoc loco quibus de causis a codice Parisino quibusque locis deflexerim vel cur in sententiam virorum doctorum de verbis restituendis meritorum discesserim vel cur emendationem vulgo probatam reiecerim quam brevissime potero exponere in eo consentiens cum J. J. Cornelissen, qui Octavium Lugduni Batavorum anno 1882 edidit (cuius artem criticam cum plerisque improbo), quod quo manifestius scripturae vitium proposita mutatione tollatur, eo paucioribus opus esse verbis, quo legentium iudicio commendetur.

2, 4 *superstitiosis*] Lactant. divin. inst. IV 28, 11 *religio veri dei cultus est, superstitio falsa*; Quintil. III 7, 21 *Iudaica superstitio*; Octav. p. 14, 7; 39, 7 *Romana superstitio*; p. 40, 16 *alumna urbis istius superstitio*. Cui opponitur *veritas vel vera religio* i. e. *religio Christiana*, Octav. p. 1, 17 *in lucem sapientiae et veritatis* (= *verae sapientiae* = *religionis Christianae*); itaque Maehlyum, qui scribit *Caecilium superstitionis vanitatibus inhaerentem*, sequi necesse esse arbitror. — 3, 10 *tendebat*] *tondebat* Maehly coll. p. 4, 6 *summīs fluctibus tonsis*. — *semper* P corr. ex *super*] priorem lectionem retinui, quia maria post tempestatem non *semper*, at *super* (i. e. *in superficie*) aliquod tempus inquieta esse constat. Ov. met. IV 725: *terga cavis super obsita conchis*. — 4, 5 *vel enataret*] seclussit Bursian, Literar. Centralblatt 1863 p. 497. — 4, 10 *omnes*] quae vox cum ad duos viros i. e. Octavium et Minucium pertinere non possit, Dombart praeter tres amicos plures homines adfuisse notat. Cornelissen: *cum omnes* (i. e. Minucius Caeciliusque atque Octavius et reliqui homines, qui in litore tunc versabantur) *hac spectacula voluptate caperentur* (cod. habet *caperemur*). Rectius Kronenberg Minuciana p. 16 s. dittographo -om remoto scribit: *cum nos . . caperemur, Caecilius etc.* — 4, 20 *ipsius*] cfr. praef. p. V. — 5, 20 *itaque*] *atqui* vel *id vero* proposuit Dombart (Jb. p. 287); cum autem particula adversativa desideretur, nihil verisimilius est, quam ut leni mutatione legamus *at aequae*. — 6, 3 *stuprari*] *susplicari* Dombart, quem probat Halm in praef. p. VII; *ruspari* vulgo ex coniectura Jos. Scaligeri scribitur, quae propter ductuum similitudinem praeferenda esse videtur, quamquam idem fere quod praecedens *scrutari* significat, quae tautologia a Minucii genere scribendi non abhorret. cfr. p. 5, 1 *nec hoc obsequi fuit aut ordinis aut honoris*. — 8, 2 *certa*] *caeca* Dombart coll. Pacuv. 366 (Ribbeck) *fortunam insanam esse et caecam et brutam perhibent philosophi* et Augustin. de civ. dei IV 18 *quomodo (Fortuna) ergo bona est, quae sine ullo iudicio venit ad bonos et ad malos. Ut quid autem colitur, quae ita caeca*

est, passim in quoslibet incurrens, ut suos cultores plerumque praetereat et suis contemptoribus haereat. — 8, 14 universa] universorum sc. *populorum*, quod iam Maehlyum p. 428 proposuisse hoc loco suppleo. — 8, 21 *iratos] iratus* Wowerus et Dombart (Bl. p. 288) cfr. praef. p. IX. — 9, 9 *errare] enarrare* scripsi, nam *errare* absurdum est, sed *enarrare* melius et felicius potest Caecilius neutrius personae adhibita ratione contra rem non contra hominem locuturus. — 9, 12 *memoria iam eos] memoria[ia]m: eos* dittographia remota scripsi. — 9, 18 *in lacu] in lacu Iuturnae* Usener, qui docet nusquam, ubi illius miraculi mentio fit, additamentum *Iuturnae* desiderari: Valer. Max. I 8, 1 *ad lacum Iuturnae*; Florus I 28 (II 12) 15 *apud Iuturnae lacum*; Lactant. divin. inst. II 7, 9 *apud lacum Iuturnae*; Symmachus ep. I 89 *apud Iuturnae lacum*. Ov. fast. I 708 *circa Iuturnae lacus*. — 11, 25 *miseri] misereri* Synnerberg p. 16 coll. Octav. p. 22, 16 *ignorare nec fas nec licet . . . caelestem claritatem* et Lactant. divin. inst. II 1, 6 *qui non agnoscunt cultum eius (dei) quem prorsus ignorari ab homine fas non est*. — 11, 26 *despiciunt] quia continuo praecedit templa ut busta despiciunt*, fieri non potest, ut codicis lectio vera et genuina sit. Probabilis est coniectura Cornelissenii *reiciunt* coll. Octav. p. 51, 11, ubi Octavius huic accusationi respondens dicit *nec de ultima statim plebe consistimus, si honores vestros et purpuras recusamus*. — 12, 18 *asini] seclisit* Davisius, ut insertum ex p. 46, 24; at cfr. Vahlen ind. lect. univers. Berol. 1894 p. 19. — 13, 22 *aut omnia aut pleraque omnium] pleraque omnia* Wopkens; Halm *omnium* obelo notavit; *omnino* Baehrens lect. lat. p. 25; at cfr. Vahlen in Herme XXVIII p. 355 s. — 15, 18 *magis nec laboro iam docui] magno sine labore iam docui* scripsi coll. p. 43, 13 *angelos sine negotio narrat* et p. 41, 17 *auguria summo labore collecta*. — 15, 20 *fato] fateor* addidi, ut *culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententiis plurimorum* habeat unde dependeat. — 20, 19 *non credo] praef. p. X*. — 20, 22 *quia viam nescit] praef. p. XI*. — 20, 24 *nec singulas (vias) audet eligere nec universas*

probare] absurdum est quicumque in trivio constitutus sit omnes vias probare non audere, cum una modo ad id ducat, quo tendit; Kronenberg *potest* supplens rem ex sententia dicentis expedit. — 22, 7 *cum ita cohaerentia conexa concatenata sint*] hoc loco subiecto carere asyndeta perspexit H. A. Koch, qui *cuncta* supplens orationem conformavit. — 23, 12 *inducant*] *indicant* P. Daniel; at v. Archiloch. PLG II⁴ 402 ὁκόλην Ζεὺς ἐφ' ἡμέραν ἄγῃ; Verg. georg. IV. 552 *nona suos Aurora induxerat ortus*; Ov. fast. V 163 *at simul inducent obscura crepuscula noctem*. — 24, 22 *amnis colet*] *quotannis* Kronenberg coll. Cic. de deor. nat. II 130 *Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates, in quam quotannis quasi novos agros invehit*. — 24, 28—25, 1 *perspicias*] *per scrutans a spicias* supplevi cfr. praef. p. XIII. — 25, 16. 17 *potestatem*] quae codicis lectio propter ea quae insequuntur *divini imperii totam potestatem* corrupta iudicanda est, quam ob rem Minucium proprietatem scripsisse suspicor coll. Iustin. II 7, 7 *de proprietate insulae Salaminiae*; Suet. Galb. 7 *proprietas iumentis*; Lactant. divin. inst. III 22, 7 *proprietas rerum*. — 26, 1 *nec comprehendi potest*] cfr. Cyprian. quod idola dii non sint cap. 9 *Hic nec videri potest, visu clarior est, nec comprehendere, tactu purior est, nec aestimari, sensu maior est*. — 26, 16 *deum*] ibid. dici frequenter audimus 'o deus' et 'deus videt' et 'deo commendo' et 'deus mihi reddet' et 'si deus dederit'. — 28, 3 *vero*] *rerum* Bouhier, cui assentiuntur Usener p. 399 et H. Sauppe, Goett. gel. Anz. 1867 p. 1997 coll. Cic. de deor. nat. I 26 *Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem et motum mentis infinitae vi ac ratione designari et confici voluit*. — 29, 3 *mentem modo animum*] *mundum modo, modo animum* Halm coll. Cic. de deor. nat. I 37 *Cleanthes autem qui Zenonem audivit (cfr. ibid. II 21) . . . tum ipsum mundum deum dicit esse, tum totius naturae menti atque animo tribuit hoc nomen*. — 30, 26 *similiter ac vero erga*] corrupte; *similiter [ac] vero* Dombart; *similiter adeo* Vahlen; varias emendandi condiciones aspernatus

deos quoque cum praeterita de maiorum facili in mendaciis fide disputatione copulavi, cum scriberem similiter ac miracula deos quoque maiores nostri... crediderunt. — 30, 27 improvidi creduli] improvide creduli Heumann coll. Octav. p. 19, 17 *incaute creduli. — illi] illic* Rigaltius; cfr. Verg. georg. I 54 *hic segetes, illic (illi Arusianus) veniunt felicius uvae. — 32, 12 dedit] nescio quo casu dedit irrepsit ex* Verg. Aen. VIII 322 (*Saturnus*) *Composuit legesque dedit Latiumque vocari Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris. — 32, 16 Terrae enim vel Caeli filius] et Caeli* Usener p. 412 coll. Tert. ad nation. II 12 *de Caelo enim et Terra Saturnus; apol. cap. 10 quia ab homine non utique de caelo et terra. — 32, 22—24 et despicias — tumultum]* probabiliter Baehrens: fragmentum esse puto additamenti, quod lector christianus in summa margine ex alio scriptore ad sequentem de Iside narrationem adiecerat. — 34, 13 *errore]* in errore latere nomen corruptoris arbitrantur Baehrens in Fleckeis. ann. 1872 p. 632 et Kronenberg Minuciana p. 5. — 37, 4 *horum]* *hominum* Halm praef. p. XX. — 37, 15 *incudibus]* *in incudibus* Meursius coll. Octav. p. 36, 13 *fulmen cum armis Aeneae in incude fabricatur; Arnobius adversus nationes I 39 in incudibus deos et ex malleis fabricatos; repugnat quidem E. Norden, de Min. Fel. aetate et genere dicendi. 1897 p. 21. — 37, 25 quanto vero de diis vestris animalia muta naturaliter iudicant]* ita est in codice. Ursinus correxit *quanto verius, Baehrens quam acute vero, Heumann delevit naturaliter. At J. G. G. Boot, Mnemosyne XXIV p. 442 minus a codicis scriptura recedens legendum esse censet quanto — naturalius i. e. magis secundum naturam. — 40, 9 postulaverant]* quod verbum inane Dombart in editione sua uncis inclusit; sed Halmio praeunte eiusdem viri docti coniecturam '*prostraverant*' praefero. — 43, 8 *sed et veri]* *sedem tueri* Hartel Zeitschr. f. d. oesterr. Gymnas. XIX (1868) p. 30 et H. A. Koch in mus. Rhenan. a. 1873 p. 620 coll. Cyprian. idol. cap. 6 *Ostanes et formam veri dei negat conspici posse et angelos veros sedi eius dicit*

adsistere. — 43, 22 *daemones*] spurium esse existimabat Ursinus coll. Cyprian. idol. cap. 7 *hi ergo spiritus sub statu is et imaginibus consecratis delitescunt.* — 44, 2 *inspirantur interim vatibus*] de hoc loco corrupto quomodo sanando copiose agit Dombart in appendice editionis suae p. 138. — 45, 6 s. *quos longe in coetibus per vos lacessebant*] *quos longe a coetibus per vos lacescant* Vahlen coll. Lactant. divin. inst. IV 27, 8 *sed quoniam neque accedere ad eos possunt, in quibus caelestem notam viderint nec iis nocere, quos signum immortale munierit, tanquam inexpugnabilis murus, lacescunt eos per homines et manibus persecuntur alienis.* — 46, 24 *cum vestra vel Epona*] *cum vestra vel sua Epona* Rigaltius coll. Tert. apol. 16 *vos tamen non negabitis et iumenta omnia et totos cantherios cum sua Epona coli a vobis;* ad nation. I 11 *sane et vos totos asinos colitis et cum sua Epona et omnia iumenta et pecora et bestias quae perinde cum suis praeseptis consecratis.* — 47, 11 *sexus omnis*] = *sexus uterque.* Heumann delet *omnis*, quod facile irrepserit, cum sequatur *omnibus*; at cfr. Octav. p. 13, 10 *sexus omnis homines;* Lactant. divin. inst. VI 3, 16 *homines omnis sexus et generis et aetatis;* ibid. VI 5, 16. Tac. ann. VI 25; Apul. met. VII 13. — 54, 23 *aut inprovisum ignem cadere aut difficile non credere*] diversissimae viae hunc locum sine dubio corruptum emendandi ab editoribus initae sunt. Medicinam salutarem adhibemus, si cum Roereno, Minuciana II p. 4 particulam *aut* de suo loco motam ante *non* inseramus; nam legimus apud Tertullian. ad nation. I 2 *Confessis* (i. e. *quamquam confitentur*) *difficile creditis.* — 55, 6 *inundare*] Dubitari potest de usu intransitivo huius verbi Minuciano, quamquam legimus apud Lactant. divin. inst. VII 24, 7 *flumina lacte inundabunt;* idem enim habet ibid. I 18, 10 *qui campos cruore inundaverit.* Apud Verg. Aen. X 24 Ribbeck codices antiquissimos Palatinum, Gudianum, Bernensem et Servium (II p. 387) secutus scripsit *inundant sanguine fossas.* — 58, 9 *sit sortis fortunae*] *sit sors fortunae* i. e. licet sortem fortunae debeamus (Heumann). — 61, 3 *licentiae potestatis*] *licentiam*

potestates scripsi; *potestates* enim sunt, qui imperiis ac dominationibus eriguntur, homines illustres et magno honore praediti, coll. Sueton. Claud. 25 *iurisdictionem potestatibus per provincias demandare* et apud iuris consultos, Minucii nostri collegas, legimus *potestates sublimes, illustres*. — 63, 11 *recti*] *regula recti* Dombart coll. Octav. p. 21, 27. — 63, 12 s. *reservetur*] *reseretur* i. e. *aperiatur, patefiat* Boot, Mnemosyne XXIV p. 442. —

Scripsi Regiomonti mense Ianuario a. 1903.

INDEX NOTARUM.

- anonymus v. *Miscellaneae Observationes*. IV Amstelod. 1739
Baehrens = M. Minucii Felicis Octavius. em. et praef. Aemilius Baehrens. Lipsiae 1886
Balduinus = M. Minucii Felicis Octavius . . . restitutus a Fr. Balduino. Heidelberg 1560
Boot = J. G. G. Boot, ad Minucii Felicis Octavium. *Mnemosyne* N. S. XXIV 4, 439—442; XXV 1, 75
Bouhier v. Jean de Clerc, *Bibliothèque ancienne et moderne* (1714—1727) XVI p. 222
Bursian v. *Literar. Centralblatt* 1863 p. 497
Canterus = *Variarum lectionum libri II* Antverp. 1574
L. Carrio = *Emendationes et Observationes*. Lutetiae 1583
Cellarius = M. Minucii Felicis Octavius recensitus a Christophoro Cellario. Halae 1699
cod. Brux. = codex Bruxellensis sive Burgundiacus. saec. XVI codicis Parisini apographus
Cornelissen = M. Minucii Felicis Octavius. recensuit J. J. Cornelissen. Lugd. Batav. 1882
P. Daniel = Petri Daniel annotationes in editione Woweri. Hamburg 1603
Davisius = M. Minucii Felicis Octavius, cura Joan. Davisii. Cantabrigae 1707. 1711
Dombart = *Kritische Beiträge zu Minucius Felix*. *Jahrb. f. klass. Philol.* 99 (1869) p. 417—422 (Jb.)
Zur Erklärung und Kritik des Minucius Felix. *Blätter f. d. bayr. Gymnasialschulwesen* 9 (1873) p. 285—300; 10 (1874) p. 977 (Bl.)
Octavius. Ein Dialog des M. Minucius Felix, übersetzt von Bernhard Dombart². Erlangen 1881
ed. pr. = *Editio princeps* (Arnobii adversus nationes liber octavus) Fausti Sabaei. Romae 1543
Fielitz v. editionem Aemilii Baehrensii Lipsiensem, in comm. cr. p. 1, 14
Gelenius = Arnobii disputationum adversus gentes libri VIII. Basel 1546. 1560
Jac. Gronovius = M. Minucii Felicis Octavius, ex rec. Jacobi Gronovii. Lugd. Batav. 1709

- J. Fr. Gronovius = monobiblos observatorum in scriptoribus ecclesiasticis. Daventriae 1651
- Halm = Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum II. M. Minucii Felicis Octavius recensuit et commentario critico (c. cr.) instruxit Carolus Halm. Vindobonae 1867
- Hartel v. Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn. XIX (1868) p. 27—31
- Haupt v. Mauritii Haupti opuscula III. Lipsiae 1876 p. 389—391
- Heraldus = M. Minucii Felicis Octavius. emend. Desiderius Heraldus. Paris 1613
- Heumann v. Miscellanea Lipsiensia nova. Lipsiae 1716—1723 vol. V 476—503; vol. VII 247—272. 421—478; vol. VIII 115—134. 454—479
- Hiller v. Baehrensii editionem Lipsiensem p. 10, 12
- Klussmann = Zu Minucius Felix. Mus. Rhen. N. F. XXIII (1868) p. 543; XXIX (1874) p. 638; XXX (1875) p. 144. Philologus XXXV (1876) p. 206—209
- Koch = Zu Minucius Felix. Mus. Rhen. N. F. XVIII (1873) p. 615—621
- Kramer v. Aemilii Baehrensii editionem Lipsiensem, comm. crit. p. 29, 2
- Kronenberg = Minuciana sive annotationes criticae in Minucii Felicis Octavium. Lugd. Batav. 1889
- Lindner = M. Minucii Felicis Octavius recensitus a Joan. Gottlieb Lindner. Longosalissae 1760. 1773. 1794
- Maehly = Kritische Beiträge zu Minucius Felix in Jahrb. f. klass. Philol. 99 (1869) p. 422—437
- Meursius = Hypocritus Minucianus². Lugd. Batav. 1599
- Meyer v. Halmii editionem Vindobonensem in comm. crit. p. 23, 22
- Oehler = M. Minucii Felicis Octavius. rec. Franz Oehler in Bibl. sel. patr. eccles. lat. cur. E. G. Gersdorf. XII 1847
- Ott = Zu Minucius Felix. Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn. XXVI (1875) p. 900—902
- Ouzelius = M. Minucius Felix. ex rec. Jacobi Ouzelii. Lugd. Batav. 1652—1672
- P = codex olim Romanus, nunc Parisinus n. 1661
- Rigaltius = M. Minucii Felicis Octavius. ex rec. Nicolai Rigaltii. Lutetiae 1643
- Roeren = Minuciana i. e. annotationes criticae ad M. Minucii Felicis dialogum, qui inscribitur Octavius. I Koeln 1859; II Brilon 1877
- Sabaeus = praefatio Fausti Sabaei editionis principis Romanae a. 1543
- Sauppe v. Goetting. gel. Anz. 1867 p. 1992—1999
- Stieber = G. F. Stieber, Observationes nonnullae criticae in quaedam Vergilii et Minucii loca. Progr. Onoldi 1791

- Synnerberg = Observationes criticae in M. Minucii Felicis Octavium scripsit Carolus Synnerberg. Helsingforsiae 1889
- Ursinus = Arnobius. ed. Fulvius Ursinus. Romae 1583
- Usener v. Jahrb. f. klass. Philol. 99 (1869) p. 393—416
- Vahlen = annotationes criticae, quae in praefatione et in comm. crit. editionis Halmianae Vindobonensis inveniuntur.
de M. Minucii Felicis Octavio disputatio. Ind. lect. Univ. Berol. semestr. aestiv. 1894
- v. d. Vliet = Coniectanea. Mus. Rhen. N. F. XL (1885) p. 155 et Mnemosyne XVII (1889) p. 143—146
- Vonck = Corn. Valerii Vonck, Specimen criticum in varios auctores. Adcedunt Observationes miscellaneae, Traiecti ad Rhenum 1744
- Wirth v. Aemilii Baehrensii editionem Lipsiensem in comm. crit. p. 6, 2
- Wopkens = Animadversaria critica in Minucium Felicem. Miscellaneae Observationes. Amstelod. 1739 vol. X p. 11 s.
- Wowerus = M. Minucii Felicis Octavius. rec. Joan. a Wower. Hamburg 1603.
-

M. MINUCHII FELICIS

OCTAVIUS.

Cogitanti mihi et cum animo meo Octaui boni et 1
fidelissimi contubernalis memoriam recensenti tanta
5 dulcedo et adfectio hominis inhaesit, ut ipse quodam-
modo mihi uiderer in praeterita redire, non ea quae
iam transacta et decursa sunt recordatione reuocare:
ita eius contemplatio quantum subtracta est oculis, 2
tantum pectori meo ac paene intimis sensibus impli-
cata est. nec inmerito discedens uir eximius et sanctus 3
inmensum sui desiderium nobis reliquit, utpote cum
et ipse tanto nostri semper amore flagrauerit, ut et in
ludicris et seriis pari mecum voluntate concineret eadem
uelle uel nolle: crederes unam mentem in duobus
15 fuisse diuisam. sic solus in amoribus conscius, ipse 4
socius in erroribus; et cum discussa caligine de tene-
brarum profundo in lucem sapientiae et ueritatis
emergerem, non respuit comitem, sed, quod est glo-

3 Cic. de or. I 1; III 1. — 7 Cic. pro Quinct. 99. — 9 Cic. ad Att. V 10, 3. — 11 Cic. Brut. 2. — 13 Cic. Lael. 15; Plin. ep. II 13, 5. — 14 Sall. Cat. 20, 4; Aristot. ap. Diog. Laert. V 20; Cic. Lael. 92; Ov. trist. IV 4, 72. — 15 s. Cic. ad Att. I 18, 1. — 16 Cic. or. Phil. XII 5.

1 Arnobii liber VII explicit incipit liber VIII feliciter P || 4 recensenti P *partim in litura* || 5 inhesit P || 9 pene P || 10 decedens *Davisius* || 14 [in] duobus *Fielitzius* || 18 s. glorius P, *corr. m. 2.*

5 riosius, praecucurrit. itaque cum per uniuersam con-
 uictus nostri et familiaritatis aetatem mea cogitatio
 uolueretur, in illo praecipue sermone eius mentis meae
 resedit intentio, quo Caecilium superstitionis uani-
 tatibus etiamnunc inhaerentem disputatione grauissima 5
 ad ueram religionem reformauit.

2 Nam negotii et uisendi mei gratia Romam con-
 tenderat, relicta domo, coniuge, liberis et (quod est
 in liberis amabilius) adhuc annis innocentibus et
 adhuc dimidiata uerba temptantibus, loquellam ipso 10
 2 offensantis linguae fragmine dulciorem. quo in ad-
 uentu eius non possum exprimere sermonibus, quanto
 quamque inpatienti gaudio exultauerim, cum augeret
 3 maxime laetitiam meam amicissimi hominis inopinata
 praesentia. igitur post unum et alterum diem, cum 15
 iam et audiditatem desiderii frequens adsiduitatis
 usus implesset et quae per absentiam mutuam de
 nobis nesciebamus, relatione alterna comperissemus,
 placuit Ostiam petere, amoenissimam ciuitatem, quod
 esset corpori meo siccandis ^{humoribus} umoribus de marinis 20
 lauacris blanda et adposita curatio. sane et ad uinde-
 miam feriae iudiciariam curam relaxauerant; nam id
 temporis post aestiuam diem in temperiem semet
 4 autumnitas dirigebat. itaque cum diluculo ad mare 25
 inambulando litore pergeremus, ut et aura adspirans
 leniter membra uegetaret et cum eximia uoluptate
 molli uestigio cedens harena subsideret, Caecilius si-
 mulacro Serapidis denotato, ut uulgus superstitiosus
 solet, manum ori admouens osculum labiis inpressit.

10 Lucret. V 230. — 14 Cic. pro Cluent. 72. — 20 Cic. de
 deor. nat. I 15.

4 quo *ed. pr.*, quod P, quo Q. *Baehrens* || superstitiosus P
corr. Maehly || 17 mutua *Maehly*; diutinam *Kronenberg* ||
 19 hostiam P || 26 uoluptate *ed. pr. in praef.* uoluntate P ||
 29 praessit P, inpressit *vulgo*.

Tunc Octavius ait: 'non boni uiri est, Marce frater, **3**
hominem domi forisque lateri tuo inhaerentem sic in
hac inperitiae uulgaris caecitate deserere, ut tam
luculento die in lapides eum patiaris impingere,
⁷ **5** effigiatos ~~sane~~ et unctos et coronatos, cum scias
huius erroris non minorem ad te quam ad ipsum
infamiam redundare. ^{congr. lat. g.} cum hoc sermone eius medium **2**
spatium ciuitatis emensi iam liberum litus tenebamus.
ibi harenas extimas, uelut ^{tendebat} ~~sterneret~~ ^{harenas} ~~ambulacro~~, per- **3**
¹⁰ fundens lenis unda tondebat; et ut super ^{male corr. uol.} mare etiam
positis flatibus inquietum est, etsi non canis spu-
mosisque fluctibus exhibat ad terram, tamen crispis
torosisque ibidem erroribus ~~delectati~~ ^{delectati} perquam sumus,
cum in ipso aequoris limine plantas tingeremus,
¹⁵ quod uicissim nunc adpulsum nostris pedibus ad-
luderet fluctus, nunc relabens ac uestigia retrahens
in sese resorberet. ^{uicissim} ^{uicissim} itaque tranquilleque **4**
²⁰ progressi oram curui molliter litoris iter fabulis
fallentibus legebamus. hae fabulae erant Octauī dis-
serentis de nauigatione narratio. sed ubi eundi spa- **5**
tium satis iustum cum sermone consumpsimus, eandem
emensi uiam rursus uersis uestigiis terebamus; et cum
ad id loci uentum est, ubi subductae ^{naue} ~~naue~~ ^{subductae}
substratis roboribus a terrena tabe suspensae quiesce-
²⁵ bant, pueros uidemus certatim gestientes testarum in
mare iaculationibus ludere. is lusus est testam teretem **6**

3 s. cfr. Clem. Alex. Strom. p. 843 ed. Potter. — 5 cfr. Tibull.
I 1, 11; Ov. fast. II 641 s; Lucian. Alex. 30. — 14 s. Stat. Theb.
IX 336. — 16 Catull. 64, 67. — 21 Cic. acad. pr. II 2.

3 s. Lactant. divin. inst. II 3, 3. — 5 Arnob. adv. nation. I 39.

¹⁰ tondebat *Maehly coll. 3, 6*; ^{tundebat} ^{tundebat} ^{radiebat} ~~tundebat~~ P || super *scripsi*,
quod habet P, sed male corr. semper || 12 s. *crispis torosisque P,
sed rasura corr. torosisque || 13 identidem *Usener* || 19 hec P
corr. m. 2 in hec || 24 tabe *Dombart*; labe P.

iactatione fluctuum ^{uolens suauiter} leuigatam legere de litore, eam ^{in laet. p. 2} testam plano ^{in laet. p. 2} situ ^{in laet. p. 2} digitis ^{in laet. p. 2} comprehensam ^{in laet. p. 2} inclinem ^{in laet. p. 2} ipsum atque humilem quantum potest super undas inrotare, ut illud iaculum uel dorsum maris raderet [uel enataret], dum leni impetu labitur, uel summis ^{in laet. p. 2} fluctibus ^{in laet. p. 2} tonis ^{in laet. p. 2} emicaret [emergeret], dum adsiduo saltu subleuatur. is se in pueris uictorem ferebat, cuius testa et procurreret longius et frequentius exsiliret.

4 Igitur cum nos hac spectaculi uoluptate cape- 10
remur, Caecilius nihil intendere neque de contentione
ridere, sed tacens anxius segregatus dolere nescio quid
2 uultu fatebatur. cui ego: 'quid hoc est rei? cur non
agnosco, Caecili, alacritatem tuam illam? et illam
3 oculorum etiam in seriis hilaritatem requiro.' tum ille: 15
'iam dudum me Octaui nostri acriter angit et re-
mordet oratio, qua in te inuictus obiurgauit negle-
gentiae, ut me dissimulanter ^{in laet. p. 2} grauius argueret in-
4 scientiae. itaque progrediar ulterius: de toto ^{in laet. p. 2} integro ^{in laet. p. 2}
^{in laet. p. 2} mihi cum Octauio res est. si placet, ut ἐκέρπει ^{in laet. p. 2} sectae 20
homo cum eo disputem, iam profecto intelleget facilius
esse in contubernaliis disputare quam conserere
5 sapientiam; modo in istis ad tutelam balnearum iactis
et in altum procurrentibus petrarum obicibus resida-
mus, ut et requiescere de itinere possimus et intentius 25
6 disputare.' et cum dicto eius adsedimus, ita ut me
ex tribus medium lateris ambitione protegerent; nec

13 Iuv. sat. II 17. — 16 cfr. Plato Sympos. 218 A. —
17 [Cic. or. Phil. II 74]. — 19 s. Cic. Verr. act. pr. 33. — 27 s.
cfr. Sall. Jug. 11, 3.

5 laeni P || 4 vel enataret del. Bursian || 6 emergeret del.
Wouerus || 10 nos Kronenberg; omnes P || 12 dolere Ur-
sinus; dolore P || 14 et P in litura || 17 neglegentiam
Baehrens || 19 toto integro P m. 1, et ante int. add. m. 2 ||
20 ἐκέρπει scripsi; ipsius P || 25 * requiescere (erasa lit-
tera a) P. ut de ipsius secta hodie cum 20

hoc obsequi fuit aut ordinis aut honoris, quippe cum amicitia pares semper aut accipiat aut faciat, sed ut arbiter et utrisque proximus aures darem et disceptantes duos medius segregarem.

- 5 Tum sic Caecilius exorsus est: 'quamquam tibi, 5
 Marce frater, de quo cum ^{nov.} maxime quaerimus non sit
 ambiguum, utpote cum diligenter in utroque uiuendi
 genere uersatus repudiari alterum, *alterum* conpro-
 10 baris, in praesentiarum tamen ita tibi informandus
 est animus, ut libram teneas aequissimi iudicis nec
 in alteram partem propensus incumbas, ne non tam ex
 nostris disputationibus nata sententia quam ex tuis
 sensibus prolata uideatur. proinde si mihi quasi 2
 nouus aliqui et quasi ignarus partis utriusque con-
 15 sidas, nullum negotium est patefacere, omnia in rebus
 humanis dubia incerta suspensa ^{confusa} magisque omnia
 uerisimilia quam uera. quo magis mirum est non- 3
 nullos taedio inuestigandae penitus ueritatis cuilibet
 opinioni temere succumbere quam in explorando
 20 pertinaci diligentia perseuerare. at aequae indignan- 4
 dum omnibus *et omnibus* indolendum est, audere
 quosdam, et hoc studiorum rudes, litterarum profanos,
 expertes artium ^{consequenter} etiam sordidarum certum aliquid de
 summa rerum ac maiestate decernere, de qua tot om-
 25 nibus saeculis sectarum plurimarum usque adhuc ipsa
 philosophia deliberat. nec inmerito, cum tantum 5
 absit ab exploratione diuina humana mediocritas, ut

2 Aristot. eth. Nicom. p. 1157^b 36; 1159^b 3; 1168^b 8. —
 10 Clem. Alex. Paedag. p. 151 ed. Potter. — 12 s. Cic. paradox.
 1, 1. — 16 Cic. de deor. nat. I 12. — 24 Lucret. II 303; V 2 et 8.

1 obsequii P, sed corr. || 8 alterum addidit ed. pr. || 12 sen-
 tentia corr. P m. 1 ex sentia || ex tuis m. 2 ex exuis P || 17 quo
 minus Ursinus. || 18 tedio P || 20 at aequae scripsi; itaque P;
 atqui Dombart || 21 et omnibus addidit Baehrens; solum omni-
 bus Vahlen; vel indolesc. Norden || 22 rude P || 24 dei post
 maiestate addidit Wirth || qua P m. 1 corr. e quo || 25 studiis
 post plurimarum add. Kronenberg || 26 filosofia P.

neque quae supra nos caelo suspensa sublata sunt
 neque quae infra terrarum profunda demersa sunt aut
 scire sit datum aut scrutari permissum aut ^{suscipere} ^{Hor.} ruspari
 religiosum et beati satis satisque prudentes iure uide-
 amur, si secundum illud vetus sapientis oraculum 5
 6 nosmet ipsos familiarius nouerimus. sed quatenus
 indulgentes insano atque inepto labori ultra humili-
 tatis nostrae terminos euagamur et in terram proiecti
 caelum ipsum et ipsa sidera audaci cupiditate tran-
 scendimus, uel hunc errorem saltem non uanis et for- 10
 7 midulosis opinionibus implicemus. sint principio om-
 nium semina natura in se coeunte densata: quis hic
 auctor deus? sint fortuitis concursionibus totius
 mundi membra coalita, digesta, formata: quis deus ma-
 chinator? sidera licet ignis accenderit, caelum licet sua 15
 materia suspenderit levitate et terram fundauerit pon-
 dere, mare licet confluerit e liquore: unde haec religio?
 8 unde formido, quae superstitio est? homo et animal
 omne, quod nascitur, inspiratur, attollitur, elementorum
 ut uoluntaria ^{animarum} concretio est, in quae rursum homo et 20
 animal omne diuiditur, soluitur, dissipatur: ita in
 fontem refluunt et in semet omnia reuoluuntur nullo
 9 artifice nec iudice nec auctore. sic congregatis ignium

7 Verg. Aen. VI 135. — 7 s. Hor. od. I 22, 10. — 9 Hor. od.
 I 3, 38. — 11 Lucret. I 50—55. — 13 Cic. de deor. nat. I 66.—
 14 [Vell. Patere. II 90, 1]. — 16 Cic. de deor. nat. II 44; Lucret.
 I 248; V 416 s. et 495 s; Ov. fast. V 13 (met. I 12).
 * x 12 Lactant. divin. inst. IV 8, 4; Augustin. de civ. dei
 VII 9 extr.

2 terrarum *scripsi*; terram P || 3 datum ut scrutare P ||
 ruspari Jos. Scaliger coll. Tert. de pallio 2; suspicari Dombart;
 stuprari P || 5 veteris Usener || 15 accenderit, caelum licet
 sua materia suspenderit levitate (add. Synnerberg) et terram
 fundaverit pondere, mare *scripsi*; accenderit et caelum licet
 sua materia suspenderit, licet terram fundaverit pondere et mare
 et (ante rasuram) licet P || 17 confluerit Davigius; influxerit P ||
 18 dei formido Klusmann || 20 concretio ex concreto corr. P.

seminibus soles alios atque alios semper splendere,
 sic exalatis terrae uaporibus nebulas semper *alias*
 adolescere, quibus ^{grau} densatis coactisque ^{debalet} nubes altius
 surgere, isdem labentibus pluuias fluere, flare uentos,
 5 grandines increpare, uel nimbis confidentibus tonitrua
 mugire, rutilare ^{flammas} fulgora, fulmina praemicare; adeo
 passim cadunt, montes inruunt, arboribus incurrunt,
 sine dilectu ^{saep} tangunt loca sacra et profana, homines
 noxios feriunt saepe et saepe religiosos. quid tem- 10
 10 pestates loquar uarias et incertas, quibus nullo ordine,
 uel examine rerum omnium impetus uolutatur? in
 naufragiis bonorum malorumque fata mixta, merita
 confusa? in incendiis interitum conuenire insontium
 nocentiumque? et cum tabe pestifera caeli tractus
 15 inficitur, sine discrimine omnes deperire? et cum
 belli ardore saeuatur, meliores potius occumbere? in 11
 pace etiam non tantum aequatur nequitia melioribus,
 sed extollitur, ut in pluribus nescias, utrum sit
 eorum detestanda prauitas an optanda felicitas. quod 12
 20 si mundus diuina prouidentia et alicuius numinis
 auctoritate regeretur, numquam mereretur Phalaris
 et Dionysius regnum, numquam Rutilius et Camillus
 exilium, numquam Socrates uenenum. ecce arbusta 13
 frugifera, ecce iam seges cana, iam temulenta uinde-
 25 mia imbri corrumpitur, grandine caeditur. adeo aut
 incerta nobis ueritas occultatur et premitur aut, quod
 magis credendum est, uariis et lubricis casibus soluta
 legibus fortuna dominatur.

1 s. Cic. de deor. nat. II 101; 118; Tuscul. I 43. — 8 s.
 Lucret. VI 417 s., II 1100 s., Aristoph. nub. 398 s. — 14 s. Verg.
 Aen. III 137 s., cfr. Thucyd. II 53, 4. — 16 s. cfr. Soph. Philoct.
 446—450. — 21 s. Cic. de deor. nat. III 80 s. — 22 cfr. Liv.
 epitom. libr. 70.

Aug. de civ. dei II 17

1 atque bis habet P || 2 alias addidit Sauppe || 9 saepe
 addidit Klussmann || 12 mixta erita P¹ || 18 extollitur Usener;
 et colitur P || 22 dionisius P.

6 Cum igitur aut fortuna caeca aut incerta natura sit, quanto uenerabilius ac melius, antistitem ueritatis maiorum excipere disciplinam, religiones traditas colere, deos, quos a parentibus ante inbutus es timere quam nosse familiaris, adorare nec de 5 numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui adhuc rudi saeculo in ipsius mundi natalibus meruerunt deos uel famulos habere uel reges? inde adeo per uniuersa imperia, prouincias, oppida uidemus singulos sacrorum ritus gentiles habere et deos co- 10 lere municipes: Eleusinos Cererem, Phrygas Matrem, Epidaurios Aesculapium, Chaldaeos Belum, Astarten Syros, Dianam Taurios, Gallos Mercurium, uniuersorum Romanos. sic eorum potestas et auctoritas totius orbis ambitum occupauit, sic imperium suum 15 ultra solis uias et ipsius oceani limites propagauit, dum exercent in armis uirtutem religiosam, dum urbem muniunt sacrorum religionibus, castis uirginibus, multis honoribus ac nominibus sacerdotum; dum obsessi et citra solum Capitolium capti colunt 20 deos, quos alius iam spreuisset iratus, et per Gallorum acies mirantium superstitionis audaciam pergunt telis inermes, sed cultu religionis armati; dum captis hostilibus moenibus adhuc ^{fallit} ferociente uictoria numina ^(new) uicta uenerantur; dum undique hospites deos quaerunt 25

2 Pacuuius (v. 366 Ribb.) ap. Cornific. Rhet. ad Herenn. II 36.— 3 Cic. de deor. nat. III 5.— 8 cfr. Octav. 23, 5. — 16 Verg. Aen. VI 796. — 18 Cic. de deor. nat. III 94 et II 8; Liv. V 46, 1—3; Flor. I 7 (13) 16. — 25 Liv. V 21, 3.

1 fortuna ^{we} caeca Dombart; fortuna ^{incerta} certa P || 2 antistitem Wouerus; antistites P || 5 estimere P (est. m. 2) P || 7 mundi P corr. e mundus || famulos Usener; faciles P || 9 opida P || 11 [et] Eleusinos Kronenberg coll. 20, 3 et 21, 1 || 12 esculapium chaldaeos P || 13, 14 uniuersorum scripsi coll. 6, 3; uniuersam P, sed m erasa || 15 ambitus P, corr. Halm || 21 iratus Wouerus; iratos P || 23 captis Ouzelius; capti in P.

et suos faciunt; dum aras extruunt etiam ignotis numinibus [et manibus]. sic dum uniuersarum gentium 3
sacra suscipiunt, etiam regna meruerunt. hinc perpetuus uenerationis tenor manavit, qui longa aetate
5 non infringitur, sed augetur. quippe antiquitas caerimoniis atque fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit quantum adstruxit uetustatis. *sanctum quodlibet*

Nec tamen temere (ausim enim interim et ipse 7
concedere et sic melius enarrare) maiores nostri aut
10 obseruandis auguriis aut extis consulendis aut instituendis sacris aut delubris dedicandis operam nauauerunt. specta de libris memoriam: eos deprehen- 2
des initiasse ritus omnium religionum, uel ut remuneraretur diuina indulgentia uel ut auerteretur
15 imminens ira aut iam tumens et saeuens placaretur. testis mater Idaea, quae aduentu suo et probauit 3
matronae castitatem et urbem metu hostili liberauit; testes equestrium fratrum in lacu Iuturnae, sicut se
ostenderant, statuae consecratae, qui anhelis spumantibus
20 equis atque fumantibus de Perse uictoriam eadem die qua fecerant nuntiauerunt; testis ludorum offensi
frustrantur

6 Quintil. III 7, 26. — 8 s. Cic. de deor. nat. II 163. — 16 s. Liv. XXIX 14; Octav. 27, 4; cfr. Cic. de imp. Cn. Pomp. 30. — 17—20 Cic. de deor. nat. II 6; Tuscul. I 28; Flor. I 28 (II 12) 15. — 21 Liv. II 36, 2; Valer. Max. I 7, 4.

16 Tertull. apol. 22; Lactant. divin. inst. II 7, 2; Augustin. de civ. dei X 16, 4. — 18 Tertull. apol. 22; Lactant. divin. inst. II 7, 9. — 21 s. ibid. II 7, 20.

1 etiam *ed. pr.*; dum etiam P; interdum etiam *Heraldus* ||
2 et manibus *seclussit Usener*; et inmanibus *Baehrens* || 3 meruerunt *ed. pr.* merunt P; inierunt *Meursius* || 4 manavit *Corne-*
lissen; mansit P || 5 caerimoniis P || 7 adstruxit *Halm c. cr.*, ad-
strucserit P (-xserit *m. 2*) || 9 enarrare *scripsi*; errare P || nostri ut P ||
12 memoriam: eos *scripsi*; memoria iam eos P || 15 aut iam P
(*add. ut s. l.*) || 16 Idaea *Ursinus*, *dea (*ex idea*) P || 18 Iuturnae
addidit Usener || sicut se *Ursinus*, sic P *sed c in ras.* || 19 anhelis
P, anhelis *Gelenius* || 20 persae P || 21 nuntiauerunt P *m. 1* ||
offensi *Rigaltius*; offensio P.

manavit in me approp with hinc Luc. cf. de nat. 2. s.

long 234. *longer given to fac by sac*

9. Louis de somnio plebei hominis iteratio; [et Deciorum
deuotio rata testis est;] testis et Curtius, qui equi
inmissi uel mole uel honore hiatum profundae uoragi-
4 nis coaequauit. frequentius etiam quam uolebamus
deorum praesentiam contempta auspicia contestata 5
sunt. sic Allia nomen infaustum, sic Claudii et Iuni
non proelium in Poenos, sed ferele naufragium
est; et ut Trasimenus Romanorum sanguine et
maior esset et decolor, spreuit auguria Flaminius;
et ut Parthos signa repetamus, dirarum inprecationes 10
5 Crassus et meruit et inrisit. omitto uetera quae multa
sunt, et de deorum natalibus, donis, muneribus neg-
lego carmina poetarum; praedicta etiam de oraculis
fata transilio, ne uobis antiquitas nimium fabulosa
uideatur. intende templis ac delubris deorum, quibus 15
Romana ciuitas et protegitur et ornatur: magis sunt
augusta numinibus incolis praesentibus inquilinis
6 quam cultus insignibus et muneribus opulenta. inde
adeo pleni et mixti deo uates futura praecerpunt,
dant cautelam periculis, morbis medellam, spem ad- 20
flictis, opem miseris, solacium calamitatibus, laboribus
leuamentum. etiam per quietem deos uidemus, audi-
mus, agnoscimus, quos impie per diem negamus, nolu-
mus, eieramus.

8 Itaque cum omnium gentium de dis immortalibus, 25
quamuis incerta sit uel ratio uel origo, maneat tamen

2 Cic. de deor. nat. II 10; de divin. I 51; Liv. VIII 9 et
X 28, 12 s. — 3 s. Liv. VII 6, 5; Valer. Max. V 6, 2. — 6 Verg.
Aen. VI 717; cfr. Liv. V 38. — 7—9 Cic. de deor. nat. II 8; de
divin. I 29; 77; II 71. — 10 Verg. Aen. VII 606. — 17 s. Verg.
Aen. I 446 s.

1 somno P, corr. Gelenius || verba et decuriorum (sic P) d. r. t. e.
interpolata esse vidit Halm. || 2 s. equi inmissi Ott; equitis sui P ||
4 coequavit P || 7 praelium P m. 1 || 8 est deleuit E. Hiller || thrysi-
menus P || sanguinē P ante rasuram || 10 phartos P || repeteremus
Halm || inpraecationes grassus P || 18 cultus vulgo; cultu* P; cultu
ed. pr. || 21 solatium P corr. m. 2 || 23 impiae P || 24 peieramus P,
corr. I. Fr. Gronovius || 25 dis P add. i s. l.

firma consensio, neminem fero tanta audacia tamque
 inreligiosa nescio qua prudentia tumescentem, qui hanc
 religionem tam uetustam, tam utilem, tam salubrem
 dissoluere aut infirmare nitatur. sit licet ille Theo- 2
 5 dorus Cyrenaeus uel qui prior Diagoras Melius,
 cui ἄθεος cognomen adposuit antiquitas, qui uterque
 nullos deos adseuerando timorem omnem, quo hu-
 manitas regitur, uenerationemque penitus sustulerunt:
 numquam tamen in hac impietatis disciplina simulatae
 10 philosophiae-nomine-atque auctoritate pollebunt. cum 3
 Abderiten Protagoram Athenienses, virum consulte
 potius quam profane de diuinitate disputantem et
 expulerint suis finibus et in contione eius scripta
 deusserint, quid homines — sustinebitis enim me
 15 impetum susceptae actionis liberius exerentem —
 homines, inquam, deploratae, illicitae ac desperatae
 factionis grassari in deos non ingemescendum est?
 qui de ultima faece collectis imperitioribus et mulieri- 4
 bus credulis sexus sui facilitate labentibus plebem
 20 profanae coniurationis instituunt, quae nocturnis con-
 gregationibus et ieiuniis sollemnibus et inhumanis
 cibus non sacro quodam, sed piaculo foederatur, late-
 brosa et lucifuga natio, in publicum muta, in angulis
 garrula: templa ut busta despiciunt, deos despuunt,
 25 rident sacra, miserentur (misereri si fas est) sacer-
 dotum, honores et purpuras reiciunt ipsi seminudi.

5 Cic. de deor. nat. I 2. — 6 ibid. I 63; 117. — 24. Tac.
 ann. IV 38; Origenes contra Cels. VII 62 et VIII 38.

13 Lactant. de ira dei 9, 2. — 21 Tertull. ad uxorem II 14.
 24 Tertull. de spect. 13; Firmic. Matern. de errore profan. rel.
 16, 3. — 25 s. Tertull. de spect. 13; de idolatr. 11.

3 tam utilem Gelenius; utilem P || 4 s. theodorus cyreneus P ||
 5 dargoras (i supra a pr.) milesius P || 10 filosofae P || 11 Prota-
 goram ed. pr. pitagorā P || virum Maehly, viri P || 13 scribta P ||
 18 fece P || 19 labendibus P || 22 foederatur Vahlen; foederantur
 P || 23 lucifugax P, corr. P. Daniel || 25 misereri Synnerberg; mi-
 seri P || 26 reiciunt Cornelissen; despiciunt P.

miseris

5 pro mira stultitia et incredibilis audacia! spernunt tormenta praesentia, dum incerta metuunt et futura; et, dum mori post mortem timent, interim mori non timent: ita illis pauorem fallax spes solacio redivivo blanditur. *as el weeds grow apae*

9 Ac iam, ut fecundius nequiora proueniunt, serpentibus in dies perditis moribus per uniuersum orbem sacraria ista taeterrima impiae coitionis adolescunt.

2 eruenda prorsus haec et execranda consensio. occultis se notis et insignibus noscunt et amant mutuo paene 10

antequam nouerint; passim etiam inter eos uelut quaedam libidinum religio miscetur, ac se promisce appellant fratres et sorores, ut etiam non insolens stuprum intercessione sacri nominis fiat incestum. ita eorum uana et demens superstitio sceleribus 15

3 gloriatur. nec de ipsis, nisi subsisteret ueritas, maxime nefaria et honore praefanda sagax fama loqueretur. audio eos turpissimae pecudis caput asini

consecratum inepta nescio qua persuasione uenerari: 4 digna et nata religio talibus moribus! alii eos ferunt 20

ipsius antistitis ac sacerdotis colere genitalia et quasi parentis sui adorare naturam: nescio an falsa, certe occultis ac nocturnis sacris adposita suspicio! et qui hominem summo supplicio pro facinore punitum et crucis ligna feralia eorum caerimonia fabulatur, congruentia perditis sceleratisque tribuit altaria, ut id 25

5 colant quod merentur. iam de initiandis tirunculis fabula tam detestanda quam nota est. infans farre connectus, ut decipiat incautos, adponitur ei qui sacris

3 Origenes contra Cels. VIII 49. — 12 Martial. II 4, 3; X 65, 15; Petron. 127; Theophil. ad Autolyc. III 4. — 15 cfr. Verg. Aen. VIII 187. 12 Tertull. apol. 39.

1 mira P (corr. ex miram, ut videtur || incredibilis in -li corr. P || 4 s. solatio redivivo ed. pr., solacia rediviva P || 8 teterrima P || 10 pene P || 11 velud P || 17 maxime nefaria P. Daniel; maxima et varia P || praefandas (s. erasa) P || 21 antistitis P || 25 fabulatur ed. pr., fabulantur P.

inbuatur. is infans a tirunculo farris superficie quasi
 ad innoxios ictus prouocato caecis occultisque uulne-
 ribus occiditur. huius — pro nefas! — sitienter sanguinem
 lambunt, huius certatim membra dispertiunt, hac foe-
 5 derantur hostia, hac conscientia sceleris ad silentium
 mutuum pignerantur. haec sacra sacrilegiis omnibus
 taetriora. et de conuiuio notum est; passim omnes 6
 locuntur, id etiam Cirtensis nostri testatur oratio. ad
 epulas sollemni die coeunt cum uxoribus, liberis, soro-
 10 ribus, matribus, sexus omnis homines et omnis aetatis;
 illic post multas epulas, ubi conuiuium caluit et
 incestae libidinis ebriatis feruor exarsit, canis, qui
 candelabro nexus est, iactu offulae ultra spatium
 lineae, qua uinctus est, ad impetum et saltum pro-
 15 uocatur. sic euerso et extincto conscio lumine inpu- 7
 dentibus tenebris nexus infandae cupiditatis inuol-
 uunt per incertum sortis, etsi non omnes corpore,
 conscientia tamen pariter incesti, quoniam uoto uni-
 uersorum adpetitur quicquid accidere potest in actu
 20 singulorum.

Multi praetereo consulto; nam et haec nimis 10
 multa sunt, quae aut omnia aut pleraque omnium
 uera declarat ipsius prauae religionis obscuritas. cur 2
 etenim occultare et abscondere quicquid illud colunt
 25 magnopere nituntur, cum honesta semper publico

1 Iustin. apol. II 12; Origin. contra Cels. VI 27; Athenagor.
 suppl. pro Christian. cap. 3. — 13. Iustin. apol. I 26. — 15 s.
 Origin. contra Cels. VI 27; cfr. Ov. am. I 6, 59 s. — 21 cfr. Cic.
 de imp. Cn. Pomp. 26. — 23 Origin. contra Cels. I 1. — 25 Ev.
 Ioann. 3, 20 s.

11 Sulpic. Sever. chron. II 13, 7. — 13 Tert. apol. 7.

7 tetriora P || 9 uxoribus *Kronenberg*; omnibus P || 9 s. sorororib.
 P || hominis P || 11 aepulas ubi convivium caruit P; cfr. *Sulp.*
Sev. chron. II, 13, 7: cum .convivium calere coepisset etc. ||
 12 incaestae libidinis (lib. corr.) P || ebriatis *Meursius*; ebrie-
 tatis P || carnis P || 17 corpore *Hartel*, oporae P, opera ed. pr.

- gaudeant, scelera secreta sint? cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra, numquam palam loqui, numquam libere congregari ^{congregari} sunt visi, nisi illud, quod colunt et interprimunt, aut puniendum est aut
 3 pudendum? unde autem uel quis ille aut ubi deus 5
 unicus, solitarius, destitutus, quem non gens libera, non regna, non saltem Romana superstitione nouerunt?
 4 Iudaeorum sola et misera gentilitas ^{the case of no parallel.} unum et ipsi
 deum, sed palam, sed templis, aris, uictimis caerimonis-
 que coluerunt, cuius adeo nulla uis nec potestas 10
 est, ut sit Romanis numinibus cum sua sibi natione
 5 captius. at iam Christiani quanta monstra, quae
 portenta confingunt! deum illum suum, quem nec ostendere possunt nec uidere, in omnium mores et
 actus, omnium uerba denique et occultas cogitationes 15
 diligenter inquirere, discurrentem scilicet atque ubique praesentem; molestum illum uolunt, inquietum, impudenter etiam curiosum, siquidem adstat factis omnibus, locis omnibus intererrat, cum nec singulis in-
 seruare possit per uniuersa districtus nec uniuersis 20
 sufficere in singulis occupatus.
- 11 Quid? quod toto orbi et ipsi mundo cum sideribus suis minantur incendium, ruinam moli-
 untur, quasi aut naturae diuinis legibus constitutus
 aeternus ordo turbetur aut rupto ^{the structure of} elementorum 25
 omnium foedere et caelesti conpage, qua conti-
 2 netur et cingitur, diuisa moles ista subruatur. nec

5 cfr. Hom. Od. I 170. — 14 cfr. Octav. cap. 32, 4; Theophil. ad Autolye. I 2. — 17 s. Cic. de deor. nat. I 52 et 54. — 22 Senec. ad Polyb. de consol. 1, 2. — 25 s. Ov. met. I 256 — 258.

1 s. Tertull. de spect. 13.

3 sunt visi addidit Maehly || 9, 10 caerimonisque P corr. ex erimonisq. || 11 numinibus Wouerus, nominibus P, hominibus ed. pr. || 12 at iam Scheffer; ad (at corr.) etiam P || quanta monstra Davisius; quantā nra (n in quantam mutata in m) P || 14 in omnium mores et (et om. P) actus, omnium scripsi || 20 districtus P || 25 conpagetur P || 26 moles ista qua continetur et cingitur P, quae uerba in suum locum restituit Kronenberg.

hac furiosa opinione contenti aniles fabulas ad-
 struunt et adnectunt: renasci se ferunt post mortem
 et cineres et fauillas et nescio qua fiducia mendaciis
 suis inuicem credunt: putes eos iam reuixisse. anceps 3
 5 malum et gemina dementia, caelo et astris, quae sic
 relinquimus ut inuenimus, interitum denuntiare, sibi
 mortuis extinctis, qui sicut nascimur et interimus,
 aeternitatem repromittere! inde uidelicet [et] execran- 4
 tur rogos et damnant ignium sepulturas, quasi non
 10 omne corpus, etsi flammis subtrahatur, annis tamen
 et aetatibus in terram resoluatur, nec intersit, utrum
 ferae diripiant an maria consumant an humus con-
 tegat an flamma subducatur, cum cadaueribus omnis
 sepultura, si sentiunt, poena sit, si non sentiunt, ignis
 15 ipsa conficiendi celeritate medicina. hoc errore decepti 5
 beatam sibi ut bonis et perpetem uitam mortuis pol-
 licentur, ceteris ut iniustis poenam sempiternam. multa
 ad haec subpetunt, ni festinet oratio. iniustos ipsos
 magno sine labore iam docui. quamquam, etsi iustos
 20 darem, culpam tamen uel innocentiam fateor: fato
 tribui sententiis plurimorum. et haec uestra con- 6
 sensio est; nam quicquid agimus, ut alii fato, ita uos
 deo dicitis . . . : sic sectae uestrae non spontaneos
 cupere, sed electos. igitur iniquum iudicem fingitis, 7
 25 qui sortem in hominibus puniat, non uoluntatem.
 uellem tamen sciscitari, utrumne cum corporibus an
 sine corporibus, et corporibus quibus, ipsisne an inno-
 uatis resurgatur? sine corpore? hoc, quod sciam, ne-

8 Senec. de remed. fortuit. 5, 1 et 2. — 10 Eurip. (Frgm.
 757 N.) ap. Cic. Tusc. III 59. — 11 s. Senec. ep. 92, 34.

10 Lactant. divin. inst. VII 8, 6.

3 fabillas P || 7 mortuis *seclisit Usener* || 8 [et] *idem* ||
 14 ignis ipsa *Dombart*, ipsa P || 16 *baeatam* P || ut P; et *ed. pr.*
 || mortuis *ed. pr.*, mortui P || 19 magno sine labore iam docui
scripsi; magis nec laboro iam docui P || 20 *fateor addidi* ||
 23 *post dicitis Usener lacunae signa posuit* || 26, 27 an sine
 corporibus *addidit Halm*.

Iam noli laborare pro his

que mens neque anima nec uita est. ipso corpore?
 sed iam ante dilapsum est. alio corpore? ergo homo
 8 nouus nascitur, non prior ille reparatur. et tamen
 tanta aetas abiit, saecula innumera fluxerunt: quis
 unus ullus ab inferis uel Protesilai sorte remeauit, 5
 horarum saltem permissio commeatu, ut exemplo
 9 crederemus? omnia ista figmenta male sanae opinionis
 et inepta solacia a poetis fallacibus in dulcedinem
 carminis lusa a uobis nimium credulis in deum
 uestrum turpiter reformata sunt. *Clemens, reshaper* 10
 12 Nec saltem de praesentibus capitis experimentum,
 quam uos irritae pollicitationis cassa uota *habet* decipiant:
 quid post mortem impendeat, miseri, dum adhuc
 2 uiuitis, aestimate. ecce pars uestrum, et maior
 melior, ut dicitis, egetis algetis, opere fame laboratis; 15
 et deus patitur, dissimulat, non uult aut non potest
 3 opitulari suis: ita aut inualidus aut iniquus est. tu,
 qui immortalitatem postumam somnias, cum quercera
 quateris, cum febribus ureris, cum dolore laceraris,
 nondum condicionem tuam sentis? nondum adgnoscis 20
 fragilitatem? inuitus miser infirmitatis argueris nec
 4 fateris?, sed omitto communia. ecce uobis minae,
 supplicia, tormenta et iam non adorandae sed subeun-
 dae cruces, ignes etiam quos et praedicitis ed timetis.
 ubi deus ille, qui subuenire reuiuenscentibus potest, 25
 5 uiuentibus non potest? nonne Romani sine uestro

4 Iustin. apol. I 19; Theophil. ad Autolyc. I 13. — 5 Lucian. dialog. mortuor. 23. — 16 Epicur. Frgm. 374 Usener (p. 252, 30); Cic. de deor. nat. I 3; Clem. Alexandr. Stromat. p. 598 ed. Potter. — 19 cfr. Ov. ex Pont. I 10, 5.

4 s. Lactant. divin. inst. VII 22, 10. — 14 cfr. Cyprian. de cathol. eccles. unit. cap. 20. — 15 Lactant. divin. inst. V 21, 7. cfr. de ira dei 13, 20.

6 ut scripsi; velud P || 8 dulcedine P; corr. Wopkens || 9 nimirum P; corr. Gelenius || 11 salitem P ante rasuram || 12 pol-
 licationis P || 14, 15 maior et melior Vahlen || 18 querquera L. Carrio;
 periculo P || 20 sentis P corr. e senis || 26 non P m. 1. s. l.

deo imperant, regnant, fruuntur orbe toto uestrique
dominantur? uos uero suspensi interim atque solliciti
honestis uoluptatibus abstinete, non spectacula uisitis,
non pompis interestis, conuiuia publica absque uobis,
5 sacra certamina, praecertos cibos et delibatos altari-
bus potus abhorretis. sic reformidatis deos quos
negatis. non floribus caput nectitis, non corpus odo- 6
ribus honestatis; reseruatis unguenta funeribus, coro-
nas etiam sepulcris denegatis, pallidi, trepidi, miseri-
10 cordia digni — sed nostrorum deorum! ita nec resurgitis
miseri nec interim uiuitis. proinde si quid sapientiae 7
uobis aut uerecundiae est, desinite caeli plagas et
mundi fata et secreta rimari; satis est quod est pro
pedibus aspicere maxime indoctis, inpolitis, rudibus,
15 agrestibus, quibus non est datum intellegere ciuilia, *hinc 7
erit.*
multo magis denegatum est disserere diuina.

Quamquam si philosophandi libido est, Socraten, 13
sapientiae principem, *quisque uestrum pot e*, quisque uestrum tantus est, si
potuerit, imitetur. eius uiri, quotiens de caelesti-
20 bus rogabatur, nota responsio est: quod supra nos,
nihil ad nos. merito ergo de oraculo testimonium 2
meruit prudentiae singularis. quod oraculum, idem
ipse persensit, idcirco uniuersis se esse praepositum,
non quod omnia comperisset, sed quod nihil se
25 scire didicisset; ita confessae inperitiae summa pru-

3 cfr. Octav. 37, 10; Theophil. ad Autolyc. III 15. — 12 Varro
ap. Non. 396, 8; 382, 4 (sat. lex Maenia 234 Buecheler). — 12 s.
Ennius (201 Ribbeck) ap. Cic. de divin. II 30 et de re publ.
I 30; Terent. Adelph. 386 (III 3, 32); Senec. de morte Claud. 8; cfr.
Plato Theaet. p. 174. — 17 Cic. de deor. nat. II 167. — 20 Cic.
acad. post. I 16.

5 Tertull. de spect. 13. — 19—21 Lactant. divin. inst.
III 20, 10.

7 capud P m. 1 || 13 quod est addidit Klussmann || 17 filo-
sophandi P || 23 persensit Ouzelius; praesensit P || se add.
Wouerus. || 25 confessio Heumann coll. 38, 5.

Sic

3 dentia est. hoc fonte defluxit Arcesilae et multo post
 Carneadis et Academicorum plurimorum in summis
 quaestionibus tuta dubitatio, quo genere philosophari
 4 et caute indocti possunt et docti gloriose. quid,
 Simonidis melici nonne admiranda omnibus et sectanda 5
 cunctatio? qui Simonides cum de eo, quid et quales
 arbitraretur deos, ab Hierone tyranno quaereretur,
 primo deliberationi diem petiit, postridie biduum
 prorogavit, mox alterum ^{debidet} tantum admonitus adiunxit.
 postremo cum causas tantae morae tyrannus in- 10
 quireret, respondit ille, quod sibi, quanto inquisitio
 5 tardior pergeret, tanto ueritas fieret obscurior. mea
 quoque opinione quae sunt dubia, ut sunt, re-
 linquenda sunt, nec tot ac tantis uiris deliberantibus
 temere et audaciter in alteram partem ferenda sen- 15
 tentia est, ne aut anilis inducatur superstitio aut
 omnis religio destruat.

14 Sic Caecilius et renidens (nam indignationis eius
 tumorem effusae orationis impetus relaxauerat): 'ecquid
 ad haec' ait 'audet Octavius, homo Plautinae prosa- 20
 piae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philo-
 2 sophorum?' 'parce' inquam 'in eum plaudere; neque
 enim prius exultare te dignum est concinnitate ser-
 monis quam utrimque plenius ^{sermo orator} fuerit peroratum, maxime ^{sermonis}
 cum non laudi, set ueritati disceptatio uestra ni- 25
 3 tatur. et quamquam magnum in modum me subtili
 uarietate tua delectarit oratio, tamen altius moueor,

1 s. Cic. de deor. nat. I 11. — 5 ibid. I 60. — 15 s. Cic. de
 divin. I 7. — 27 Cic. de fin. II 3; Theophil. ad Autolyc. I 1.

6 cfr. Tertull. ad nation. II 2.

1 arcesile P || 2 carneadis ex-tis corr. P || et Pyrronis et
 Acad. Vahlen coll. c. 38, 5 || 5 simonides melchi P || 7 querere-
 tur P || 8 petit postridie P; em. in ed. pr. || 9 adiunxit P, sed x
 in ras. trium ductuum || 18 renidens ed. pr., renitens P || 19 ecquid
 Ursinus; et qui P; et quid ed. pr. || 21 Christianorum praecip.
 Stieber || 25 laudis et P; corr. Gelenius || 25, 26 annitatur Halm c. cr.

Xp1070 R V M

non de praesenti actione, sed de toto genere disputandi, quod plerumque pro ^{in accordance} disserentium uiribus et eloquentiae potestate etiam perspicuae ueritatis condicio mutetur, id accidere pernotum est audi-
 5 torum facilitate, ^{propter} qui dum uerborum lenocinio a rerum intentionibus auocantur, sine dilectu adsentiuntur dictis omnibus nec a rectis falsa secernunt nescientes inesse et in incredibili uerum et in uerisimili mendacium. itaque quo saepius adseverationibus
 10 credunt, eo frequentius a peritioribus arguuntur: sic adsidue temeritate decepti culpam ^{facile} iudicis transferunt ad incerti querellam, ut damnatis omnibus ^{letam} malint uniuersa suspendere quam de fallacibus iudicare. igitur nobis prouidendum est, ne odio itidem
 15 sermonum omnium laboremus ita, ut in execrationem et odium ^{inimicorum} hominum plerique simpliciores efferantur; nam incaute creduli circumueniuntur ab iis, quos bonos putauerunt. mox errore consimili iam suspectis omnibus ut improbos metuunt etiam quos
 20 optimos sentire potuerunt. nos proinde solliciti, ^{in hoc malis} quod utrimque omni negotio disseratur et ex altera parte plerumque obscura sit ueritas, ex altero latere ^{periculosum} mira subtilitas, quae nonnumquam ubertate dicendi fidem ^{credunt, et credunt} confessorum probationis imitetur, diligenter quantum
 25 potest singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea uero quae recta sunt eligere, probare, suscipere possimus.

‘Decedis’ inquit Caecilius ‘officio iudicis religiosi; 15
 nam periniurium est uires te actionis meae inter-

4—7 Cic. de deor. nat. I 10. — 11, 12 Sall. Jug. 1, 4. —
 28 cfr. Cic. in Verr. act. I 28.

5 Lactant. divin. inst. III 1, 2.

6 dilectū P || 8 in addidit Balduinus || verisimile P ||
 12 quaerellam P || 13 malint P || 14 itidem Maehly; identidem P;
 indidem Dombart || 17 ab iis Halm; ab his P || 22 ex altera
 lateat mira Wouerus.

while they are fresh

gressu grauiſſimae diſputationis infringere, cum Oc-
 2 refutare.' 'id quod criminariſ,' inquam, 'in commune,
 niſi fallor, compendium protuli, ut examine ſcrupu-
 loſo noſtram ſententiam non eloquentiae tumore, ſed
 rerum ipſarum ſoliditate libremus. nec auocanda,
 quod quereriſ, diutius intentio, cum toto ſilentio
 liceat reſponſionem Ianuari noſtri iam geſtientis
 audire.'

- 16 Et Octauius: 'dicam equidem, ut potero, pro uiri-
 bus, et adnitendum tibi mecum eſt, ut conuiciorum
 amariffimam labem uerborum ueracium flumine di-
 luamus. + nec diſſimulabo principio ita Nataliſ mei
 errantem, uagam, lubricam nutaſſe ſententiam, ut
 ſit nobiſ ambigendum, utrum uafritia turbata ſit
 2 an uacillauerit per errorem. nam interim deoſ cre-
 dere, interim ſe deliberare uariauit, ut propoſi-
 tionis incerto certior reſponſionis noſtrae intentio
 fundaretur. ſed in Natali meo uerſutiam nolo [non
 credo]; procul eſt ab eiſ [ſubtilitate] ſimplicitate
 3 ſubtiliſ urbanitaſ. quid igitur? ut qui rectam uiam
 nescit, ubi, ut fit, in plureſ una diffinditur, [quia
 uiam nescit] haeret anxioſ nec ſingulaſ audet eligere
 nec uniuerſaſ potest probare: ſic cui non eſt ueri
 ſtabile iudiciuſ, prout infida ſuſpicio ſpargitur, ita
 4 eiſ dubia opinio diſſipatur. nullum itaque mira-

12 Cic. de deor. nat. II 20. — 13, 14 ibid. II 2. — 22 Ov.
 faſt. V 3; Verg. Aen. VI 540.

2 debeat Wopkens || 3 refutare Heraldus; reputare P ||
 7 quaereriſ P || 11 conuiciorum ex conuictiorum P || 12 flumine
 Meurſiuſ; in lumine P || 15 uafritia Haupt; tua eruditio P;
 uerſutia Vahlen || 19, 20 non credo ut glosſema ſecluſi || 20 ſub-
 tilitate deleuit Geleniuſ || 22 fit idem; ſit P || diffunditur P;
 corr. Geleniuſ || quia P, ſed a eraſa; quia uiam nescit incluſit Halm ||
 23 heret P || 24 potest addidit Kronenberg.

culum est, si Caecilius identidem in contrariis ac
 repugnantibus iactetur, aestuet, fluctuetur. quod ne
 fiat ulterius, conuincam et redarguam quamvis di-
 versa, quae dicta sunt, una ueritate confirmata pro-
 5 bataque. sic nec dubitandum ei de cetero est nec 5
 uagandum. et quoniam meus frater erupit, aegre
 se ferre, stomachari, indignari, dolere inlitteratos,
 pauperes, inperitos de rebus caelestibus disputare,
 sciat omnes homines sine dilectu aetatis, sexus,
 10 dignitatis rationis et sensus capaces et habiles pro-
 creatos nec fortuna natos, sed natura insitos esse
 sapientiam; quin ipsos etiam philosophos uel si qui
 alii artium repertoires in memorias exierunt, prius-
 quam sollertia mentis parerent nominis claritatem,
 15 habitos esse plebeios, indoctos, seminudos: adeo diuites
 facultatibus suis inligatos magis aurum suspicere
 consuesse quam caelum, nostrates pauperes et com-
 mentos esse prudentiam et tradidisse ceteris dis-
 ciplinam. unde apparet ingenium non dari facultati-
 20 bus nec studio parari, sed cum ipsa mentis for-
 matione generari. nihil itaque indignandum uel 6
 dolendum, si quicumque de diuinis quaerat (quae) sen-
 tiat proferat, cum non disputantis auctoritas, sed
 disputationis ipsius ueritas requiratur. atque etiam,
 25 quo imperitior sermo, hoc inlustrior ratio est, quoniam
 non fucatur pompa facundiae et gratiae, sed, ut est,
 recti regula sustinetur.

6 cfr. Octav. 5, 4.— 22 Cic. de deor. nat. I 10.— 25 Theophil.
 ad Autolyc. I 1.

12 s. [Lact. divin. inst. I 22, 8]. — 15 ibid. VI 4, 20; VII 1, 19.

2 aestuet *Meursius*; aestu et P || 3 conuincam P || 4, 5 pro-
 vataque P || 5 sic *Davisius*; sint P || 7 stomachari P || 12 phi-
 losofos P || 13 in memoriam *maluit Baehrens coll. Lact. I 22*
res tamen in memoriam non exire || exierunt P, sed i s. l. m. 2 ||
 14 claritate P m 1 || 22 quae *addidit Lindner* || 26 fugatur P.

17 Nec recuso, quod Caecilius adserere inter praecipua conisus est, hominem nosse se et circumspicere debere, quid sit, unde sit, quare sit; utrum elementis concretus an concinnatus atomis an potius a deo
 2 factus, formatus, animatus. quod ipsum explorare et
 eruere sine uniuersitatis inquisitione non possumus, cum ita cohaerentia, conexa, concatenata *cuncta* sint,
 ut nisi diuinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis, nec possis pulchre gerere rem
 ciuilem, nisi cognoueris hanc communem omnium¹⁰ mundi ciuitatem, praecipue cum a feris beluis hoc differamus, quod illa prona in terramque uergentia nihil nata sunt prospicere nisi pabulum. nos, quibus uultus erectus, quibus suspectus in caelum, quibus
 datus est sermo et ratio, per quae deum adgnoscamus,¹⁵ sentimus, imitamur, ignorare nec fas nec licet ingerentem sese oculis et sensibus nostris caelestem claritatem;
 3 sacrilegii enim uel maxime instar est, humi quaerere quod in sublimi debeas inuenire. quo magis mihi uidentur qui hunc mundi totius ornatum non diuina²⁰ ratione perfectum uolunt, sed frustis quibusdam temere cohaerentibus conglobatum, mentem, sensum, oculos
 4 denique ipsos non habere. quid enim potest esse tam apertum, tam confessum tamque perspicuum, cum oculos in caelum sustuleris et quae sunt infra circa-²⁵ que lustraueris, quam esse aliquod numen praestantissi-

2 cfr. Octav. 5,5. — 11 cfr. Cic. acad. pr. II 108. — 12 Sall. Cat. 1, 1; Ov. met. I 84 s. — 14 Cic. de deor. nat. II 140; de leg. I 26. — 20 cfr. Cic. de deor. nat. II 17. — 21 ibid. II 147. — 22 cfr. Octav. 5, 7. — 25 Cic. de deor. nat. II 4; Athenagor. supplic. pro Christian. cap. 4.

12 Lactant. divin. inst. II 1, 14—19. — 14 cfr. Isidor. origin. XI 1, 5. — 16. Lactant. divin. inst. II 1, 7. — 16 s. ibid. I 5, 2. — 25 ibid. I 2, 5.

3 aelementis P || 4 athomis P || 7 cuncta addidit Koch || 13 sunt Heumann; sint P || nobis Heumann || 14 quibus addidit Usener || 18 maximi ed. pr.

mae mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur,
 alatur, gubernetur? caelum ipsum uide quam late ten- 5
 ditur, quam rapide uoluitur, uel quod in noctem astris
 distinguitur uel quod in diem sole lustratur: iam scies,
 5 quam sit in eo summi moderatoris mira et diuina
 libratio. uide et annum, ut solis ambitus faciat, et
 mensem uide, ut luna auctu, ^{senio} labore ^{circumagat} circumagat.
 quid tenebrarum et luminis dicam recursantes uices, 6
 ut sit nobis operis et quietis alterna reparatio? relin-
 10 quenda uero astrologis prolixior de sideribus oratio, uel
 quod regant cursum nauigandi uel quod arandi meten-
 dique tempus inducant. quae singula non modo ut
 crearentur, fierent, disponderentur, summi opificis et per-
 fectae rationis eguerunt, uerum etiam sentiri, perspici,
 15 intellegi sine summa sollertia et ratione non possunt. 7
 quid, cum ordo temporum ac frugum stabili uarietate
 distinguitur, nonne auctorem suum parentemque testa-
 tur uer aequae cum suis floribus et aestas cum suis
 messibus et autumnus maturitas grata et hiberna oliuitas
 20 necessaria? qui ordo facile turbaretur, nisi maxima
 ratione consisteret. iam prouidentiae quantae, ne 8
 hiems sola glacie ureret aut sola aestas ardore tor-
 reret, autumnus et ueris inserere medium temperamen-
 tum, ut per uestigia sua anni reuertentis occulti et
 25 innoxii transitus laberentur. mari intende: lege litoris 9
 stringitur; [quicquid arborum est uide, quam e terrae
 visceribus animatur]; aspice oceanum: refluit reciprocis
 aestibus; uide fontes: manant uenis perennibus; fluvios

2. s. Xenoph. memorab. IV 3, 3 — 10. — 4 Cic. de deor. nat. II 15
 (cfr. II 101). — 8 s. ibid. II 132; de republ. IV 1 (ap. Non. p. 234,
 243). — 13. Cic. de deor. nat. II 115. — 16 ibid. I 100. — 26 ibid.
 II 120. — 27 ibid. II 98.

1 moveatur de glossemate suspectum Baehrensio. || 10 astro-
 logis P corr. m. 1 ex astrologis || 14 perspicis P sed s erasa ||
 19 hiberni Baehrens coll. c. 34, 11 || 25 lauerentur P¹ || 26, 27 uerba
 quicquid — animatur interpolatione rhetorica ex Cic. de deor.
 nat. II 120, ut mihi uidetur, addita seclusi.

- 10 intuere: eunt semper exercitis lapsibus. quid loquar
 apte disposita recta montium, collium flexa, porrecta
 camporum? quidue animantium loquar aduersus sese
 tutelam multiformem: alias armatas cornibus alias den-
 tibus saeptas et fundatas ungulis et spicatas aculeis
 aut pedum celeritate liberas aut elatione pinnarum?
 11 ipsa praecipue formae nostrae pulchritudo deum fate-
 tur artificem: status rigidus, uultus erectus, oculi in
 summo uelut in specula constituti et omnes ceteri
 sensus uelut in arce compositi.
 18 Longum est ire per singula. nihil in homine
 membrorum est, quod non et necessitatis causa sit
 et decoris; et quod magis mirum est, eadem figura
 omnibus, sed quaedam unicuique liniamenta deflexa.
 sic et similes uniuersi uidemur et inter se singuli
 2 dissimiles inuenimur. quid nascendi ratio? quid?
 cupido generandi nonne a deo data est, et ut ubera
 partu maturescente lactescant et ut tener fetus uber-
 3 tate lactei roris adolescat? nec uniuersitati solum-
 modo deus, sed et partibus consulit: Britannia sole
 deficitur, sed circumfluentis maris tepore recreatur;
 Aegypti siccitatem temperat Nilus; quotannis Euphrates
 Mesopotamiam pro imbribus pensat: Indus flumen
 et serere orientem dicitur et rigare. quod si in-
 gressus aliquam domum omnia exulta, disposita,
 4 ornata uidisses, utique praeesse ei crederes do-
 minum et illis bonis rebus multo esse meliorem: ita
 in hac mundi domo cum caelum terramque perscru-

1 Cic. de deor. nat. II 132. — 2 [Apul. metam. I 2.] — 4. Cic.
 de deor. nat. II 121; 127. — 9. ibid. II 140. — 17. ibid. II 128
 (II 69). — 19 Lucret. I 258. — 19 s. Cic. l. c. II 164. — 22 — 24 ibid.
 II 130. — 25. ibid. II 15; 17.

3 Lactant. de opif. dei 2, 3 s.

2 vallium *Davisius* || 5 septas P || 10 sensus *ed. pr.* sensib P ||
 velud P || 20 bryttania P || 22 quotannis *Kronenberg*; amnis
 colet P || eufrates P.

tans aspicias prouidentiam ordinem legem, crede esse
uniuersitatis dominum parentemque ipsis sideribus et
totius mundi partibus pulchriorem. ni forte, quoniam 5
de prouidentia nulla dubitatio est, inquirendum putas,
 5 *utrum unius imperio an arbitrio plurimorum caeleste*
regnum gubernetur; quod ipsum non est multi laboris
aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla uti-
que de caelo. quando umquam regni societas aut cum
fide coepit aut sine cruore discessit? omitto Persas de
 10 *equorum hinnitu augurantes principatum, et Thebano-*
rum par, mortuam fabulam, transeo. ob pastorum
et casae regnum caesum unum de geminis memoria
notissima est. generi et soceri bella toto orbe diffusa
sunt, et tam magni imperii fortuna duos non cepit. 7
 15 *uide cetera: rex unus apibus, dux unus in gregibus,* 7
in armentis rector unus. tu in caelo summam pro-
prietatem diuidi credas et scindi ueri illius ac diuini
imperii totam potestatem?... cum palam sit parentem
omnium deum nec principium habere nec terminum, qui
 20 *natiuitatem omnibus praestet, sibi perpetuitatem, qui*
ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo; qui uniuersa,
quaecumque sunt, uerbo iubet, ratione dispensat, uir-
tute consummat. hic non uideri potest: uisu clarior 8

8 Ennius (trag. v. 381 Ribb.) ap. Cic. de off. I 26 et de rep. I 49.
 — 10 cfr. Stat. Theb. X 876. — 12 Propert. V 1, 10. — 14 Sen.
 Thyest. 444 (Agam. 259); Lucan. Pharsal. I 111; Flor. II 13 (IV 2) 14.
 — 20 ad Timoth. I 6, 13 et 16. — 21 Athenagor. supplic. pro
 Christian. c. 16.

8 Cyprian. idol. c. 8. — 15 s. ibid. 8 extr., Lactant. de ira
 dei 11, 4. — 21 Tertull. adv. Prax. 5. — 23 Cyprian. idol. c. 9 init.

1 perscrutans aspicias scripsi; perspicias P; perlustrans
 addidit Vahlen || 2 siderebus P m. 1 || 5 plurium Guil. Meyer ||
 7 a quibus Halm || 9 desiit Ursinus coll. Cyprian. idol. c. 5, 2 ||
 10, 11 thebanorum permortuam P; em. Meursius et Rigaltius ||
 12 caesum unum addidit Dombart || 14 duos fortuna P; traiecit Heu-
 mann || 16, 17 proprietatem scripsi coll. Tert. apol. 24; potestatem P ||
 18 ante cum palam sit lacunae signa posuit Dombart || 20 prestat P.

est; nec comprehendi [potest]: *tactu purior est*; nec aestimari: sensibus maior est, infinitus, immensus et soli sibi tantus, quantus est, notus. nobis uero ad intellectum pectus angustum est, et ideo sic eum digne aestimamus, dum inaeestimabilem dicimus. eloquar quemadmodum sentio: magnitudinem dei qui se putat nosse, minuit, qui non uult minuire, non nouit. nec nomen deo quaeras: deus nomen est. illic uocabulis opus est, cum per singulos propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est; deo, qui solus est, dei uocabulum totum est. quem si patrem dixerō, carnalem opineris, si regem, terrenum suspiceris, si dominum, intellegas utique mortalem. aufer addita menta nominum et perspicies eius claritatem. quid quod omnium de isto habeo consensum? audio uulgi: cum ad caelum manus tendunt, nihil aliud quam 'o deus' dicunt et 'deus magnus est' et 'deus uerus est' et 'si deus dederit'. uulgi iste naturalis sermo est an Christiani confitentis oratio? et qui Iouem principem uolunt, falluntur in nomine, sed de una potestate consentiunt.

Audio poetas quoque unum patrem diuum atque hominum praedicantes, et talem esse mortalium mentem, qualem parens omnium diem induxerit. quid

2 Athenag. supplic. pro Christian. c. 10 init. — 8 Origin. contra Cels. VII 27. — 10 s. Iustin. cohort. ad gent. 21; cfr. apol. I 61 et II 6. — 21 Ennius (ann. 566, 567V.) ap. Cic. de deor. nat. II 4; cfr. Varro de ling. lat. V 65 M. et Verg. Aen. X 2. — 22 s. Hom. Od. XVIII 136 s. — 23 cfr. Iustin. apol. I 13.

8 Cypr. idol. c. 9; cfr. Lactant. divin. inst. I 6, 5. — 18 Tertull. apol. 17; de testim. anim. 2. — 22 s. cfr. Augustin. de civ. dei V 8. —

1 [potest] *Halm* || *tactu purior est addiderunt Canterus et Ursinus ex Cypr. idol. 9 init.* || 3 uero P corr. ex verbo || 12 carnalem — terrenum *Wopkens*; terrenum — carnalem P || 13 intellegis P, corr. *Cornelissen* || 15 de histo P ante rasuram || 16 o deus scripsit *Baehrens ex Cypr. idol. 9*; deum P || 17 dñi uerus P corr. in dñs uerus (pro dñ uerus) || 23 induxerit *Davisius*; duxerit P.

Count "of Quotations"

masculi

Mantuanus Maro? nonne apertius proximius uerius principio ait caelum ac terras et cetera mundi membra spiritus intus alit et infusa mens agitat, inde hominum pecudumque genus et quicquid aliud animalium? idem alio loco mentem istam et spiritum deum nominat. haec enim uerba sunt:

deum namque ire per omnes
 terrasque tractusque maris caelumque
 profundum,

unde homines et pecudes, unde imber et ignes.

quid aliud et a nobis deus quam mens et ratio et spiritus praedicatur? recenseamus, si placet, disciplinam philosophorum: deprehendes eos, etsi sermonibus uarios, ipsis tamen rebus in hanc unam coire et con-
 spirare sententiam. omitto illos rudes et ueteres, qui de suis dictis sapientes esse meruerunt. sit Thales Milesius omnium primus, qui primus omnium de caelestibus disputauit. is autem Milesius Thales rerum initium aquam dixit, deum autem mentem quae ex aqua cuncta formauerit [eo altior et sublimior aquae et spiritus ratio, quam ut ab homine poterit inueniri, a deo traditum]: uides philosophi principalis nobiscum penitus opinionem consonare. Anaximenes

2 s. Verg. Aen. VI 724—729. — 7 Verg. Georg. IV 221 s. — 10 Verg. Aen. I 743. — 11 Senec. ad Helv. matr. de consol. 8, 3. — 16 Cic. de deor. nat. I 25; cfr. Iustin. cohort. ad gent. 3. — 19 Athenag. supplic. pro Christian. c. 23. — 23 Cic. de deor. nat. I 26.

2 s. Lactant. divin. inst. I 5, 11. — 7 ibid. I 5, 11—13.

6 eius uerba Ursinus, enim uera P || 11 a] ad P ante rasuram || 13, 14 variis P, corr. Halm c. cr. || 18 disputabit P m. 1 || is autem Vahlen; isdem P; is enim Baehrens || 20 eo P distincte; et ed. pr., est Vahlen; eo altior — traditum ut glossema inclusit Halm praeeunte I. F. Gronovio || 21 potuerit Halm || 22 philosophi || 23 anaximenes P.

potuerit

deinceps et post Apolloniates Diogenes aera deum statuunt infinitum et immensum; horum quoque similis
 6 de diuinitate consensio est. Anaxagorae rerum descriptio et motus infinitae mentis deus dicitur; et Pythagorae deus est animus per uniuersam rerum
 7 naturam commeans et intentus, ex quo etiam animalium omnium uita capiatur. Xenophanen notum est omne-infinitum cum mente deum tradere, et Antisthenen populares deos multos, sed naturalem unum praecipuum, Speusippum uim [naturalem] animalem,
 8 qua omnia regantur, deum nosse. quid? Democritus, quamuis atomorum primus inuentor, nonne plerumque naturam quae imagines fundat et intellegentiam deum loquitur? Straton quoque et ipse naturam? etiam Epicurus ille, qui deos aut otiosos fingit aut nullos,
 9 naturam tamen superponit. Aristoteles uariat et adsignat tamen unam potestatem; nam interim mentem, mundum interim deum dicit, interim mundo deum praeficit. Heraclides Ponticus quoque mundo diuinam
 10 mentem quamuis uarie adscribit. Theophrastus etiam uariat alias mundo, alias menti diuinae tribuens prin-

1 Cic. de deor. nat. I 29. — 3 ibid. I 26. — 5 ibid. I 27. — 7 ibid. I 28. — 8-11 ibid. I 32. — 11 ibid. I 29. — 14 ibid. I 35. — 15 ibid. I 53. — 18 ibid. I 34. — 20 ibid. I 35 (acad. pr. II 118).

5. cfr. Lactant. de ira dei 11, 14. — 14 Tertull. apol. 47. — 16 Lactant. divin. inst. I 5, 22.

3 rerum *Bouhier*; uero P || 3, 4 descriptio *Usener*; descriptio P || 4 motus *Meursius et Rigaltius*; metus P; modus *ed. pr.* || 7 capiatur *ed. pr.*, capitatur P || xenophanen P || 8, 9 antisthenen P || 10 zeuxippus P; Speusippus *ed. pr.*, *em. Gelenius* || naturalem *dittographum delet Davisius* || 11 qua P; quo P *corr. m. 2* || 12 atomorum P *m. 2* || 19 mundo *Sauppe coll. Cic. l. c.*, de deo P || 19 post praeficit *addit* P: aristoteles Ponticus uariat alias mundo alias menti diuinae tribuens principatum, quae uerba deleta emblemate Aristoteles Ponticus post Theophrastus etiam § 10 transponenda esse uidit C. Roeren *coll. Cic. d. n. I 35* || 20 theophrastus et zenon (*p. 29, 1*) *etc.* P; etiam pro et *Vahlen*.

stois

cipatum. Zenon et Chrysippus et Cleanthes sunt et
 ipsi multiformes, sed ad unitatem prouidentiae omnes
 reuoluuntur. Cleanthes enim mundum *modo*, modo ani-
 mum, modo aethera, plerumque rationem deum disserit.
 5 Zenon, eiusdem magister, naturalem legem atque di-
 uinam et aethera interim interdumque rationem uult
 omnium esse principium; idem interpretando Iunonem
 aera, Iouem caelum, Neptunum mare, ignem esse Vul-
 canum et ceteros similiter uulgi deos elementa esse mon-
 10 strando publicum arguit grauitur et reuincit errorem.
 eadem fere Chrysippus: uim diuinam rationalem na- 11
 turam et mundum, interim et fatalem necessitatem
 deum credit Zenonemque interpretatione *physiologica*
 in Hesiodi, Homeri Orpheique carminibus imitatur. *Everything that comes under*
 15 Babylonio etiam Diogeni disciplina est exponendi 12 *scilicet*
 et disserendi, Iouis partum et ortum Mineruae et hoc
garage genus cetera rerum uocabula esse, non deorum. nam 13
 Socraticus Xenophon formam dei ueri negat uideri
 posse et ideo quaeri non oportere, Aristo Stoicus
 20 comprehendi omnino non posse: uterque maiestatem
 dei intellegendi desperatione senserunt. Platoni aper-
 tior de deo et rebus ipsis et nominibus oratio est et
 quae tota esset caelestis, nisi *superbia* persuasione ciuili non-
 numquam admixtione sordesceret. Platoni itaque in 14

1 Cic. de deor. nat. I 36; 37; 39. — 5 Cic. de deor. nat. I 36. —
 7 s. Athenagor. supplic. pro Christian. c. 6. — 11 Cic. de deor. nat.
 I 39. — 12 ibid. I 40; 55. — 15 Cic. de deor. nat. I 41. — 18 Xenoph.
 memorab. IV 3, 13; Cic. de deor. nat. I 31. — 24 Plato Tim. p. 28 C;
 Cic. Tim. c. 2; de deor. nat. I 30; cfr. Athenagor. supplic. pro Chri-
 stian. c. 23.

11 Tertull. apol. 21. — 18 cfr. Lactant. de ira dei 11, 13. —
 24 ibid. 11, 11. — 24 s. Tertull. apol. 46.

1 crysippus P, *ut et postea* || 3 mundum modo, modo ani-
 mum *Halm*; mentem modo animum P || 4 disserit *Davisius*;
 disseruit P || 13 *physiologica Bursian*; physo sogiae P *corr. in*
 phylologiae || 14 *aesiodi homeri orfeique* P || 17 cetera *Rigaltius*;
 ceterarum P || 18 xenophon P || vere *W. H. Kramer* || 19 aristo stoni-
 cus P; *corr. ed. pr.* || 20 *compraehendi* P || *magistatem* P.

Timaeo deus est ipso suo nomine mundi parens, artifex animae, caelestium terrenorumque fabricator, quem et inuenire difficile prae nimia et incredibili potestate et, cum inueneris, in publicum dicere impossibile prae-
 15 fatur. eadem fere sunt ista, quae nostra sunt; nam 5
 et deum nominamus et parentem omnium dicimus et numquam publice nisi interrogati praedicamus.

20 Exposui opiniones omnium, ferme philosophorum, quibus industrius gloria est, deum unum multis licet designasse nominibus, ut quivis arbitretur, aut nunc 10
 Christianos philosophos esse aut philosophos fuisse
 2 iam tunc Christianos. quod si providentia mundus regitur et unius dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas inperitorum fabellis suis delectata uel capta
 ad errorem mutui rapere consensus, cum philoso- 15
 phorum suorum sententiis refellatur, quibus et rationis
 3 et uetustatis adsistit auctoritas. maioribus enim nostris tam facilis in mendaciis fides fuit, ut temere crediderint etiam talia monstruosa miracula: Scyllam multiplicem, Chimaeram multiforem et Hydram felici-
 bus uulneribus resurgentem et Centauros equos suis
 4 hominibus inplexos, et quicquid famae licet fingere
 illis (erat libenter audire. quid illas aniles fabulas, de
 hominibus aues et feras [homines] et de hominibus
 5 arbores atque flores? quae si essent facta, fierent; 25
 ac miracula deos quoque maiores nostri improvide

1—5 Plato Tim. 24 B; 68 E; Apul. de dogm. Plat. I 5. — 7 Cic. de deor. nat. I 42. — 17 Ov. fast. IV 203. — 21 s. Cic. de deor. nat. I 108; II 5. — 25 s. Cic. de divin. II 46, 47. — 27 s. cfr. Cic. Lael. 100.

1 ipso suo ex ipsuo corr. P || numine Baehrens || 3 inveniris P m. 1 invenires m. 2 || 5 fere sunt ista Halm; fere et ista P || 6 nominamus Kronenberg; novimus P || 8 opiones o.f. philosophorum P || 11 filosofos bis P ut et v. 15, 16 || 19 talia Vonck; alia P || monstruosa mira miracula P || 20 chimeram P || 24 [homines] Lindner || 26 non P s. t. sed a pr. m. || 26, 27 similiter ac miracula scripsi; similiter ac vero erga P || 27 improvidi P; corr. Heumann.

ironical; play on same root

creduli rudi simplicitate crediderunt; dum reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imaginibus uidere, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere, sacra facta sunt quae fuerant adsumpta solacia. denique et antequam commerciis orbis 6 pateret et antequam gentes ritus suos moresque miscerent, unaquaeque natio conditorem suum aut ducem inclytum aut reginam pudicam sexu suo fortiorem aut alicuius muneris uel artis repertorem uenerabatur 10 ut ciuem bonae memoriae: sic et defunctis praemium et futuris dabatur exemplum.

Lege historicorum scripta uel scripta sapientium: 21
eadem mecum recognoscēs. ob merita uirtutis aut
muneris deos habitos Euhemerus exsequitur et eorum
15 natales, patrias, sepulcra dinumerat et per prouincias
monstrat, Dictaei Iouis et Apollinis Delphici et
Phariae Isidis et Cereris Eleusinae. Prodicus ad- 20
sumptos in deos loquitur, qui errando inuentis nouis
frugibus utilitati hominum profuerunt. in eandem
sententiam et Persaeus philosophatur et adnectit in-
uentas fruges et frugum ipsarum reperto-^{res} isdem
20 nominibus, ut comicus sermo est, Venerem sine
Libero et Cerere frigere. Alexander ille magnus
Macedo insigni uolumine ad matrem suam scripsit,
25 metu suae potestatis proditum sibi de diis homini-

7 Cic. de deor. nat. III 50. — 14 ibid. I 119; II 62. — 18 ibid. I 118. — 20 ibid. I 38. — 22 Terent. Eun. IV 5, 6; Cic. l. c. II 60. — 24 Athenag. supplic. pro Christian. c. 28 init.

4 Cyprian. idol. c. 1; 23 ibid. c. 3. — 23 Augustin. de civ. dei VIII 5 et 27.

1 credulis P ante rasuram || 12 historicorum P. Daniel et Ursinus; stoicorum P || 14 Euhemerus Gelenius; erueret P || 16 dicta eiiovis (ei in et corr.) P || delices fariae (delfi et pariae corr. m. 2) P; corr. ed. pr. || 17 prodigus P; corr. Rigaltius || 20 persee filosofatur P || et * adnectit P (et corr. ex ec) || 24 Percedo om. Halm.

auth for Varrs

bus a sacerdote secretum: illic Vulcanum facit om-
 4 nium principem, et postea Iouis gentem. Saturnum
 enim principem huius generis et examinis omnes
 scriptores uetustatis Graeci Romanique ^{as a non} hominem pro-
 5 diderunt. scit hoc ^{et in Ital.} Nepos et Cassius in historia; et Thallus
 5 ac Diodorus hoc loquuntur. is itaque Saturnus Creta
 profugus Italiam metu filii saeuientis accesserat et
 Iani susceptus hospitio rudes illos homines et agre-
 6 stes multa docuit ut ^{conscript.} Graeculus et politus: litteras
 6 imprimere, nummos signare, instrumenta conficere. ita- 10
 que latebram suam, quod tuto latuisset, uocari maluit
 Latium, et urbem Saturniam [dedit] de suo nomine et
 Ianiculum Ianus, ad memoriam uterque posteritatis,
 7 reliquerunt. homo igitur utique qui fugit, homo uti-
 que qui latuit, et pater hominis et natus ex homine; 15
 Terrae enim et Caeli filius, quod apud Italos esset
 ignotis parentibus, ^{+ hispanis eam} proditur, ^{as anglicis} ut in hodiernum inopinato
 8 uisos caelo ^{as simp.} missos, ignobiles et ignotos terrae filios
 8 nominamus. eius filius Iuppiter Cretae excluso parente
 regnavit, illic obiit, illic filios habuit: adhuc antrum 20
 Iouis uisitur et sepulcrum eius ostenditur, et ipsis
 sacris suis humanitatis arguitur.

11 s. Verg. Aen. VIII 321 s., 357 s. — 16 cfr. Athenagor. supplic.
 pro Christian. c. 23. — 18 cfr. Tibull. I 3, 89. — 22 Cic. de deor.
 nat. III 53; cfr. Tatian. or. ad Graec. 27; Athenagor. l. c. 30;
 Theophil. ad Autolye. I 10; II 3; Origin. contra Cels. III 43.

4 Tertull. apol. 10. — 5, 6 Lactant. divin. inst. I 13, 8. —
 6 Inc. auct. de origin. gent. Roman. c. 3, 1 et 2. — 10 Isidor.
 origin. XVI 18, 4. — 16 Tertull. apol. 10; Lactant. l. c. I 11, 55. —
 22. Cyprian. idol. c. 2; Lactant. l. c. I 11, 46.

1 illic *Rigaltius*; illi P || 2 post gentem in P sequuntur
 et despiciis isidis ad hirundinem (p. 33, 22) usque ad cum sit
 veritas obvia, sed requirentibus (p. 37, 3). ordinem restituit
Lindner || 12 dedit *seclusi*; idem *Usener*; indito *Dombart.* || 16 et
Usener; vel P; at cfr. Tert. apol. c. 10 || 17 proditur *Usener*; pro-
 ditus P || 19 craete P.

Otiosum est ire per singulos et totam seriem 9
 generis istius explicare, cum in primis parentibus
 probata mortalitas in ceteros ipso ordine successionis
 influxerit, nisi forte post mortem deos fingitis, ut
 5 ^{from the passage of P} perierante Proculo deus Romulus et Iuba Mauris
 uolentibus deus est et diui ceteri reges, qui consecran-
 tur non ad ⁱⁿ fidem numinis, sed ad honorem emeritae
 potestatis. inuitis his denique hoc nomen adscribitur; 10
 optant in homine perseuerare, fieri se deos metuunt,
 10 etsi iam senes nolunt. ergo nec de mortuis dii, quo-
 niam deus mori non potest, nec de natis, quoniam
 moritur omne quod nascitur; diuinum autem id est,
 quod nec ortum habet nec occasum. cur enim, si nati 11
 sunt, non hodieque nascuntur? nisi forte iam Iuppiter
 15 senuit et partus in Iunone defecit et Minerua canuit
 antequam peperit. an ideo cessauit ista generatio,
 quoniam nulla huiusmodi fabulis praeberetur adsensio?
 ceterum si dii creare^{re} possent, interire non possent, 12
 plures totis hominibus deos haberemus, ut iam eos
 20 nec caelum contineret nec aer caperet nec terra ge-
 staret. unde manifestum est homines illos fuisse, quos
 et natos legimus et mortuos scimus. [et despicias Isidis
 ad hirundinem, sistrum, et adsparsis membris inanem
 tui Serapidis siue Osiris tumulum.]

1 cfr. Athenagor. supplic. pro Christian. c. 14. — 9 Suet. Vespas.
 23 extr. — 15 Senec. (fragm. 119) ap. Lact. divin. inst. I 16, 10; Tatian.
 or. ad Graec. 21. — 17 Athenagor. 23. — 18 Theophil. ad Autolyc. II 3.

4 Tertull. apol. 11 init., ad nation. II 13 init. — 5 Tertull.
 apol. 24; Cyprian. idol. c. 2. — 6 Lactant. divin. inst. I 15, 6. —
 9 Tertull. apol. 33; ad nation. I 17. — 13 s. Cyprian. idol. c. 3 extr.
 — 18 cfr. Lactant. l. c. I 16, 10 s., Euseb. Constantini orat. ad
 sanctorum coetum 4.

4 ut *Meursius*; et P || 5 iuva P; Iuba *ed. pr.* || 11 potest *Wo-*
werus; posset P || 18 creari *Gelenius* || possint P *corr. idem* ||
 20 aera P; *corr. ed. pr.* || 22—24 *verba* et despicias — Osiris tumu-
 lum *sive ex alio loco hic inuenta sive ex alio scriptore in margine*
ad sequentem de Iside narrationem adiecta sunt.

introduced at time of puella

- 22 Considera denique sacra ipsa et ipsa mysteria: inuenies ^{lamentationes} exitus tristes, fata et funera et luctus atque planctus miserorum deorum. ^{habeo} Isis perditum filium cum Cynocephalo suo et caluis sacerdotibus luget, plangit, inquit, et Isiaci miseri caedunt pectora et dolore infelicissimae matris imitantur; mox inuento paruulo gaudet Isis, exultant sacerdotes, Cynocephalus inuentor gloriatur, nec desinunt annis omnibus uel perdere quod inueniunt uel inuenire quod perdunt.
- 2 nonne ridiculum est uel lugere quod colas uel colere quod lugeas? haec tamen Aegyptia quondam nunc et sacra Romana sunt. Ceres facibus accensis et serpente circumdata Orco subreptam et corruptam Liberam anxia et sollicita uestigat: haec sunt Eleusinia. et quae Iouis sacra sunt? nutrix capella est et auido patri subtrahitur infans, ne uoretur, et Corybantum cymbalis, ne pater audiat uagitus, tinnitus eliditur. Cybelae Dindyma pudet dicere, quae adulterum suum infeliciter placitum, quoniam ipsa et deformis et uetula, ut multorum deorum mater, ad stuprum inlicere non poterat, exsecuit, ut deum scilicet faceret et eunuchum. propter hanc fabulam Galli eam et semiuiri sui corporis supplicio colunt.
- 5 haec iam non sunt sacra, tormenta sunt. quid? formae ipsae et habitus nonne arguunt ludibria et dedecora deorum uestrorum? Vulcanus claudus deus et debilis, Apollo tot aetatibus leuis, Aesculapius bene barbatus,

2 Cic. de deor. nat. II 62. — 5. Iuven. sat. VI 533 s. — 6. Senec. de superstit. (frgm. 35) ap. Augustin. de civ. dei VI 10. — 7 Iuven. sat. VIII 29. 18 Ov. fast. IV 207; Verg. Georg. IV 64. — 21. Tatian. or. ad Graec. c. 8. — 25 Cic. de deor. nat. I 83. — 26 s. ibid. III 83.

4 Lactant. divin. inst. I 17, 6. — 5 ibid. I 21, 24. — 26 s. Tert. ad nation. I 10

4 cynecefalo P; item v. 7 || 5 anquirit *Halm* || 13 Orco *Kronenberg*; errore P || 17 tinnitus *Gelenius*; initus P || 18 cybele P || 19, 20 ipsa et *Heumann*; et ipsa P || 22 faceret et (= etiam) eunuchum P, sed et *erasum*. || 25 decora P; em. *Gelenius*.

etsi semper adolescentis, Apollinis filius, Neptunus
 glaucis oculis, Minerua ^{blut-grau} caesus, bubulis Iuno, pedibus
 Mercurius alatis, Pan unguulatis, Saturnus compeditis.
 Ianus uero frontes duas gestat, quasi et auersus
 5 incedat. Diana interim est alte succincta venatrix
 et Ephesia mammis multis et uberibus exstructa et
 Triuia trinis capitibus et multis manibus horrida.
 quid ipse Iuppiter uester? modo inerbis statuitur, 6
 modo barbatus locatur; et cum Hammon dicitur,
 10 habet cornua, et cum Capitolinus, tunc gerit ful-
 mina, et cum Latiaris, cruore perfunditur, et cum
 Feretrius, corona ambitur. et ne longius multos
 Ioues obeam, tot sunt Iouis monstra quot nomina.
 Erigone suspensa de laqueo est, ut uirgo inter astra 7
 15 ignita sit; Castores alternis moriuntur, ut uiuant;
 Aesculapius ut in deum surgat fulminatur, Hercules
 ut hominem exuat Oetaeis ignibus concrematur.

Has fabulas et errores et ab inperitis parenti- 23
 bus discimus et, quod est grauius, ipsis studiis et
 20 disciplinis elaboramus carminibus praecipue poetarum,
 qui plurimum quantum ueritati ipsi sua auctoritate
 nocuerunt. et Plato ideo praeclare Homerum illum 2
 inclytum laudatum et coronatum de ciuitate, quam in

5 Cic. de deor. nat. III 58. — 7 cfr. Verg. Aen. IV 511. — 8 Cic.
 l. c. III 53. — 10 Theophil. ad Autolyc. I 10. — 12 Cic. l. c. III 42. —
 13 Ov. met. VI 125. — 14 Hom. Od. XI 303 s. — 15 Ov. fast. VI
 759—762; Cic. l. c. III 57. — 17 ibid. III 41. — 18 cfr. Tac. dial. 29. —
 18 s. Cic. Tusc. II 27. — 19 Cic. de deor. nat. I 42; 77; II 70.
 — 22 Cic. Tusc. II 27; III 3; de rep. IV 5, 5 (ap. Non. p. 308); Plato
 Polit. III p. 387 B; Iustin. apol. II 9.

4 Cyprian. idol. c. 2. — 14 ibid. — 17 cfr. Arnob. adv. nation.
 I 36. — 22 s. Tertull. ad nation. II 7; (Augustin. de civ. dei II 14).

6 uberibus *Ursinus*; ueribus P || 7 tribia P || 8 inbarbis *ex*
 — vis *corr.* P || 12 corona ambitur *Ott*; non auditur P; opimis
 induitur *J. Fr. Gronovius* || 13 quod P || 15 ignita ed. pr., ignata P;
 agnita *Bachrens* || 17 Oetaeis] henneis P || 19 ipsi studiis
Meursius.

3 sermone instituebat, eiecit. hic enim praecipuus bello
Troico deos uestros, etsi ludos facit, tamen in ho-
minum rebus et actibus miscuit, hic eorum ^{paria} compo-
suit, sauciauit Venerem, Martem uinxit, uulnerauit,
4 fugauit. Iouem narrat Briareo liberatum, ne a diis 5
ceteris ligaretur, et Sarpedonem filium, quoniam morti
non poterat eripere, cruentis imbribus fleuisse et loro
Veneris inlectum flagrantius quam in adulteras soleat
5 cum Iunone uxore concumbere. alibi Hercules stercora
egerit et Apollo Admeto pecus pascit. Laomedonti 10
uero muros Neptunus instituit, nec mercedem operis
6 infelix structor accipit. illic *Vulcanus* Iouis fulmen cum
Aeneae armis in incude fabricatur, cum caelum et ful-
mina et fulgura longe ante fuerint, quam Iuppiter in
Creta nasceretur, et flammās ueri fulminis nec Cyclops 15
7 potuerit imitari nec ipse ^{neq.} Iuppiter non uereri. quid
loquar Martis et Veneris adulterium deprehensum et
in Ganymeden Iouis stuprum caelo consecratum? quae
omnia in hoc prodita, ut uitiis hominum quaedam
8 auctoritas pararetur. his atque huiusmodi figmentis 20
et mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puero-

3 Hom. Il. XX 67 s., V 335 s. — 4 Athenagoras suppl. pro Christian. cap. 21; cfr. Hom. Il. V 376; 385 s., 855 s., Theophil. ad Autolyc. I 9. — 5 Hom. Il. I 396 s., cfr. Ps. Iustin. cohort. ad gentil. c. 2. — 6 Cic. de divin. II 25; Hom. Il. XVI 459 s., Athenagor. suppl. pro Christian. c. 21; (Hom. Il. XVI 522). — 8 Hom. Il. XIV 312. — 9 Eurip. Alcest. 1 s. — 11 Hom. Il. XXI 446—452; Ov. met. XI 205 s. — 12 s. Verg. Aen. VIII 424 s. — 17 Hom. Od. VIII 266 — 369; Athenagor. supplic. pro Christian. c. 21; (Hom. Od. VIII 308). — 18 Ov. met. X 155 s., Hom. Il. XX 231 s. — 21. Cic. Tuscul. II 27.

3 Firmic. Matern. de error. profan. relig. 12, 8. — 6 Tertull. apol. 14. — 10 Tertull. l. c., Cyprian idol. c. 2; Arnob. adv. nation. IV 25. — 16 Tertull. apol. c. 11.

4 Martem *ed. pr.*, matrem P || 7 fleuisse *Gelenius*; flevit P || loro *Heraldus*; thoro P || 12 accepit P; *corr. Gelenius* || *Vulcanus addidit Ursinus* || 15 cyclops P || 18 ganymeden P; *Ganymede Koch* || 19 ut vi * * tiis P || 20 hiis P.

notum

rum et isdem fabulis inhaerentibus adusque summae
 aetatis robur adollescunt et in isdem opinionibus miseri
 consenescent, cum sit ueritas obuia, sed requirentibus.
 quis ergo dubitat, hominum imagines consecratas uulgus 9
 orare et publice colere, dum opinio et mens imperi-
 torum artis concinnitate decipitur, auri fulgore prae-
 stringitur, argenti nitore et candore eboris hebetatur? *blend*
 quodsi in animum quis inducat, tormentis quibus et 10
 quibus machinis simulacrum omne formetur, erubescet
 timere se materiem ab artifice, ut deum faceret, in- *hæten m*
 lusam. deus enim ligneus, rogi fortasse uel infelicitis 11
 stipitis portio, suspenditur, caeditur, dolatur, runcina- *plaus*
 tur. et deus aereus uel argenteus de immundo uasculo 12
 saepius, ut factum Aegypcio regi, conflatur, tunditur
 malleis et in incudibus figuratur; et lapideus deus
 caeditur, scalpitur et ab impurato homine leuigatur, *und*
 nec sentit suae natiuitatis iniuriam, ita ut nec postea *injustice donec te nisi*
 de uestra ueneratione culturam; nisi forte nondum
 deus saxum est uel lignum uel argentum. quando
 igitur hic nascitur? ecce funditur, fabricatur, sculpi- 13
 tur: nondum deus est; ecce plumbatur, construitur, erigitur:
 nec adhuc deus est; ecce ornatur, consecratur, oratur:
 tunc postremo deus est, cum homo illum uoluit et
 dedicauit.

Quanto uero de diis uestris animalia muta naturalius 24
 iudicant! mures, hirundines, milui non sentire eos sciunt: *forte*

11 Iesai. 44, 12 s. — 12 Cic. de divin. II 86; acad. pr. II 101.
 13 Herodot. II 172; Iustin. apol. I 9; cfr. Clem. Rom. Homil. X 8. —
 13 s. Ps. Iustin. ep. ad Diognet. c. 2. — 23 Horat. sat. I 8, 1 s.; *stricken*
 Martial. VIII 24, 5 s. *forale*

13 Arnob. adv. nation. VI 14. — 15 cfr. ibid. I 39. — 26 Tertull.
 apol. 12; cfr. Arnob. adv. nation. VI 16.

1 summum Cornelissen || 4 hominum Halm; horum P; de-
 orum Baehrens || 9 *erubescet P || 10 materië * P (ē in ras) || 11 lingeus
 P || 13 ereus P || 14 saepius, ut Iac. Gronovius; ut saepius P ||
 15 in addidit Meursius || deus addidit Vahlen || 25 quanto
 vero—naturalius Boot; quanta vero—naturaliter P; quam vero
 Dombart; quam acute Baehrens.

rodunt, inculcant, insident ac, nisi abigatis, in ipso
 dei uestri ore nidificant; araneae uero faciem eius
 2 intexunt et de ipso capite sua fila suspendunt. uos
 tergetis, mundatis, eraditis et illos, quos facitis et
 protegitis, timetis, dum unusquisque uestrum non 5
 cogitat prius se debere deum nosse quam colere, dum
 inconsulte gestiunt parentibus oboedire, dum fieri
 / malunt alieni erroris accessio quam sibi credere, dum
 nihil ex his quae timent norunt. sic in auro et
 argento auaritia consecrata est, sic statuarum inanum 10
 consignata forma, sic nata Romana superstitio. quo-
 rum ritus si percenseas, ridenda quam multa, quam
 3 multa etiam miseranda sunt! nudi cruda hieme discur-
 runt, alii incedunt pilleati, scuta uetera circumferunt,
 pelles caedunt, mendicantes uicatim deos ducunt; quae 15
 dam fana semel anno adire permittunt, quaedam in
 totum nefas uisere; est quo ulro non licet, nonnulla
 absque feminis sacra sunt, etiam seruo quibusdam
 caerimoniis interesse piacular^{to locatione} flagitium est; alia
 sacra coronat uniui^{one}ra, alia multiui^{one}ra, et magna reli- 20
 gione conquiruntur quae plura possit adulteria nu-
 4 merare. quid, qui sanguine suo libat et uulneribus
 suis supplicat, non profanus melius esset quam
 sic religiosus? aut cui testa sunt obscena demessa,

1 Hor. sat. I 8, 37; Aristoph. ran. 366; Clemens Alexandrin.
 Protrept. pg. 46—50 ed. Potter. — 13 Ov. fast. II 267; 283 s. —
 15 ibid. IV 213; Lucret. II 618. — 17 cfr. Cic. de harusp. resp. 37.
 — 18 Ov. fast. VI 481; 551. — 22. Senec. de superstit. (frgm. 34)
 ap. Augustin. de civ. dei VI 10. — 24. Iuven. sat. VI 514.

1 Lactant. divin. inst. II 4, 2. — 17 ibid. III 20, 3. — 21 ibid.
 I 17, 11.

1 rodunt Wowerus; norunt P || 4, 5 facitis protegitis et time-
 tis P; traiecit Meursius || 8 mallunt P || 12, 13 quam multa
 addidit Heumann || 15 uicatim Gelenius; uicantes P || 17 licet
 Gelenius; licet et P || 21 quam partus post adulteria addidit
 Vahlen coll. Lact. I 17, 11 || 23 nonne prof. idem || 24 testa Ge-
 lenius; exta P.

have correct corruption

uicantes daries
 uicantes daries

quo modo deum violat qui hoc modo placat, cum
 si eunuchos deus uellet, posset procreare, non
 facere? quis non intellegat male sanos et uanae et
 perditae mentis in ista desipere et ipsam errantium
 5 turbam mutua sibi patrocina praestare? hic defensio
 communis furoris est furentium multitudo.

At tamen ista ipsa superstitio Romanis dedit, auxit, 25
 fundauit imperium, cum non tam uirtute quam religione
 et pietate pollerent. nimirum insignis et nobilis iustitia
 Romana ab ipsis imperii nascentis incunabulis auspi-
 cata est. nonne in ortu suo et scelere collecti et 2
 muniti immanitatis suae terrore creuerunt? nam asylo
 prima plebs congregata est: confluxerant perdit, faci-
 nerosi, incesti, sicarii, proditores; et ut ipse Romulus
 15 imperator et rector populum suum facinore praecelleret,
 parricidium fecit. haec prima sunt auspicia religiosae
 ciuitatis. mox alienas uirgines iam desponsatas iam 3
 destinatas et nonnullas de matrimonio mulierculas sine
 moris erapuit, uiolauit, inlusit et cum earum parentibus,
 20 id est cum soceris suis, bellum miscuit, propinquum
 sanguinem fudit. quid inreligiosius, quid audacius,
 quid ipsa sceleris confidentia tutius? iam finitimos 4
 agro pellere, ciuitates proximas euertere cum templis
 et altaribus, captos cogere, damnis alienis et suis
 25 sceleribus adolescere cum Romulo regibus ceteris et
 postea omnibus ducibus disciplina communis est. ita 5
 quicquid Romani tenent, colunt, possident, audaciae
 praeda est: templa omnia de manubiis, id est de ruinis
 urbium, de spoliis deorum, de caedibus sacerdotum.

7 Cic. Balb. 31. — 8 cfr. Octav. 6, 2. — 18 s. Verg. Aen. VIII 635.
 — 22 ibid. I 12 s. — 28 Flor. I 1 (7) 7.

20 Cyprian. idol. c. 5.

1 non violat Perizonius || 5 sic def. Wopkens || 7 ausit P ||
 17 virginis P || 26 postea omnibus scripsi; postremis P; posteris
 Davisus.

hoc insultare et inludere est, uictis religionibus seruire,
captiuas eas post uictorias adorare. nam adorare quae
manu ceperis, sacrilegium est consecrare, non numina.
6 totiens ergo Romanis inpiatum est quotiens trium-
phatum, tot de diis spolia quot de gentibus et 5
tropaea. igitur Romani non ideo tanti, quod religiosi,
7 sed quod inpune sacrilegi. neque enim potuerunt in
ipsis bellis deos adiutores habere, aduersus quos arma
rapuerant, sed quos prostrauerant, detriumphatos co-
lere coeperunt. quid autem isti dii pro Romanis pos- 10
sunt, qui nihil pro suis aduersus eorum arma ualuerunt?
Romanorum enim uernaculos deos nouimus: Romulus,
Picus, Tiberinus et Consus et Pilumnus ac Vo-
8 lumnus dii; Clo^{sauius}acinam Tatius et inuenit et coluit;
Pauorem Hostilius atque Pallorem; mox a nescio quo 15
Febris dedicata: haec alumna urbis istius superstitio,
morbi et malae uoletudines. sane et Acca Larentia
et Flora, meretrices propudiosae, inter morbos Roma-
9 norum et deos computandae. isti scilicet aduersus
ceteros, qui in gentibus colebantur, Romanorum im- 20
perium protulerunt; neque enim eos aduersum suos
homines uel Mars Thracius uel Iuppiter Creticus uel
Iuno nunc Argiua, nunc Samia, nunc Poena uel Diana
Taurica uel Mater Idaea uel Aegyptia illa non nu-

10 cfr. Ov. met. XIV 320 s., Verg. Aen. VII 48 s. — 14. Senec. de
superstit. (frgm. 33) ap. Augustin. de civ. dei VI 10. — 15 cfr. Liv.
I 27, 7. — 16 cfr. Cic. de deor. nat. III 63. — 17 cfr. Liv. I 4, 7. —
18 cfr. Ov. fast. V 195 s. — 22 cfr. Verg. Aen. XII 331 s. — 23 Cic.
l. c. I 82; cfr. Verg. Aen. I 15 s. — 23 s. Ov. trist. IV 4, 63. — 24 cfr.
Ov. fast. IV 179 s.

10 Cyprian. idol. c. 4. — 13 Tertull. advers. Marcion. I 18. —
15 Augustin. de civ. dei IV 23.

5 quod de P || 6 tropea P m. 1 (-phea m. 2) || 9 rapuerunt et
quos P pr. m. corr. ex et quod; rapuerant, sed quos Halm ||
postulauerant P; corr. Dombart || 13 tenerinus P || 13, 14 Volumnus
Rigaltius; polumnus P || 17 laurentia P || 23 vel Diana Gelenius;
nunc diana P || 24 tauriga P || idea P.

mina sed portenta iuuerunt. nisi forte apud istos 10
 maior castitas uirginum aut religio sanctior sacer-
 dotum, cum paene in pluribus uirginibus et quae in-
 consultius se uiris miscuissent, Vesta sane nesciente, sit
 5 incestum uindicatum, in residuis inpunitatem fecerit
 non castitas tutior, sed inpudicitia felicior. ubi autem 11
 magis [a sacerdotibus] quam inter aras et delubra
 conducuntur stupra, tractantur lenocinia, adulteria me-
 ditantur? frequentius denique in aedituorum cellulis
 10 quam in ipsis lupanaribus flagrans libido defungitur. *Ubi*
 et tamen ante eos deo dispensante diu regna tenuerunt 12
 Assyrii, Medi, Persae, Graeci etiam et Aegyptii, cum
 pontifices et aruales et salios et uestales et augures
 non haberent nec pullos cauea reclusos, quorum cibo *ancti*
 15 uel fastidio res publica summa regeretur.

Iam enim uenio ad illa auspicia et auguria Romana, 26
 quae summo labore collecta testatus es et paenitenter
 omissa et obseruata feliciter. Clodius scilicet et Flami- 2
 nius et Iunius ideo exercitus perdiderunt, quod pullorum
 20 solistimum tripudium expectandum non putauerunt.
ich. f. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.
 quid Regulus? nonne auguria seruauit et captus est? 3
 Mancinus religionem tenuit, et sub iugum missus est et
 deditus. pullos edaces habuit et Paulus, apud Cannas
 tamen cum maiore rei publicae parte prostratus est.
 25 Gaius Caesar, ne ante brumam in Africam nauigia 4

1 Cic. de republ. III 14; Iuven. sat. XV 2. — 7 ibid. VI 488;
 IX 24. — 12 cfr. Oracul. Sibyllin. III 158 s.; IV 49 s.; VIII 6 s. — 14 Cic.
 de divin. II 72. — 17 cfr. Octav. c. 7, 1 s. — 18 Cic. de divin. II 71.
 — 20 cfr. Octav. c. 7, 4. — 24 Cic. de divin. II 52.

8 Tertull. apol. 15. — 11. ibid. 26 init. — 12 Cyprian. idol. c. 5;
 Lact. divin. inst. VII 15, 13. — 21 Cyprian. l. c.

1 sed et portenta P, *sed et erasum* || 3 set quae Vahlen ||
 4 Vesta sane sciente Bachrens || 7 a sacerdotibus seclussit Sauppe ||
 interras P m. 1 || 8 condicuntur Ursinus || 14 civo P pr. m. ||
 17 es Gelenius; est P || penitenter P || 20 sollemnisimum P, *corr.*
 Gelenius || 21 arguria P || 24 populi Romani P. Daniel;
 reip. P.

transmitteret, auguriis et auspiciis renitentibus spreuit:
 5 eo facilius et nauigauit et uicit. quae uero et quanta
 de oraculis prosequar? post mortem Amphiarus uen-
 tura respondit, qui proditum iri se ob monile ab uxore
 nesciuit. Tiresias caecus futura uidebat, qui prae-
 6 sentia non uidebat? de Pyrrho Ennius Apollinis Pythi
 responsa confinxit, cum iam Apollo uersus facere
 desisset; cuius tunc cautum illud et ambiguum defecit
 oraculum, cum et politiores homines et minus creduli
 esse coeperunt. et Demosthenes, quod sciret responsa 10
 simulata, *φιλιππίξεν* Pythiam querebatur.

7 At nonnumquam tamen ueritatem uel auspicia uel
 oracula tetigerunt. quamquam inter multa mendacia
 uideri possit industriam *ad hoc hunc* casus imitatus, adgrediar tamen
 fontem ipsum erroris et prauitatis, unde omnis caligo 15
 ista manauit, et altius eruere et aperire manifestius.
 spiritus sunt insinceri, uagi, a caelesti uigore terrenis
 8 labibus et cupiditatibus degrauati. isti igitur spiritus,
 posteaquam simplicitatem substantiae suae onusti et
 inmersi uitiiis perdiderunt, ad solacium calamitatis 20
 suae non desinunt perditum iam perdere et deprauati
 errorem prauitatis infundere et alienati a deo inductis
 9 prauis religionibus ab eo segregare. eos spiritus dae-
 monas esse poetae sciunt, philosophi disserunt, Socrates
 nouit, qui ad nutum et arbitrium adsidentis sibi dae- 25

6 Cic. de divin. II 116; cfr. Ennius annal. 186 V. — 10 Cic.
 de divin. II 118. — 14 ibid. II 49. — 16 Cic. de fin. I 32. — 17 Verg.
 Aen. VI 730; 746. — 24 Cic. de divin. I 122; Hesiod. op. et d. 122 s. —
 25 cfr. Cic. Rosc. Amer. 131. — 25 s. Plato apol. p. 31 D; Theag. p.
 128 D; Xenoph. memorabil. I 4, 15; IV 3, 12; Apul. de deo Socr. c. 17.

6 cfr. Aurelius Victor de vir. ill. c. 35; Ammian. Marcellin.
 XXIII 5; Augustin. de civ. dei III 17. — 15 Lactant. divin. inst.
 II 13, 13. — 17 Cyprian. idol. c. 6. — 24 ibid. — 25 Sulpic. Sever.
 dial. III 8, 3.

1 spreuit P || 4 proditum iri se ex prodituis rise corr. P ||
 5 ire sias P || caecus *seclusit Davisius* || 6 pyrrho P || pyti P ||
 7 confinxit P || 11 philippi zaeno phytiam quaerebatur P ||
 17 insingeri P || 18 labibus P m. 1 || 23 ab eo Vonck; a deo P.

monis uel declinabat negotia uel petebat. ^{desidero} magi quo- 10
 que non tantum sciunt daemones, sed etiam quicquid
 miraculi ludunt, per daemones faciunt; illis adspiranti-
 bus et infudentibus praestigias edunt, uel quae non 11
 5 sunt uideri uel quae sunt non uideri. eorum magorum
 et eloquio et negotio ^{posse} primus Hostanes et uerum
 deum merita maiestate prosequitur et angelos, id
 est ministros et nuntios, dei sedem tueri eiusque
 10 uenerationi nouit adsistere, ut et nutu ipso et uultu
 prodidit terrenos, uagos, humanitatis inimicos. quid? 12
 Plato, qui inuenire deum negotium credidit, nonne
 et angelos sine negotio narrat et daemones? et in
 Symposio suo etiam naturam daemonum exprimere
 15 conititur? uult enim esse substantiam inter mor-
 talem inmortalemque, id est inter corpus et spiritum
 mediam, terreni ponderis et caelestis leuitatis ad-
 mixtione concretam [ex qua ^{influenza} monet etiam nos proci-
 20 ^{est qd ha ponderis} dine amoris] et dicit informari et inlabi pectoribus
 humanis et sensum mouere et adfectus fingere et
 ardorem cupiditatis infundere.

Isti igitur impuri spiritus [daemones], ut osten- 27
 sum ^{magnus} magis ac philosophis [et a Platone], sub statu-
 et imaginibus consecratis delitiscunt et adflatu suo

12 cfr. Octav. c. 19, 14; Plato Tim. p. 28 C. — 14 Plato Sym-
 pos. 202 E s. — 18 cfr. Cic. de deor. nat. II 117. — 19 Athenagor.
 supplic. pro Christian. c. 27. — 23 ibid.

2 s. Tertull. apol. 22 et 23. — 4 Arnob. adv. nation. I 43. —
 6 Cyprian. idol. c. 6. — 13 Tert. apol. 22; Lactant. divin. inst.
 II 14, 9. — 19 ibid. II 14, 14. — 21 Cyprian. idol. c. 7; Tertull.
 apol. 21.

5 magnorum P ante rasuram || 6 sosthenes P || 8 sedem
 tueri Hartel; sed et veri (et erasum) P || 12 inuenire m. 1 ex.
 — iri corr. P || 14 suo etiam Bachrens; etiam suo P || 17 laevi-
 tatis P || 18, 19 ex qua — amoris Dombarto et Sauppio prae-
 euntibus seclusi || 19 inlabi Gelenfus; labi P || 22 daemones seclusit
 Ursinus || 23 ac Dombart; a P || et a Platone seclusit Usener ||
 24 consecrati P, corr. Balduinus.

amorem
 — tunc gloss pro cupiditate
 — 22 cfr
 amoris
 by these

auctoritatem quasi praesentis numinis consequuntur,
dum inspirant interim vates, dum fanis inmorantur,
dum nonnumquam extorum fibras animant, auium
uolatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt
2 falsis pluribus involuta. nam et falluntur et fal- 5
lunt, ut et nescientes sinceram ueritatem et, quam
sciunt, in perditionem sui non confitentes. sic a
caelo deorsum grauant et a deo uero ad materias
auocant, uitam turbant, somnos inquietant, inrepentes
etiam corporibus occulte ut spiritus tenues morbos 10
fungunt, terrent mentes, membra distorquent, ut ad
cultum sui cogant, ut nidore altarium uel hostiis
pecudum saginati, remissis quae constrinxerant, curasse
3 uideantur. inspirant et furentes quos in publicum uidetis
excurrere, et vates ipsi absque templo sic insaniunt, 15
sic bacchantur, sic rotantur: par et in illis instigatio
4 daemonis, sed argumentum dispar furoris. de ipsis
etiam illa, quae paulo ante tibi dicta sunt, ut Iuppiter
ludos repeteret ex somnio, ut cum equis Castores
uiderentur, ut cingulum matronae nauicula sequeretur. 20
5 haec omnia sciunt pleraque pars uestrum ipsos dae-
monas de semet ipsis confiteri, quotiens a nobis tor-
mentis uerborum et orationis incendiis de corporibus
6 exiguntur. ipse Saturnus et Serapis et Iuppiter et quic- 25
quid daemonum colitis uicti dolore quod sunt elo-
quuntur; nec utique in turpitudinem sui, nonnullis prae-

4 Tibull. II 5, 13. — 16 Stat. silv. IV 3, 120—122. — 20 Ov.
fast. IV 305 s., Liv. XXIX 14; cfr. Octav. c. 7, 3.

19 Tertull. apol. 22. — 20 Augustin. de civ. dei X 16.

2 inspirant i. vates *Dombart*; inspirantur i. vatibus P;
inseruntur i. vatibus *Baehrens* || 5 falsis pluribus vera involunt
Usener || 6 ut in P s. l. sed manu 1 || 9 somnos *Ursinus*; omnes
P || 10 occultae P || 12 alterium vel hostis P pr. m. || 13 remissis
in-sius P corr. m. 2 || 14 inspirant *scripsi*; hi sunt P || 15 et vates
scripsi; vates et P || 16 vacchantur P m. 1 || 21 plerique pars P;
plerique *cod. Brux.*; pleraque pars *Davisius* || 21, 22 ipso dae-
monas de semet ipsos P pr. m. sed corr. m. 2.

sertim uestrum adsistentibus, mentiuntur. ipsis testibus, 7
 esse eos daemonas, credite fassis; adiurati enim per deum
 uerum et solum inuiti miseri corporibus inhorrescunt
 et uel exiliunt statim uel euanescunt gradatim, prout
 5 fides patientis adiuuat aut gratia curantis adspirat.
 sic Christianos de proximo fugitant, quos longe a
 coetibus per uos lacesant. ideo inserti mentibus im- 8
 peritorum odium nostri serunt occulte per timorem; nat-
 urale est enim et odisse quem timeas et quem metueris
 10 infestare, si possis. sic occupant animos et obstruunt
 pectora, ut ante nos incipiant homines odisse quam nosse,
 ne cognitos aut imitari possint aut damnare non possint.

Quam autem inicum sit, incognitis et inexploratis 28
 iudicare, quod facitis, nobis ipsis paenitentibus
 15 credite. et nos enim idem fuimus et eadem uobiscum 2
 quondam adhuc caeci et hebetes sentiebamus, quasi
 Christiani monstra colerent, infantes uorarent, con-
 iunia incesta miscerent; nec intellegebamus, ab his
 fabulas istas semper uentilari et numquam uel in-
 20 uestigari uel probari, nec tanto tempore aliquem
 existere, qui proderet, non tantum facti ueniam, uerum
 etiam indicii gratiam consecuturum; malum autem
 adeo non esse, ut Christianus reus nec erubesceret
 nec timeret et unum solummodo, quod non ante
 25 fuerit, paeniteret. nos tamen cum sacrilegos aliquos 3

8 Cic. de off. II 23; Tac. Agricol. c. 42. — 21 Athenagor. suppl. pro Christian. c. 35.

2 Cyprian. idol. c. 7; Tertull. apol. 32 fin; Lactant. divin. inst. II 15, 3 et IV 27, 1. — 7 ibid. IV 27, 8; V 1, 2 — 6. — 11 Cyprian. idol. c. 7. — 21 Tertull. apol. 7. — 24 Cyprian. epist. 59, 13; de lapsis c. 28. — 25 Tertull. apol. 1; ad nation. I 1.

2 fassis *anonymus*; fessis P m. 1 cui eraso de se uerum confitentibus *suprascr. m. 2* || 6, 7 a coetibus p. v lacesant *Vahlen coll. Lact. IV 27, 1*; in coetibus p. v. lacessebant P || 9 timens P *littera n punctata*; timeas *cod. Brux.* || 10 infestares si P m. 1. || 13 de incogn. *Carrio* || 14 penitentibus P || 16 habet sēe es (sēe *expunctum*) P || 19 aniles fabulas *Usener* || 24 solummodo P || 25 penetreret P.

et incestos, parricidas etiam defendendos et tuendos
 suscipiebamus, ^{underlook defences} hos nec audiendos in ^{as all} totum puta-
 bamus, nonnumquam etiam miserantes eorum cru-
 delius saeuiebamus, ut torqueremus confitentes ad
 negandum, uidelicet ne perirent, exercentes in his ^{holms} 5
 peruersam quaestionem, non quae uerum erueret, sed
 4 quae mendacium cogeret. et si qui infirmior malo
 pressus et uictus Christianum se negasset, fauebamus
 ei, quasi eierato nomine iam omnia facta sua illa
 5 negatione purgaret. adgnoscutisne eadem nos sensisse 10
 et egisse, quae sentitis et geritis? cum si ratio,
 non instigatio daemonis iudicaret, *essent* urgendi
 magis, non ut diffiterentur se Christianos, sed ut de
 incestis stupris, de ^{in honor of execution} impiatis sacris, de infantibus im-
 6 molatis faterentur. his enim et huiusmodi fabulis 15
 idem daemones ad execrationis horrorem imperitorum
 aures aduersus nos referserunt. nec tamen mirum,
 quoniam fama, quae semper insparsis mendaciis
 7 alitur, ostensa ueritate consumitur. sic est negotium
 daemonum; ab ipsis enim rumor falsus et seritur et 20
 fouetur. inde est quod audire te dicis, caput asini rem
 nobis esse diuinam. quis tam stultus, ut hoc colat?
 quis stultior, ut hoc coli credat? nisi quod uos et
 totos asinos in stabulis cum uestra ^{procedunt dicit} (sua) Epona con-
 8 secratis et eosdem asinos cum ^{in unum} Iside religiose devo- 25
 latis; item boum capita et capita ueruecum et immo-
 latis et colitis, de capro etiam et homine mixtos deos
 et leonum et canum uultu deos dedicatis. nonne et
^{dup}

2 Iustin. apol. I 4. — 7 Athenagor. supplic. pro Christian.
 cap. 3. — 21 cfr. Octav. c. 9, 3. — 24 Ov. fast. VI 311.

24 Tertull. apol. 16.

5 perient P || 8 praessus P || 12 essent addidit Cellarius ||
 17 referserant Vahlen || 18 quoniam idem; cum omnium P; cum
 omnino Maehly || 24 uestra vel sua Rigaltius; uestra vel Epona P;
 Vesta vel Epona Baehrens || 25, 26 decoratis Rigaltius ||
 26 verbecum P m. 1 || 28 vultu Gelenius; vultus P.

Apin bouem cum Aegyptiis adoratis et pascitis? nec
 eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodillis,
 beluis ceteris et aubus et piscibus, quorum aliquem
 deum si quis occiderit, etiam capite punitur. idem
 5 Aegyptii cum plerisque uobis non magis Isidem quam
 ceparum acrimonia^{for oay} metuunt, nec Serapidem magis
 quam strepitus per pudenda corporis expressos con-
 tremescunt. etiam ille, qui de adoratis sacerdotis uiri- 10
 libus aduersum nos fabulatur, temptat in nos conferre
 10 quae sua sunt. istae enim inpudicitiae eorum forsitan
 sacra sint, apud quos sexus omnis membris omnibus
 prostat, apud quos tota inpudicitia uocatur urbanitas,
 qui scortorum licentiae inuident, qui medios uiros
 lambunt, libidinoso ore inguinibus inhaerescunt, ho-
 15 mines malae linguae etiam si tacerent, quos prius
 taedescit inpudicitiae suae quam pudescit. pro nefas! 11
 id in se mali facinoris admittunt, quod nec aetas
 potest pati mollior nec cogi seruitus durior.

Haec et huiusmodi propudia nobis non licet nec 29
 20 audire, etiam pluribus turpe defendere est; ea enim de
 castis fingitis et pudicis, quae fieri non crederemus, nisi
 de uobis probaretis. nam quod religioni nostrae ho- 2
 minem noxium et crucem eius adscribitis, longe de
 uicinia ueritatis erratis, qui putatis deum credi aut
 25 meruisse noxium aut potuisse terrenum. ne ille misera- 3
 bilis, cuius in homine mortali spes omnis innititur;
 totum enim eius auxilium cum extincto homine finitur.

1 Cic. de deor. nat. I 82. — 4. Herodot. II 65. — 6 Iuven. sat. XV 9. Origin. contra Cels. V 35. — 7 Theophil. ad Autolyc. I 10. Clem. Roman. Homil. X 16. — 8 cfr. Octav. c. 9, 4. — 12 s. Martial. epigr. II 61, 1; III 81, 2. — 23 cfr. Octav. c. 9, 4.

4 Tertull. apol. 24. — 12 s. cfr. Auson. epigr. 66, 1 (120 Toll.). — 14 Tertull. apol. 9.

1 apen P corr. Halm || 5 vobis Ursinus; vobiscum P; vostrum Bursian || 10 istae Koch; ista P || inpudicitiae P add. s. l. ci m. 1 || 15 tacent v. d. Vliet || 16 tedescit P || 25 nec ille P.

- 4 Aegyptii sane hominem sibi quem colant eligunt; illum unum propitiant, illum de omnibus consulunt, illi uictimas caedunt. at ille, qui ceteris deus, sibi certe homo est, ^{ut uult nolit} uelit nolit; nec enim conscientiam suam
- 5 decipit, si fallit alienam. etiam principibus et regibus, 5 non ut magnis et electis uiris, sicut fas est, sed ut deis turpiter adulatio falsa blanditur, cum et praeclaro uiro honor uerius et optimo amor dulcius praebeatur: sic eorum numen vocant, ad imagines supplicant, genium, id est daemonem eorum, implorant; et est eis 10
- 6 tutius per Iouis genium peierare quam regis. cruces etiam nec colimus nec optamus. uos sane, qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas ut deorum uestrorum
- 7 partes forsitan adoratis. nam et signa ipsa et cantabra et uexilla castrorum quid aliud quam inauratae cruces 15 sunt et ornatae? tropaea uestra uictricia non tantum simplicis crucis faciem, uerum et adfixi hominis imitantur. signum sane crucis naturaliter uisimus in naui, cum uelis tumentibus uehitur, cum expansis palmulis labitur; et cum erigitur idgum, ^{of chariot} crucis signum 20 est, et cum homo porrectis manibus deum pura mente ueneratur. ita signo crucis aut ratio naturalis innititur aut uestra religio formatur.
- 30 Illum iam uelim conuenire, qui initiari nos dicit aut credit de ^{medus} caede infantis et sanguine. putas posse fieri, ut 25 tam molle, tam paruulum corpus fata ^{molle uulnere} uulnerum capiat? ut quisquam illum rudem sanguinem nouelli et vixdum hominis caedat, fundat, exauriat? nemo hoc potest cre-

12 cfr. Octav. c. 9, 4. — 16 Iustin. apol. I 55. — 19 ibid. — 20 cfr. Verg. Aen. VIII 91 — 21 Iustin. apol. I 55. — 24 cfr. Octav. c. 9, 5. — 25 Tatian. or. ad Graec. c. 25. — 27 Verg. Aen. XI 82.

11 Tertull. apol. 28 fin. — 16 ibid. 16.

3 at Vahlen; et P || 4 conscientiam P || 6, 7 ut de eis P || 9 invocant Gelenius || 10 eorum Vahlen; eius P || 12 sane Maehly; plane P || 16 tropaea P || 28 exauriat P.

dere nisi qui possit audere. uos enim uideo procreatos 2
 filios nunc feris et auibus exponere, nunc adstrangu-
 latorum misero mortis genere elidere; sunt quae in ipsis
 uisceribus medicaminibus epotis originem futuri homi-
 5 nis extinguant et parricidium faciant, antequam pariant.
 et haec utique de deorum uestrorum disciplina descen- 3
 dunt. nam Saturnus filios suos non exposuit, sed
 uorauit; merito ei in nonnullis Africae partibus a
 parentibus infantes immolabantur, blanditiis et osculo
 10 comprimente uagitu, ne flebilis hostia immolaretur.
 Tauris etiam Ponticis et Aegyptio Busiridi ritus fuit 4
 hospites immolare, et Mercurio Gallis humanas uel
 inhumanas uictimas caedere, Romanis Graecum et Grae-
 cam, Gallum et Gallam in sacrificiis uiuentes obruere;
 15 hodieque ab ipsis Latiaris Iuppiter homicidio colitur
 et, quod Saturni filio dignum est, mali et noxii ho-
 minis sanguine saginatur. ipsum credo docuisse sangui- 5
 nis foedere coniurare Catilinam et Bellonam sacrum
 suum haustu humani cruoris imbuiere et comitalem *phing*
 20 morbum hominis sanguine, id est morbo grauiore, *28.2*
 sanare. non dissimiles et qui de harena feras deuorant 6
 inlitas et infectas cruore uel membris hominis et

4 Athenagor. supplic. pro Christian. c. 35. — 5 Senec. ad Helv.
 matr. de consol. 16, 3. — 7 Cic. de deor. nat. II 64; Tatian. or. ad
 Graec. c. 25 extr. — 9 Origin. contra Cels. V 27 (cfr. Diodor. XIII 86, 3;
 XX 14, 4). — 11 Ov. trist. IV 4, 63; art. am. I 647 s., Cic. de rep. III 15;
 Iuven. XV 116 s., Athenagor. l. c. c. 26; Origin. contra Cels. V 27; cfr.
 Herodot. IV 103; Strabo p. 308. — 12 Caes. b. g. VI 16, 1 — 14 Liv.
 XXII 57, 6. — 15 Tatian. or. ad Graec. c. 29. — 18 Sallust. Cat. 22, 1.

2 Lactant. divin. inst. VI 20, 21; Tertull. apol. 9. — 7 Augustin.
 de civ. dei VII 19. — 9 Lactant. l. c. I 21, 9. — 11 ibid. I 21, 2. —
 15 ibid. I 21, 3; cfr. Porphy. de abstinent. II 56. — 21 Tertull. apol. 9.

1 audire P corr. Gelenius || 4 et potis P || 8 ei Gelenius;
 et P || 10 immolaetur P, corr. Ursinus || 12 Gallis Wopkens;
 gallos P || 13 cedere P || romani P, corr. Vonck || 14 in sacri-
 ficiis Vonck et Wopkens; sacrificii P || 18 vellonam P || 19 austu P ||
 22 infectas ed. pr. infaetus P.

uiscere saginatas. nobis homicidium nec uidere fas
nec audire, tantumque ab humano sanguine caue-
mus, ut nec edulium-pecorum in cibus sanguinem
nouerimus.

31 Et de incesto conuiuio fabulam grandem aduer- 5
sum nos daemonum coitio mentita est, ut gloriam
pudicitiae deformis infamiae aspersione macularet, ut
ante exploratam ueritatem homines a nobis terrore in-
2 fandae opinionis auerteret. sic de isto et tuus Fronto
non ut adfirmator testimonium fecit, sed conuicium ut 10
orator adpersit; haec enim potius de uestris gentibus
3 nata sunt. ius est apud Persas misceri cum matribus,
Aegyptiis et Atheniensibus cum sororibus legitima
conubia; memoriae et tragoediae uestrae incestis glo-
riantur, quas uos libenter et legitis et auditis. sic et 15
deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cum sorore
4 coniunctos. merito igitur incestum penes uos saepe
deprehenditur, semper admittitur. etiam nescientes,
miseri, potestis in illicita prouere: dum Venerem pro-
misce spargitis, dum passim liberos seritis, dum etiam 20
domi natos alienae misericordiae frequenter exponitis,
necesse est in vestros recurrere, in filios iner-
rare. sic incesti fabulam nectitis, etiam cum conscien-

1 s. Athenagor. suppl. pro Christian. c. 35. — 3 cfr. Clem. Alex. Paedagog. p. 267 s. ed. Potter; Origin. contra Cels. VIII 30; cfr. Act. apostol. 15, 29. — 5 cfr. Octav. c. 9, 6. — 12 cfr. Herodot. III 31; 88; Origin. contra Cels. V 27; VI 80; Clem. Roman. recogn. IX 20. — 13 cfr. Nepos. praefat. 4; Cimon 1, 2; Tatian. or. ad Graec. c. 28; Clem. Alexandrin. Stromat. p. 515 ed. Potter. — 21 Athenagor. l. c. c. 35. — 22 Iustin. apol. I 27; Clemens Alex. Paedagog. p. 265 ed. Potter.

3 Euseb. hist. eccles. V 1, 26. — 21 Tertull. apol. 9; ad nation. I 16; cfr. Lactant. divin. inst. VI 20, 21. — 22 Tertull. apol. 9.

1 videret (t erasa) P || 6 demonum cotio (contio m. 2) P corr. Ursinus || 7 aspersione Wouerus; auersione P || 9, 10 fronto ex fronte, adfirmator ex adfirmor m. 1 corr. P || 10 conuicium P || 13 Atheniensibus Wouerus; Athenis P || 14 conubia P corr. ex conbuia || 19, 20 promiscues P (s erasa).

tiam non habetis. at nos pudorem non facie, sed 5
 mente praestamus; unius matrimonii uinculo libenter
 inhaeremus, cupiditate procreandi aut unam scimus
 aut nullam. conuiuia non tantum pudica colimus sed
 5 et sobria; nec enim indulgemus epulis aut conuiuium
 mero ducimus, ^{prolong} sed grauitate hilaritatem temperamus;
 casto sermone, corpore castiore plerique inuiolati
 corporis uirginitate ^{perpetua} fruuntur potius quam
 gloriantur; tantum denique abest incesti cupido, ut
 10 nonnullis rubori sit etiam pudica coniunctio. ^{neue} nec de 6
 ultima statim plebe consistimus, si honores uestros et
 purpuras recusamus, nec factiosi sumus, si omnes
 unum bonum sapimus eadem congregati quiete qua
 singuli, nec in angulis garruli, si audire nos publice
 15 aut erubescitis aut timetis. et quod in dies nostri 7
 numerus augetur, non est crimen erroris, sed testi-
 monium laudis; nam in pulcro genere uiuendi et
 praestanti et ^{conuincit} perseuerat ^{ita ut} suus et ^{ad} adcrescit ^{ad} alienus. sic 8
 nos denique non notaculo corporis, ut putatis, sed
 20 innocentiae ac modestiae signo facile dinoscimus; sic
 nos mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam
 odisse non nouimus; sic nos, quod inuidetis, fratres
 uocamus ut unius dei parentis homines, ut consortes
 fidei, ut spei coheredes. uos enim nec inuicem ad-
 25 gnoscitis et in mutua odia saeuitis, nec fratres uos
 nisi sane ad parricidium recognoscitis. *¶ R. Remus.*

3 Athenagor. supplic. pro Christian. c. 33. — 6 Cic. Cat. mai.
 10. — 8 Iustin. apol. I 15; Athenagor. l. c. c. 33. — 11 cfr. Octav. c.
 8, 4. — 13 ad Roman. 12, 16; ad Philipp. 2, 2. — 16 cfr. Octav. c. 9, 1.
 — 23 s. ep. Petr. I 12, 16; ad Tit. 3, 7; ad Ephes. 3, 6; ad
 Roman. 8, 17.

3 Tertull. monog. 8.

5 aepulis P || 12 factiosi *Heraldus*; fastidiosi P || 18 prae-
 stanti *Bachrens*; praestat P || 21 nos *addidit Halm* || 24,
 25 agnoscitis P m. 2.

32 Putatis autem nos occultare quod colimus, si delubra et aras non habemus? quod enim simulacrum deo fingam, cum, si recte existimes, sit dei homo ipse simulacrum? templum quod ei extruam, cum totus hic mundus eius opere fabricatus eum capere non possit? et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam? nonne melius in nostra dedicandus est mente, in nostro immo consecrandus est pectore? hostias et uictimas deo offeram, quas in usum mei protulit, ut reiciam ei suum munus? ingratum est, cum sit litabilis hostia bonus animus et pura mens et sincera conscientia. igitur qui innocentiam colit, deo supplicat, qui iustitiam, deo libat, qui fraudibus abstinet, propitiat deum, qui hominem periculo subripit, deo optimam uictimam caedit. haec nostra sacrificia, haec dei sacra sunt: sic apud nos religiosior est ille qui iustior. at enim quem colimus deum nec ostendimus nec uidemus. immo ex hoc deum credimus, quod eum sentire possumus, uidere non possumus. in operibus enim eius et in mundi omnibus motibus uirtutem eius semper praesentem aspiciamus, cum tonat, fulgurat, fulminat, cum serenat. nec mireris, si deum non uides: uento et flatibus omnia impelluntur, uibrant

1 cfr. Octav. c. 10, 2. — 3 ad Corinth. II 6, 16. — 4 Iesai. 66, 1; Act. apostol. 7, 48; 17, 24. — 6 Reg. I 8, 27. — 7 Senec. (frgm. 123) ap. Lactant. divin. inst. VI 25, 3; (Senec. ep. 95, 47). — 8 ad Corinth. I 3, 16; II 6, 16. — 9 Genes. 9, 3; ad Timoth. I 4, 3; Iustin. apol. I, 10 init., 13. Athenagor. supplic. pro Christian. c. 13. — 11 Samuel. I 15, 22; Psalm. 4, 6. — 12 ad Timoth. I 1, 5. — 13 Senec. ep. 95, 47; Psalm. 51, 19. — 17 s. cfr. Octav. c. 10, 5. — 19 ad Timoth. I 6, 16. — 20 s. Xenoph. memorabil. IV 3, 13; 14; ad Roman. 1, 20.

1 Arnob. adv. nation. VI 3 init. — 4 s. Cyprian. idol. c. 9. — 7 Lactant. de ira dei c. 24. — 9 Tertull. ad Scapul. 2. — 11 Tertull. apol. 24. — 19 Lactant. divin. inst. VII 9, 2.

5 opera *Bachrens* || 9 et uictimas dō (i. e. deo) s. l. m. 1 P || 11 litalis *Heinsius* || 12 conscientia *Ursinus*; sententia P || 15 deo addidit *Vahlen* || opimam *Gelenius* || 22 mereris P em. in ed. pr.

tur, agitantur et sub oculis tamen non uenit uentus
et flatus. in solem adeo, qui uidendi ^{to uis} omnibus causa
est, uidere non possumus; radiis acies submouetur,
obtus intuentis hebetatur et, si diutius inspicias,
5 omnis uisus extinguitur. quid? ipsum solis artificem, 6
illum luminis fontem, possis sustinere, cum te ab eius
fulgoribus auertas, a fulminibus abscondas? deum
oculis carnalibus uis uidere, cum ipsam animam tuam,
qua uiuificaris et loqueris, nec aspicere possis nec
10 tenere? sed enim deus actum hominis ignorat et in 7
caelo constitutus non potest aut omnes obire aut sin-
gulos nosse. erras, o homo, et falleris. unde enim
deus longe est, cum omnia caelestia terrenaque et
quae extra istam orbis prouinciam sunt deo (cognita) =
15 plena sint? ubique non tantum nobis proximus, sed
infusus est. in solem adeo rursus intende: caelo ad- 8
fixus, sed terris omnibus sparsus est; pariter praesens
ubique interest et miscetur omnibus, nusquam eius
claritudo uiolatur. quanto magis deus auctor omnium 9
20 ac speculator omnium, a quo nullum potest esse secre-
tum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris
quasi alteris tenebris! non tantum sub illo agimus,
sed et cum illo, ut prope ^{quasi ad a. aut. non} dixerim, uiuimus.

Nec nobis de nostra frequentia blandimur: multi 33
25 nobis uidemur, sed deo admodum pauci sumus. nos
gentes nationesque distinguimus: deo una domus est

2 Theophil. ad Autolyc. I 5. — 10 cfr. Octav. c. 10, 5. —
15 Verg. ecl. 3, 60. — 16 Sen. ep. 41, 1; de consol. ad Helv. c. 8, 3;
Origin. contra Cels. VI 71. — 21 Senec. ep. 83, 1. — 22 ad Corinth.
I 4, 5. — 23 Act. apostol. 17, 28; Senec. ep. 41, 1. — 24 cfr. Octav.
c. 10, 4. — 26 Cic. de leg. II 26; de rep. III 14.

15 cfr. Augustin. de civ. dei VII 9. — 16 Cyprian. idol. c. 9. —
26 Lactant. divin. inst. IV 29, 8.

2 in sole P, corr. Cellarius || 14 cognita del. Ursinus; condi-
tore Baehrens || 16 in sole P, corr. Gelenius || celo P || 18 ei P,
eius Halm || 24 blandiamur P, corr. Baehrens.

Memorandum African

mundus hic totus. reges tamen regni sui per officia ministrorum universa nouerunt: deo iudiciis opus non est, non solum in oculis eius, sed in sinu uiuimus. ¹⁻² ~~sed~~ Iudaeis nihil profuit, quod unum et ipsi deum aris atque templis maxima superstitione coluerunt. ⁵ ignorantia laberis, si priorum aut oblitus aut inscius ³ ~~posteriorum~~ ^{reale} recordaris. nam et ipsi deum nostrum — idem enim omnium deus est — quamdiu [enim eum] caste, innoxie religioseque coluerunt, quamdiu praeceptis salubribus obtemperauerunt, de paucis ¹⁰ innumeri facti, de egentibus diuites, de seruientibus reges; modici multos, inermi armatos, dum fugiunt insequentes, dei iussu et ⁴ ~~et~~ ^{kal} elementis adnitentibus obruerunt. scripta eorum relege uel, ut transeamus ueteres, Flauii Iosephi uel, si Romanis magis ¹⁵ gaudes, Antoni Iuliani de Iudaeis require: iam scies, nequitia sua hanc eos meruisse fortunam, nec quidquam accidisse quod non sit iis, si in contumacia per ⁵ seuerarent, ante praedictum. ita prius eos deseruisse comprehendens quam esse desertos nec, ut impie lo- ²⁰ queris, cum deo suo captos, sed a deo ut disciplinae transfugas deditos.

³⁴ Ceterum de incendio mundi inprouisum ignem cadere aut difficile ^{or oritur} aut non credere ^{uulgaris} uulgaris erroris est. ² quis enim sapientium dubitat, quis ignorat, omnia ²⁵ quae orta sunt occidere, quae facta sunt interire, caelum quoque cum omnibus quae caelo continentur, ^{difficile} ^{believe with difficulty}

2 Senec. ep. 95, 47. — 23. ep. Petr. II 3, 7—10; cfr. Octav. c. 11, 1.

9 Cyprian. idol. c. 10.

1 tam P || 3 non in solum oculis ei, sed in in (in *erasum*) sinu P || 4 iudeis P || 8, 9 enim eum (eu) *seclusi* || 14—16 relege vel si romanis magis gaudes (*ex—dis*) ut transeamus veteres flauii iosepi (*ex iosaepi*) vel antonini (*in—ii corr.*) iuliani P, *praeuente Lindnero traiecit Baehrens* || 17, 18 quicquam P *corr.* || 18 iis *Heumann*; his P || 20 conpraehendes P || 23, 24 aut inprovisum ignem cadere aut difficile non credere P; *corr. Roeren.*

ita ut coepisse, desinere? ... fontium dulcis aqua maria
nutrire, in uim ignis abiturum, Stoicis constans
opinio est, quod consumto umore mundus hic omnis
ignescat. et Epicureis de elementorum conflagratione 3
5 et mundi ruina eadem ipsa sententia est. similiter 4
Plato partes orbis nunc inundari dicit, nunc alternis
uicibus ardescere, et cum ipsum mundum perpetuum
et insolubilem diceret esse fabricatum, addit tamen,
ipsi artificii deo soli et solubilem esse et mortalem.
10 ita nihil mirum est, si ista moles ab eo, quo 5
exstructa est, destruat. animaduertis philosophos
eadem disputare quae dicimus, non quod nos simus *false*
eorum uestigia subsecuti, sed quod illi de diuinis *uen*
praedictionibus profetarum umbram interpolatae ueri- *bow*
15 tatis imitati *ut uasem* sint. sic etiam condicionem renascendi *in eph*
sapientium clariores, Pythagoras *habet tunc plato* primus et praeci-
puus Plato, corrupta et dimidiata fide tradiderunt;
nam corporibus dissolutis solas animas uolunt et
perpetuo manere et in alia noua corpora saepius
20 commeare. addunt istis et illa *ad* retorquendam ueri- 7
tatem, in pecudes, aues, beluas hominum animas redire.
non philosophi sane studio, sed mimi conuicio digna
ista sententia est. sed ad propositum satis est, etiam 8
in hoc sapientes uestros in aliquem modum nobiscum
25 consonare. ceterum quis tam stultus aut brutus est, 9
ut audeat repugnare, hominem a deo, ut primum po-

acrobasis 2 Iustin. apol. I 20; Athenagor. supplic. pro Christian. c. 19.
numm 2 Cic. de deor. nat. II 118; cfr. II 40; 83; III 37; Senec. quaest.
ipionis nat. VI 16, 2; cfr. Aristot. meteorolog. p. 354^b, 34; Diogen. Laert.
VII 145. — 4 Lucret. V 407 s., Ov. met. I 256 s. — 5 s. Plato Tim.
p. 22 C et D. — 7 Cic. de deor. nat. I 20. — 7 s. Plato Tim. p. 41 A.
— 9 cfr. Cic. de deor. nat. II 58. — 14 ep. Petr. II 1, 21. — 19 Plato
Phaed. p. 81 E; 82 A.

1 lacunae signa posuit Vahlen || 5 similiter Plato scripsi;
loquitur Plato P || 6 inundare P corr. Wopkens || 9 esse et Wo-
werus; et esse P || 11 filosofos P || 14 praedicationibus P, corr.
Gelenius || 16 pythagoras P || 21 abes veluas P m. 1 || 22 mimico
vitio P, corr. Ursinus.

tuisse fingi, ita posse denuo reformari; [nihil esse post obitum, et ante ortum nihil fuisse;] sicut de nihilo nasci licuit, ita de nihilo licere reparari; porro difficilius esse, id quod non sit incipere quam id quod
 10 fuerit iterare? tu perire et deo credis, si quid oculis 5 nostris hebetibus subtrahitur? corpus omne siue arescit ^{den} in puluerem siue in umorem soluitur uel in cinerem comprimitur uel in nidorem tenuatur, subducitur nobis, sed deo elementorum custodi reservatur. nec, ut creditis, ullum damnum sepulturae timemus, sed ueterem 10 et meliorem consuetudinem humandi frequentamus.
 11 uide adeo, quam in solacium nostri resurrectionem futuram omnis natura meditetur. ^{preludis} sol demergit et nascitur, astra labuntur et redeunt, flores occidunt et reuiuiscunt, post senium arbusta frondescunt, semina 15 nonnisi corrupta reuiuiscunt; ita corpus in sepulcro, ut arbores in hiberno: occultant uirorem ariditate
 12 mentita. quid festinas, ut cruda adhuc hieme reuiuiscat et redeat? expectandum nobis etiam corporis uer est. nec ignoro plerosque conscientia meritorum 20 nihil se esse post mortem magis optare quam credere; malunt enim extinguere penitus quam ad supplicia reparari. quorum error augetur et in saeculo libertate remissa et dei patientia maxima, cuius quanto iudicium tardum, tanto magis iustum est. 25

1 Athenagor. de resurrect. c. 3; cfr. Octav. c. 11, 2. — 4 cfr. Irenaeus contra haeret. V 3, 2. — 6 s. Athenagor. de resurrect. c. 8; Tatian. or. ad Graec. c. 6; cfr. Octav. c. 11, 3 s. — 10 cfr. Octav. c. 11, 4. — 12 Theophil. ad Autolyc. I 13; II 14. — 15 s. ad Corinth. I 15, 36; 42; Ev. Joann. 12, 24; Theophil. ad Autolyc. I 13; cfr. Irenaeus adv. haeret. V 2, 3. — 18 cfr. Octav. c. 11, 8. — 22 cfr. Octav. c. 11, 5. — 24 ep. Petr. II 3, 9.

12 Tertull. apol. 48; de resurrect. carn. 12.

1, 2 nihil esse — nihil fuisse *seclusit Heumann* || 4 esse *Dombart*; est P || 7 humorem P *corr.* || 8 nidore P || 9 custodia P *corr.* *Wowerus* || 14 renascitur *Halm c. cr.* || redunt P *m. 1* || 16 sepulcro *Heumann*; saeculo P || 22 supplicia P.

Et tamen admonentur homines doctissimorum ³⁵
 libris et carminibus poetarum illius ignei fluminis et de ⁶
 Stygia palude saepius ambientis ardoris, quae cru-
 ciatibus aeternis praeparata et daemonum indiciis et
 5 de oraculis profetarum cognita tradiderunt. et ideo 2
 apud eos etiam ipse rex Iuppiter per torrentes
 ripas et atram uoraginem iurat religiose; destinata
 enim sibi cum suis cultoribus poenam praescius
 perhorrescit. nec tormentis ^{ut} ^{subtile superhumanum} ^{aut} ^{modus} ullus aut ³
 10 terminus. illic sapiens ^{subtile superhumanum} ignis membra urit et reficit,
 carpit et nutrit. sicut ignes fulminum corpora
 tangunt nec absumunt, sicut ignes Aetnae [montis]
 et Vesuvi [montis] et ardentium ubique terrarum
 flagrant nec erogantur, ^{localis talis anima in localis habitatio} ita poenale illud incendium
 15 non damnis ardentium pascitur, sed in exesa cor-
 porum laceratione nutritur. eos autem merito tor- ⁴
 queri, qui deum nesciunt, ^{inimicis} ut impios, ut iniustos,
 nisi ^{sub} profanus nemo deliberat, ^{mentalis to behen} cum parentem om-
 nium et omnium dominum non minoris sceleris sit
 20 ignorare quam laedere. ^{blasphemus} et quamquam inperitia dei ⁵
 sufficiat ad poenam, ita ut notitia prosit ad ueniam,
 tamen si uobiscum Christiani comparemur, quamuis
 in nonnullis disciplina nostra minor est, ^{reuel. moralis} multo tamen ^{ballochius}
 uobis meliores deprehendemur. uos enim adulteria 6

2 Verg. Aen. VI 323 (439). — 3 Plato Phaed. p. 112 D; 113 B et C.
 — 6 cfr. Hom. Il. XIV 271; Od. V 185; Verg. Aen. VI 323; IX 105. —
 9 Origin. περὶ εὐχῆς 29, 15; Clem. Alex. Paedagog. p. 280; Stromat.
 p. 851; ecl. prophet. p. 995 ed. Potter. — 10 Lucret. VI 660. —
 16 ad Thessalon. II 1, 8.

24 s. Tertull. apol. 46.

2 liris P || 3—5 *verba* quae cruciatibus—cognita tradide-
 runt *lectoris christiani emblemata* Baehrens || 4 iudiciis P ||
 7 destinata P || 12, 13 Aetnae [montis] et Vesuvi [montis] Wouerus;
 hennei m. et lesui m. P; ignes Aetnaei [montis] et Vesuvini
 [montis] Baehrens || 15 in exesa P || 19 minoris * * sceleris P ||
 20 ledere P || 23 inor P *sed addita m. s. l., an m. 1 incertum.*

prohibetis et facitis, nos uxoribus nostris solummodo uiri nascimur; uos scelera admissa punitis, apud nos et cogitare peccare est; uos consocios timetis, nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non possumus; denique de uestro numero carcer exaestuatur, Christianus ibi nullus nisi aut reus suae religionis aut profugus.

36 Nec de fato quisquam aut solacium captet aut excuset euentum; sit sors fortunae, mens tamen libera est, et ideo actus hominis, non dignitas iudicatur. quid enim aliud est fatum quam quod de unoquoque nostrum deus fatus est? qui cum possit praescire materiam, pro meritis et qualitatibus singulorum etiam fata determinat. ita in nobis non genitura plectitur, sed ingenii natura punitur. ac de fato satis, vel si pauca pro tempore, disputaturi alias et uberius et plenius. ceterum quod plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria; animus enim ut luxu soluitur, ita frugalitate firmatur. et tamen qui potest pauper esse qui non eget, qui non inhiat alieno, qui deo diues est? magis pauper ille est, qui cum multa habeat, plura desiderat. dicam tamen quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse quam natus est. aues sine patrimonio uiuunt et in diem [pascua] pascuntur. et haec nobis tamen nata

3 Iuven. sat. XIII 209; Senec. (frg. 14) ap. Lactant. divin. inst. VI 24, 17. — 8 cfr. Octav. c. 11, 5. — 15 Cic. de divin. II 19 extr. 17 cfr. Octav. c. 12, 2. — 18 Senec. provident. c. 3, 1. — 21 Ev. Luc. 12, 21. — 21 s. Senec. ep. 2, 6. — 23 cfr. Cic. de or. II 298. — 24 Ev. Matth. 6, 26. — 24 s. Senec. provident. 6, 6; de remed. fortuit. 10, 1.

5 Tertull. apol. 16. — 12 Augustin. de civ. dei V 9. — 22 cfr. Claudian. in Rufin. I 200.

1, 2 solummodo P m. 1. || 5 carceres aestuant Cornelissen coll. Tert. apol. 44 || 9 sors Heumann; sortis P || 11 fatus Sabaeus; fatum P || 17 uberius Meursius; verius P || 20 qui potest Wowerus et Perizonius; quis potest P || 25 [pascua] Ursinus; pecua Gelenius.

sunt, quae omnia, si non concupiscimus, possidemus. igitur ut qui uiam terit eo felicior quo leuior incedit, 6 ita beator in hoc itinere uiuendi, qui paupertate se subleuat, non sub diuitiarum onere suspirat. et tamen 7 facultates, si utiles putaremus, a deo posceremus; utique indulgere posset aliquantum, cuius est totum. sed nos contemnere malumus opes quam contingere: innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus, malumus nos bonos esse quam prodigos. et 10 quod corporis humani uitia sentimus et patimur, non est poena, militia est. fortitudo enim in infirmitatibus 8 roboratur et calamitas saepius disciplina uirtutis est. uires denique et mentis et corporis sine laboris exercitatione torpescunt. omnes adeo uestri uiri fortes, 15 quos in exemplum praedicatis, aerumnis suis inclyti floruerunt. itaque et nobis deus nec non potest subuenire nec despicit, cum sit et omnium rector et amator suorum, sed in aduersis unumquemque explorat et examinat, ingenium singulorum periculis 20 pensitat, usque ad extremam mortem uoluntatem hominis sciscitatur, nihil sibi posse perire securus. itaque ut aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur.

Quam pulchrum spectaculum deo, cum Christianus 37 cum dolore congreditur, cum aduersum minas et supplicia et tormenta componitur, cum strepitum mortis et horrorem carnificis inridens inculcat, cum libertatem

1 Senec. provident. 6, 2. — 10 s. ibid. 4, 12. — 11 ad Corinth. II 12, 9. — 12 Senec. provident. 4, 6; cfr. Octav. c. 12, 2. — 14 Senec. provident. 4, 6; 2, 2. — 16 cfr. Octav. 12, 2. — 20 cfr. Verg. Aen. II 447. — 22 Senec. provident. 5, 9; ep. Petr. I 1, 7; Sir. 2, 5; Proverb. 17, 3. — 24 cfr. Octav. c. 12, 4; Gellius XII 5, 3; Senec. provident. 2, 7; 9.

11 Augustin. de civ. dei IV 3 extr. — 14 Tertull. ad martyr. 3. — 23 Lactant. de mort. persec. 16, 6; Cyprian. epist. 10, 2.

3 itineri P m. 1 || 7 contingere Oehler; continere P || 10 humana P corr. Heumann || 11 in addidit Ursinus. || 26 inripiens P, inridens Gelenius.

1 cfr. Flor. I 16 (21). — 6 ad Timoth. II 2, 5. — 8 ibid. II 3, 3.
 10 Senec. provident. 3, 1. — 11 s. ibid. 3, 4—9. — 16 Martial.
 ep. I 21, 8; cfr. Liv. II 12 s. — 22 Iuven. sat. X 106. — 23 cfr.
 Luc. c. 12, 5. — 24 s. Iuven. X 104 s., Psalm. 73, 18. — 25 s. Ierem.
 3; ep. Petr. II 2, 12; ep. Jacob. 5, 5.

1 et ante soli addidi || 3 insultat *ed. pr.*, stultat P || 8 ad enim P *m.* 1 || 11 ut addidit *Heumann* || 12 scevolam P || rege *Heumann* regem P || 14 non dextram solum uri, sed totum corpus cremari *Heumann* || 15 dismitti P || 22 possit *ed. pr.*, posse P || 25 suplicium P.

nantur, ut hostiae ad poenam coronantur. in hoc adeo
 quidam imperiis ac dominationibus eriguntur, ut
ingenii, morum, perditae mentis licentiam potestates
 libere nundinentur. absque enim notitia dei quae potest
 5 esse solida felicitas, cum mors sit? somnio similis,
 antequam tenetur, elabitur. rex es: sed tam times
 quam timeris et, quamlibet sis multo comitatu stipa-
 tus, ad periculum tamen solus es. diues es: sed for-
 tulae male creditur et magno uiatico breue uitae iter
 10 non instruitur, sed oneratur. fascibus et purpuris glo-
 riaris: uanus error hominis et inanis cultus dignitatis,
 fulgere purpura, mente sordescere. nobilitate genero-
 sus es, parentes tuos laudas: omnes tamen pari sorte
 nascimur, sola uirtute distinguimur. nos igitur, qui
 15 moribus et pudore censemur, merito malis uoluptatibus
 et pompis vestris et spectaculis abstinemus, quorum
 et de sacris originem nouimus et noxia blandimenta
 damnamus. nam in ludis currulibus quis non horreat
 populi in se rixantis insaniam? in gladiatoriiis homi-
 20 cidii disciplinam? in scenicis etiam non minor furor
 et turpitudine prolixior; nunc enim mimus uel exponit
 adulteria uel monstrat, nunc eneruis histrio amorem
 dum fingit, infigit; idem deos uestros inducendo stupra
 suspiria odia dedecorat, idem simulatis doloribus la-
 25 crimas uestras uanis gestibus et nutibus prouocat: sic
 homicidium in uero flagitatis, in mendacio fletis.

6 s. cfr. Laberius (v. 126 Ribb.) ap. Sen. de ira II 11, 3; Senec. Oedip. 705; Auson. sept. sapient. sent. 4, 5 (p. 105 W); Solon. ap. Anton. Meliss. serm. περὶ βασιλείας (Orelli opuscul. Graec. sent. I 162, 19); Publil. Syr. 338 Ribb. — 7 s. Senec. Herc. Oet. 607. — 13 Apul. de deo Socr. c. 23. — 16 cfr. Octav. c. 12, 5.

6 s. Ps. Senec. de moribus 61. — 14 Cyprian. ad Donat. c. 8. Lactant. divin. inst. VI 20, 27—35. — 16 Tertull. apol. 42.

3 ingenii, morum *Maehly*; ingenium eorum P || licentiam potestates (= ἀρχαί) *scripsi*; licentiae potestatis P || 6 es sed *Rigaltius*; esset P m. 1, es et m. 2 || 12 nobilitates P m. 1, s *erasa* || 20, 21 furor et *Meursius*; furore P || 23 infigit *anonymus Parisinus*; infligit P || induendo P corr. *Vonck*.

*quidam
abandon
inner*

38 Quod uero sacrificiorum reliquias et pocula delibata
 contemnimus, non confessio timoris est, sed uerae liber-
 tatis adsertio. nam etsi omne quod nascitur ut inuio-
 labile dei munus nullo opere conrumpitur, abstinemus
 tamen, ne quis *nos* existimet aut daemoniis, quibus 5
 2 libatum est, cedere aut nostrae religionis pudere. quis
 autem ille qui dubitat, uernis indulgere nos floribus,
 cum carpamus et rosam ueris et lilium et quicquid
 aliud in floribus blandi coloris et odoris est? his enim
 et sparsis utimur mollibus ac solutis et *sertis* colla 10
 conplectimur. sane quod caput non coronamus, igno-
 scite; auram bonam floris naribus ducere, non occipitio
 3 capillisque solemus haurire. nec mortuos coronamus.
 ego uos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis
 exanimi aut sentienti facem *exanimi* aut non sentienti co- 15
 ronam, cum et beatus non egeat et miser non gau-
 4 deat floribus. at enim nos exsequias adornamus eadem
 tranquillitate qua uiuimus, nec adnectimus arescentem
 coronam, sed a deo aeternis floribus uiuidam sustine-
 mus; quieti, modesti, dei nostri liberalitate securi spem 20
 futurae felicitatis fide praesentis eius maiestatis ani-
 mamus. sic et beati resurgimus et futuri contempla-
 5 tione iam uiuimus. proinde Socrates scurra Atticus
 uiderit nihil se scire confessus, testimonio licet falla-
 cissimi daemonis gloriosus, Arcesilas quoque et Car- 25

2 s. ad Corinth. I 10, 14 s. — 4 s. ad Timoth. I 4, 4. —
 7 cfr. Octav. c. 12, 6. — 10 cfr. Tibull I, 7, 52; Verg. Aen. VII 48. —
 19 epist. Petr. I 5, 4; ad Corinth. I 9, 25. — 22 cfr. Octav. c. 12, 6.
 — 23 Cic. de deor. nat. I 93; cfr. Octav. 13, 1 s. *Zeno Melp said this*

2 s. Tertull. de spectac. c. 13. — 11 s. Tertull. apol. 42; de
 coron 14. — 23. cfr. Lactant. divin. inst. III 20, 15.

2 contemnim' P *sed im' in ras. m. 2* || 5 nos addidit Heu-
 mann || 8 carpamus Stewechius (*ad Apul. met. X p. 382*); car-
 piamus P || 12 bonam Halm; bona P m. 1, boni m. 2 || 13 ca-
 pillis sue olemus P || 15 exanimi aut sentienti facem Ursinus
 et Salmasius (*Exerc. Plin. p. 963 ed. Par.*); aut non sent. P ||
 17 ad enim P || 20 quieti Rigaltius; qui et P || 21, 22 ani-
 mamur P corr. Vahlen || 25 arcaesilaus P.

neades et Pyrrho et omnis Academicorum multitudo
 deliberet, Simonides etiam in perpetuum ^{an}conperendinet:
 philosophorum supercilia contemnimus, quos corrup-
 tores et adulteros novimus et tyrannos et semper ad-
 5 uersus sua uitia facundos. nos, qui non habitu sapien- 6
 tiam sed mente praeferimus, non eloquimur magna sed
 uiuimus, gloriamur nos consecutos quod illi summa
 intentione quaesiuērunt nec inuenire potuerunt. quid
 ingrati sumus, quid nobis inuidemus, si ueritas diui-
 10 nitatis nostri temporis aetate maturuit? fruamur bono
 nostro et *regula* recti sententiam temperemus: cohi-
 beatur superstitio, impietas expietur, uera religio re-
 seretur.

Cum Octavius perorasset, aliquamdiu nos ad silen- 39
 15 tium stupefacti intentos uultus tenebamus; et quod
 ad me est, magnitudine admirationis evanui, quod
 ea, quae facilius est sentire quam dicere, et argumen-
 tis et exemplis et lectionum auctoritatibus adornasset
 et quod maleuolos isdem illis quibus armantur philo-
 20 sophorum telis retudisset, ostendisset etiam ueritatem
 non tantummodo facilem sed et fauorabilem.

Dum istaec igitur apud me tacitus euoluo, Caecilius 40
 erupit: ego Octauio meo plurimum quantum, sed et mihi
 gratulor nec expecto sententiam. uicimus et ita; ut im-
 25 probe usurpo uictoriam. nam ut ille mei uictor est, ita

4 Senec. (frg. 18) ap. Lactant. divin. inst. III 15, 11. — 6 Iustin.
 apol. I 16; cohort. ad gent. c. 35; Tatian. or. ad Graec. c. 26; Athe-
 nagor. supplic. pro Christian. c. 11 et 33; Origin contra Cels.
 II 73. — Verg. Aen. II 1.

3 s. Tertull. apol. 46. — 6 Cyprian. de bono patient. c. 3 init.

2 conperendinet *Sabaeus*; conpraehendi nec P || 5 qui ad-
 didit *Ursinus* || 6 praeferimus P m. 1, addita p m. 2 || 7 sumam P ||
 9 inuidemur P || 11 *regula* addidit *Dombart* || 12, 13 reseretur
Boot; reservetur P; reformetur *Baehrens* || 14 aliquandiu P corr.
 || 19 maleuolos P corr. ex malevolis || 20 retudisse P || 21 fauorabilem
 P || 22 iste haec P || 23 post quantum inserit P: eadem tran-
 quillitate qua vivimus, quae uerba ex c. 38, 4 repetita deleuit *Ursinus*.

2 ego triumphator erroris. itaque quod pertinet ad summam quaestionis, et de prouidentia fateor et *de* deo cedo et de sectae iam nostrae sinceritate consentio. etiam nunc tamen aliqua consubsidunt non obstrepentia ueritati sed perfectae institutioni necessaria, de quibus crastino, quod iam sol occasui declinuis est, ut de toto congruentes promptius requiremus.' onae guss

3 'At ego' inquam 'prolixius omnium nostrum uice gaudeo, quod etiam mihi Octavius uicerit, cum maxima iudicandi mihi inuidia detracta sit. nec tamen possum 10 meritum eius uerborum laudibus repensare; testimonium et hominis et unius infirmum est. habet dei munus eximium, a quo et inspiratus orauit et obtinuit adiutus.'

4 Post haec laeti hilaresque discessimus, Caecilius quod crediderit, Octavius [gaudere] quod uicerit, ego 15 et quod hic crediderit et hic uicerit.

6 Cic. de deor. nat. III 94. — 14 s. ibid. III 95.

1 triumphator P || pertineat P corr. Ursinus || 2 de deo Ursinus deo P || 7 congruentes Vahlen; congruentius P || 8 ad ego P m.1 || 9 vicem Heumann || 12 infirmum (tertia i erasa) P || 15 gaudere secluserunt P. Daniel et Ursinus || 16 quod et Heumann.

VETERA DE MINUCIO TESTIMONIA.

ca. 303. ad

1. Lactant. div. inst. (ed. Brandt, Wien 1890) I 11, 55: Minucius Felix in eo libro, qui Octavius inscribitur, sic argumentatus est: Saturnum, cum fugatus esset a filio in Italiamque pervenisset, Caeli filium dictum.

2. Lactant. div. inst. V 1, 22: eo fit, ut sapientia et veritas idoneis praeconibus indigeat. Et si qui forte litteratorum se ad eam contulerunt, defensionem eius non sufferunt. Ex iis, qui mihi noti sunt, Minucius Felix non ignobilis inter causidicos loci fuit. Huius liber, cui Octavio titulus est, declarat, quam idoneus veritatis assertor esse potuisset, si se totum ad id studium contulisset.

3. Hieronymus de vir. illustr. (catalogus scriptorum ecclesiasticorum) cap. 58 ed. Ben. IV 2 p. 117: Minucius Felix, Romae insignis causidicus, scripsit dialogum Christiani et ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur. Sed et alius sub nomine eius fertur 'de fato vel contra mathematicos', qui cum sit et ipse disertus hominis, non mihi videtur cum superioris libri stilo convenire. Meminit huius Minucii et Lactantius in libris suis.

4. Hieronymus ep. 83 ad Magnum ed. Ben. IV 2 p. 656: veniam ad Latinos, quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus eius et contra gentes libri cunctam saeculi obtinent disciplinam. Minucius Felix, causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius est et in altero contra mathematicos (si tamen inscriptio non mentitur auctorem), quid gentilium scripturarum dimisit intactum?

5. Hieronymus ep. 35 ad Heliod. epitaph. Nepot. ed. Ben. IV 2 p. 271: ...eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani; hoc Lactantii, illud Hilarii est. Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius.

6. Hieronymus ep. 30 apol. ad Pamm. pro libr. adv. Jovin. ed. Ben. IV 2 p. 236: taceo de Latinis scriptoribus Tertulliano, Cypriano, Minucio, Victorino, Lactantio, Hilario.

7. Hieronymus comment. in Isaïam prophetam VIII praef. ed. Ben. III 1 p. 207: qui si flumen eloquentiae et concinnas declamationes desiderant, legant Tullium, Quintilianum ... et ut ad nostros veniam, Tertullianum, Cyprianum, Minucium, Arnobium, Lactantium, Hilarium.

8. Eucherius ad Valerianum ed. Desid. Erasmus Basil. 1531 p. 301: Et quando clarissimos facundia Firmianum Minucium, Cyprianum, Hilarium, Joannem, Ambrosium ex illo volumine numerositatis evolvam?

I. INDEX SCRIPTORUM.

Antonius Julianus	33, 4
Cassius (Hemina)	21, 4
Chrysippus	19, 11
Demosthenes	26, 6
Diodorus Siculus	21, 4
Ennius	26, 6
Euhemerus	21, 1
Flavius Josephus	33, 4
Fronto Cirtensis	9, 6. 31, 2
Nepos	21, 4
Plato in Civitate	23, 2
„ „ Symposio	26, 12
„ „ Timaeo	19, 4
Thallus	21, 4
Vergilius Aen. I 743	19, 2
„ „ VI 724	19, 2
„ Georg. IV 221	19, 2

II. INDEX NOMINUM ET RERUM.

- Abderites v. Protagoras
abortiva 30, 2
Academici 13, 8; 38, 5
Acca Larentia meretrix 25, 8
acrimonias ceparum metuunt
Aegyptii 28, 9
actus hominis, non dignitas
iudicatur 36, 1; actum hominis
deus ignorat 32, 7; in actus
omnium deus inquit 10, 5;
Homerus deos in hominum
rebus et actibus miscuit
23, 3
aculei, animantium tutela 17, 10
adiutores in bellis deos habere
25, 7
Admetus 23, 5
admove manu ori 2, 4
adulationem principum et
regum turpem esse 29, 5
adulterium Martis et Veneris
23, 7; adulteria inter aras
meditantur 25, 11; a. mimus
vel exponit vel monstrat 37, 12
aedituorum cellulae 25, 11
Aegyptius Busiris 30, 4; Aegyptia
sacra Romam deducta 22, 2;
A. portenta 25, 9; Aegyptius
rex (= Amasis) ex immundo
vasculo deum fecit 23, 12
Aegyptii 25, 12; apin bovem
adorant 28, 8; hominem colunt
29, 4; iis cum sororibus legiti-
tima conubia 31, 3
Aegypti siccitatem Nilus amnis
temperat 18, 3
Aeneae arma a Vulcano fabri-
cata 23, 6
aera deum statuit Anaximenes
19, 5
Aesculapius Epidaurius 6, 1;
barbatus 22, 5; fulminatur 22, 7
aeternitatem sibi repromittere
dementiam esse 11, 3
Aetna 35, 3
Africa 26, 4; 30, 3
Alexandri Magni de dis
hominibus epistola 21, 3
Allia nomen infaustum 7, 4
altarium nidore saginati dae-
mones 27, 2
(Amalthea) capella Jovis nutrix
22, 3
(Amasis) rex 23, 12
amicitia pares aut accipit aut
facit 4, 6
Amphiaraus ab uxore proditus
post mortem ventura respondit
26, 5
Anaxagoras motum infinitae
mentis deum docuit 19, 6
Anaximenes aera deum statuit
19, 5
ancilia 24, 3
angeli dei ministri et nuntii
26, 11; eos Plato narrat 26, 12
anima non aspicitur 32, 6;
animarum perpetuitas et
commeatio in alia nova
corpora 34, 6
animalium cultus 28, 7 s.; de
dis sententia 24, 1
animantium tutela multiformis
17, 10
animus bonus litabilis hostia
32, 2; luxu solvitur, frugalitate
firmatur 36, 3; a daemonibus
occupatur 27, 8
antiquitas nimium fabulosa 7, 5
Antisthenis de dis sententia 19, 7

antrum Jovis in Creta visitur 21, 8
 (Anubis) deus 22, 1
 apibus rex unus 18, 7
 Apis 28, 8
 Apollo Admeto pecus pascit
 23, 5; Delphicus 21, 1: levis
 (= inerbis) 22, 5; Pythius 26, 6
 Apolloniates v. Diogenes
 aqua initium rerum Thaleti 19, 4
 (M') Aquilius 37, 5
 aras Christiani non habent
 10, 2; 32, 1
 araneae intexunt faciem
 deorum 24, 1
 arbusta post senium frondes-
 cunt 34, 11
 Arcesilas 13, 3; 38, 5
 ardor de Stygia palude ambiens
 35, 1
 Argiva v. Juno
 Aristo Stoicus deum compre-
 hendi non posse censet 19, 13
 Aristotelis de deo sententia 19, 9
 armentis rector unus 18, 7
 artes sordidae Christianorum
 12, 7
 artifex animae deus 19, 14;
 solis 32, 6
 Arvales fratres 25, 12
 asini caput pro re divina
 Christianis 9, 3; 28, 7
 Assyrii 25, 12
 Astarte 6, 1
 astra labuntur et redeunt 34, 11;
 astris caelum in noctem
 distinguitur 17, 5
 astrologis de sideribus oratio
 relinquenda est 17, 6
 asylum Romuli 25, 2
 Athenienses Protagoram finibus
 suis expulerunt 8, 3; eis legi-
 tima conubia cum sororibus
 31, 3
 ἄθεος cognomen Diagorae 8, 2
 atomorum inventor Democritus
 19, 8; *cfr.* 5, 7

Atticus scurra v. Socrates
 auctus lunae 17, 5
 augures 25, 12
 auguria spreta a Flaminio 7, 4;
 a Caesare 26, 4; servata a Re-
 gulo 26, 3
 auspicia contempta deorum
 praesentiam contestata sunt
 7, 4; a. nonnunquam veritatem
 tetigerunt 26, 7
 aves sine patrimonio vivunt
 36, 5; avium volatus daemones
 gubernant 27, 1; avibus sacra
 instituta 28, 8; aves de homi-
 nibus 20, 4
 Babylonius v. Diogenes
 balnea maritima apud Ostiam
 4, 5
 Bellona 30, 5
 bellum Troicum 23, 3; Parthi-
 cum 7, 4; b. Caesaris cum
 Pompeio 18, 6; Romuli cum
 Sabinis 25, 3
 beluae numina 28, 7 s.
 Belus 6, 1
 bifrons v. Janus
 (Bonae deae) sacra viro non
 adeunda 24, 3
 boum capita culta 28, 7
 breve vitae iter magno viatico
 oneratur 37, 9
 Briareus 23, 4
 Britannia sole deficitur 18, 3
 bubuli oculi Junonis 22, 3
 Busiris 30, 4
 busta 8, 4
 cadaveribus omnis sepultura,
 si sentiunt, poena 11, 4
 Caecilius Natalis 1, 5; 2, 4;
 4, 1, 2; 5, 1; 14, 1; 15, 1; 16, 4;
 17, 1; 40, 1, 4
 caelum (= Juppiter) 19, 10;
 caelo missi 21, 7; caelum sua
 natura suspendit 5, 7
 Caelum (Ὀὐρανός) 21, 7

Caesar spretis auguriis in Africam transmisit et tamen vicit 26, 4
 caesii oculi Minervae 22, 5
 calamitas disciplina virtutis est 36, 8
 calvi sacerdotes Isidis 22, 1
 Camillus exul 5, 12
 canis candelabro nexus tanquam leno 9, 6; canum vultibus dii 28, 7
 Cannae 26, 3
 cantabra 29, 7
 capella Jovis nutrix 22, 3
 caper: deus de capro et homine mixtus (= Pan) 28, 7
 caput Christiani floribus non nectunt 12, 6; 38, 2
 Capitolinus v. Juppiter
 Capitolium obsessum 6, 2
 carceres exaestuant de numero ethnicorum non Christianorum 35, 6
 Carneades 13, 3; 38, 5
 casa Romuli in Capitolio 18, 6
 castitas Christianorum 31, 5 s.
 Castores 27, 4; equestres fratres 7, 3; alternis moriuntur 22, 7
 Catilina 30, 5
 cavea pulli reclusi 25, 12
 cellulae aedituorum lupanaria sunt 25, 11
 Centauri 20, 3
 ceparum acrimonias metuunt Aegyptii 28, 9
 Ceres 21, 2; Eleusinia 6, 1; 21, 1; eius faces et serpentes 22, 2
 certamina sacra (= ludi publici) 12, 5
 Chaldaei 6, 1
 Chimaera 20, 3
 Christi supplicium 9, 4; 29, 2
 Christiana sacra per orbem diffusa 9, 1
 Christiani: crimina in eos congesta 8, 4 s., 28, 2 s., eorum mul-

tudo 9, 1; 31, 7; 33, 1; aras et delubra non habent 10, 2; 32, 1; mortuos non coronant 38, 3; initiari caede infantis insimulati 9, 5; 30, 1; pauperes dicti 36, 3; monstra confingunt 10, 5; miseri videri possunt, non possunt inveniri 37, 3; ethnicis meliores sunt 35, 5; in carcere Christianus nullus, nisi aut reus suae religionis aut profugus 35, 6; Christianus cum dolore congregiendi 37, 1; Christianos daemones fugitant 27, 7; Christianorum deo dei vocabulum totum est 18, 10 s.; Christiani philosophi 20, 1
 Chrysippus 19, 10; 11
 Cirtensis (= Fronto) 9, 6
 cibus pullorum 25, 12; cibos praecertos abhorrent Christiani 12, 5
 cingulum matronae (Claudiae Quintae) navicula sequitur 27, 4
 cinis: in cinerem omne corpus comprimitur 34, 10; post cineres et favillas renasci 11, 2
 civitas Platonis, unde Homerus eicitur 23, 2
 claritas nominis 16, 5; dei 18, 10; caelestis 17, 2
 claritudo solis nusquam violatur 32, 8
 clarior visu deus est 18, 8 (Claudia Quinta) 27, 4
 (P.) Claudius (consul 249 a. Chr.) 7, 4; 26, 2
 claudus deus Vulcanus 22, 5
 Cleanthes 19, 10
 Cloacina dea 25, 8
 coheredes spei Christiani 31, 8
 comicus sermo 21, 2
 comitialis morbus hominis sanguine sanatus 30, 5
 concretio voluntaria elementorum est animal omne 5, 8

concurſionibus fortuitis ſemina
coalita 5, 7

congregationes nocturnae Chri-
ſtianorum 4, 8

Conſus deus conſilii 25, 7

conubia cum ſororibus Athe-
niensibus et Aegyptiis legi-
tima 31, 3

convivia inceſta 9, 6; 28, 2; 31, 1

cornua habet Hammon 22, 6;
cornibus armatae animantes
17, 10

corona capitis Chriſtiani ab-
ſtinebant 12, 6; 38, 2; coronae
ſepulcrorum 12, 6; 38, 3

coronare ſacra 24, 3; caput
38, 2; mortuos 38, 3; lapides
3, 1; hoſtias 37, 7

corporis diſſolutio 11, 4; 34,
6; 10; corporum inexeſa lace-
ratio 35, 3

Corybantes 22, 3

(M.) Crassus (triumvir) 7, 4

Creta 21, 5; 3; 23, 6

Creticus Juppiter 25, 9

crocodillos Aegyptii venerantur
28, 8

cruciatus aeterni 35, 1

crucis adoratio 9, 4; 12, 4;
29, 6; cruces variae 29, 6 s.
crucis ſignum 29, 8

(M.) Curtius (262 a. Chr.) equeſ
7, 3

currules ludi (= circenſes) 37, 11

Cybelae ſacra 22, 4; 24, 4;
eorum origo 22, 4 *cfr.* Mater
magna

Cyclops 23, 6

Cynocephalus (= Anubis) 22, 1

Cyrenaeus v. Theodorus

daemones (= ſpiritus) 26, 8 s.;
daemon Socratis 26, 9; 38, 5;
daemon (= genius) principum
29, 5; daemonum coitio 31, 1;
indicia 35, 1

daemonia 38, 1

Deciorum devotio 7, 3

Democritus atomorum inventor
19, 8

Demosthenes *φιλιππίσειν* Py-
thiam querebatur 26, 6

dentibus saeptae ferae 17, 10

desponsatas, iam destinatas vir-
gines rapuerunt Romani 25, 3

deus non vult aut non potest
opitulari ſuis 12, 2; non

universitati ſolum, ſed et
partibus conſulit 18, 3; nihil

aliud quam mens et ratio et
ſpiritus 19, 3; mori non potest

21, 10; omnium rector et
amator ſuorum 36, 9; omnium

parens nec principium habet
nec terminum 18, 7; invi-

ſibilis, infinitus, immenſus 18, 8;
ſoli ſibi notus 18, 8; curioſus

10, 5; templo non clauditur
32, 1; oculis carnalibus non

videtur 32, 6; in mente dedi-
candus 32, 2; ubique eſt prae-

ſens 32, 8; nullius rei indigens
eſt 32, 1 s.; in adverſis unum-

quemque examinat 36, 9; dei
notitia 35, 5; 37, 8; inperitia

35, 5; forma 19, 13; ma-
gnitudo 18, 9; maiestas 19, 13;

32, 1; providentia 20, 2; pa-
tientia maxima 34, 12; libera-

litas 38, 4; dei nomen non
quaerendum 18, 10; dei ſedem

tuentur angeli 26, 11; deo vic-
timas offerre inutile 32, 2; ei

ſoli mundus ſolubilis 34, 4;
deo Chriſtianus cum dolore

congreſſiens pulchrum specta-
culum eſt 37, 1; deo omnia

plena 32, 7

deus ligneus 23, 11; aereus,
argenteus, lapideus 23, 12

deus Thaletis 19, 4; Anaximenis;
Diogenis Apolloniatis 19, 5,

- Pythagorae 19, 6; Speusippi, Antisthenis, Xenophanis 19, 7; Aristotelis, Heraclidis Pontici 19, 9; Theophrasti, Zenonis, Chrysippi, Cleanthis 19, 10
 Diana alte succincta venatrix 22, 5; Ephesia mammis multis extructa 22, 5; Taurica 6, 1; 25, 9; Trivia triceps 22, 5
 Dictaeus Juppiter 21, 1
 dii: olim homines ob merita dii facti c. 21 s., dii nec de mortuis nec de natis fieri possunt 22, 10; dii vernaculi Romanorum 25, 7 s., hospites 6, 2; municipes 6, 1; famuli mortalium 6, 1; adiutores in bellis 25, 7; de capro et homine mixti 28, 7; de infelici stipite 23, 11; de inmundo vasculo 23, 12; deorum praesentia 7, 4; natales dona munera 7, 5; misera condicio 22, 1; spolia 25, 5; disciplina 30, 3; incesta conubia 31, 3; paria composuit Homerus 23, 3
 Dindyma (sc. sacra) Cybelae 22, 4
 Diogenes Apolloniates aera deum statuit 19, 5
 Diogenes Babylonius fabulas de diis allegorice interpretatur 19, 12
 Dionysius tyrannus 5, 12
 dirarum imprecationes 7, 4
 divinum quid sit 21, 10
 divites magis aurum suspiciunt quam caelum 16, 5
 divitiis deum nescientes affluunt 37, 7
 dubitatio Academicorum 13, 3
 dux unus in gregibus 18, 7
 eboris candore mens vulgi hebetatur 23, 9
 edaces pullos habuit Paullus 26, 3
 edulia pecora 30, 6
 effigiati lapides 3, 1
 elementis concretum animal omne 5, 8; 17, 1; elementorum conflagratio 34, 3; elementorum custos deus 34, 10
 Eleusinia sacra 22, 2 v. Ceres
 Eleusinii Cererem colebant 6, 1
 Ennius de Pyrrho oracula confinxit 26, 6
 Ephesia Diana 22, 5
 Epicurei 34, 3
 Epicuri de diis sententia 19, 8
 Epidaurii Aesculapium colebant 6, 1
 Epona mulionum dea 28, 7
 ἐποστρατισμοῦ descriptio 3, 6
 equestres fratres (= Castor et Pollux) 7, 3
 equi suis hominibus inplexi 20, 3; de equorum hinnitu Persae augurantur 18, 6
 Erigone 22, 7
 (Eteocles) 18, 6
 Euhemerus deorum natales, patrias, sepulcra dinumerat 21, 1
 eunuchos deos non vult 24, 4
 Euphrates Mesopotamiam pro imbribus pensat 18, 3
 expositio infantium 30, 2; 31, 4
 exsequias tranquille adornant Christiani 38, 4
 extis consulendis maiores operam navabant 7, 1; extorum fibras animant daemones 27, 1
 fabellis imperitorum antiquitas delectatur 20, 2
 fana quaedam non omnibus adire licebat 24, 3; fanorum sanctitas 6, 3; fanis immorantur daemones 27, 1
 farre contactus infans 9, 5
 fatum 11, 5; 6; quid sit? 36, 2
 Febris numen 25, 8
 Feretrius Juppiter 22, 6

feriae (iudiciariae) ad vindemiam 2, 3

(C.) Flaminius (consul a. 217 a. Chr.) auguria spreuit ideoque periit cum exercitu 7, 4; 26, 2

Flora meretrix 25, 8

flores sparsi et serti 38, 2; floribus caput Christiani non nectunt 12, 6

flumen igneum (= Styx) 35, 1

formae et habitus deorum 22, 5

fortitudo in infirmitatibus roboratur 36, 8

Fortuna variis et lubricis casibus dominatur 5, 13; ei male creditur 37, 9; Fortunae muliebris sacra coronat univira 24, 3

fragilitas humana 12, 3

fraterni nominis abusio 9, 2

frequentia Christianorum 33, 1

frugalitate firmatur animus 36, 3

fulgere purpura, mente sordescere 37, 10

fulmen Jovis 22, 6; 23, 6

furor histrionum 37, 12

Gaius Caesar 26, 3

Galli Mercurium colebant 6, 1;

ei homines immolabant 30, 4

Galli Cybelae sacerdotes 22, 4

Gallus et Galla a Romanis immolati 30, 4

Ganymedis raptus 23, 7

gemini Romani 18, 6

genitalia sacerdotum colere Christiani insimulabantur 9, 4

genium principis adorare 29, 5;

per genium iurare 29, 5

gladiatorii ludi 37, 11

glaucis oculis Neptunus 22, 5

Graeci 25, 12

Graeculus 21, 5

Graecus et Graeca a Romanis immolati 30, 4

gregibus dux unus 18, 7

Hammon Juppiter cornuatus 22, 6

Heraclidis Pontici de deo sententia 19, 9

Hercules Oeteis ignibus concrematus 22, 7; stercora egerit 23, 5; (ab eius sacris feminae et servi arcentur 24, 3)

Hesiodus 19, 11

Hiero tyrannus 13, 4

hinnitu equorum Persae augurantes 18, 6

histrionum enervis 37, 12

Homerus ob turpes de dis fabulas de civitate Platonis eiectus 23, 2; Homeri carmina 19, 11

homicidium Christianis nec videre fas nec audire 30, 6; homicidio colitur Latiaris Juppiter (22, 6); 30, 4; homicidii in gladiatorii disciplina 37, 12

homo a deo factus 17, 1; dei simulacrum 32, 1; vultu erecto a bestiis differt 17, 2; ob merita virtutis inter deos relatus 21, 1; nosse se debet 17, 1; homo elementorum voluntaria concretio est 5, 8; homo Plautinae prosapiae 14, 1; homo cruci adfixus 29, 7; homo summo supplicio pro facinore punitus (= Christus) 9, 4; homines malae linguae 28, 10; illicitae factionis (= Christiani) 8, 3; hominis plebei (= C. Latini) somnium 7, 3; hominis unius testimonium infirmum est 40, 3; hominis actus non dignitas iudicatur 36, 1; hominem in imperitiae vulgaris caecitate deserere nefas 3, 1; hominum

formae pulchritudo 17, 11; hominum sacrificia 30, 3 s.; hominibus equi inplexi (= Centauri) 20, 3; homines ab Aegyptiis coluntur 29, 4

honesta semper publico gaudent 10, 2

hospites dei (= peregrini) 6, 2

Hostanes primus magorum 26, 11

hostia litabilis est mens pura 32, 2

(Tullus) Hostilius rex Pavorem et Pallorem deos fecit 25, 8

humanae victimae 30, 4

humandi melior consuetudo 34, 10

humor v. umor

Hydra 20, 3

Ianiculum Janus reliquit ad memoriam posteritatis 21, 6

Ianuarius v. Octavius

Ianus hospitio Saturnum suscepit 21, 5; Janiculum reliquit ad memoriam posteritatis 21, 6; bifrons 22, 5

Idaea mater v. Cybele

ieiunia sollemnia Christianorum 8, 4

ignis (= Vulcanus) 19, 10; ignis sapiens 35, 3; improvisus 34, 1; ignibus aurum arguitur 36, 9; ignes Aetnaei 35, 3; Oetaei 22, 7

igneum flumen (= Styx) 35, 1

ignotis numinibus Romani aras extruunt 6, 2

immortalitatem animi docuerunt iam Pythagoras et Plato 34, 6; i. postumam somniant Christiani 12, 3

incendium mundi 11, 1; 34, 1;

inc. poenale 35, 3

incesti dii 31, 3; incesti cupido procul a Christianis 31, 5;

v. convivium et tragoedia

indulgentia divina 7, 2

Indus amnis serit Orientem 18, 3

infans farre contectus 9, 5; infantes expositi 30, 2; 31, 4; Saturno immolati 28, 5; 30, 3; infantes Christiani vorare dicuntur 28, 2

ingenium non datur facultatibus 16, 5; ingenia puerorum corrumpuntur carminibus poetarum 23, 8

inguinibus inhaerescunt impudici 28, 10

inhumani cibi 8, 4

initiatio tirunculorum 9, 5; 30, 1

initium rerum aqua Thaleti 19, 4

inlitteratos de rebus caelestibus disputare nefas 16, 5

inperitia dei sufficit ad poenam 35, 5; inperitiae confessae summa prudentia est 13, 2

inpia coitio Christianorum 9, 1

inprecationes dirarum 7, 4

inpuri spiritus 27, 1

inquilina numina 7, 5

insinceri spiritus 26, 7

intellectus: ad intellectum dei pectus hominibus angustum est 18, 8

intellegentiam deum loquitur Democritus 19, 8

Isiaci 22, 1

Isis 21, 12; 22, 1; 28, 7 et 9; Isis Pharia 21, 1

Itali 21, 7

Italia 21, 5

iteratio ludorum (= instauratio) 7, 3

Iuba Mauris deus 21, 9

Iudaei unum deum colunt 10, 4; 33, 2; ob nequitiam a deo puniti 33, 4; deseruerunt deum ideoque deserti sunt 33, 5

iugum crucis signum 29, 8; sub
iugum missus Mancinus 26, 3
(L.) Iunius (Pullus, consul 249
a. Chr.) contemptor auspici-
orum 7, 4; 26, 2

Iuno 23, 4; Iuno aer 19, 10;
effeta 21, 11; bubulis oculis
22, 5; Argiva, Samia, Poena
25, 9

Iuppiter Hammon, Capitolinus
Latiaris, Feretrius 22, 6; Di-
ctaeus 21, 1; Creticus 25, 9; in
Creta natus 23, 6; a capella
nutritus 22, 3; ibidem regna-
vit 21, 8; princeps deorum
18, 11; multiformis 22, 6; modo
inherbis, modo barbatus sta-
tuitur 22, 6; a Briareo libera-
tus 23, 4; per Stygem iurat
35, 2; eius antrum et se-
pulcrum in Creta 21, 8; sacra
inhumana 30, 4; ludi repetiti
7, 3; 27, 4; gens 21, 8; stuprum
in Ganymeden 23, 7; iusiur-
andum per Iovis genium
29, 5; Iuppiter (=caelum) 19, 10

iustitia Romana 25, 1

iusiurandum per genium prin-
cipis 29, 5; per Stygem 35, 2

laceratio inexasa corporum 35, 3

lacus Inturnae 7, 3

Laomedonti regi muros insti-
tuit Neptunus 23, 5

lapides effigiati, uncti, coro-
nati 3, 1

lapidei dii 23, 12

lavacra marina 2, 3

Larentia v. Acca

Latiaris Iuppiter 22, 6; 30, 4

(C. Latinus) 7, 3

Latium unde nominatum 21, 6

lenocinia tractantur inter aras
25, 11

levis (=imberbis) tot aetatibus
Apollo 22, 5

Liber 21, 2

Libera 22, 2

ligna feralia crucis 9, 4

lignei dii 23, 10; 29, 6

liniamenta unicuique homini
deflexa 18, 1

litabilis hostia bonus animus
32, 2

lorum Veneris 23, 4

ludi currules, gladiatorii, scae-
nici 37, 11 s., ex somnio
repetiti 7, 3; 27, 4; l. scae-
nicorum turpitudine 37, 12

lunae vices 17, 5

lupanaria 25, 11

(Luperci) cruda hieme nudi
discurrunt 24, 3

lusus testarum in mare iacu-
lationum 3, 5

luxu solvitur animus 36, 3

magi 27, 1; miracula per dae-
monas edunt 26, 10

Magna Mater a Phrygibus
cultā 6, 2; *cfr.* Cybele et Idaea
Mater

Mancinus 26, 3

[manes 6, 2]

Mantuanus Maro 19, 2

manubiae 25, 5

manum ori admovere 2, 4;

manus ad caelum tollere 18, 11;

manibus porrectis deum ve-

nerari 29, 8; manibus multis

Diana Trivia extracta est
22, 5

marina lavacra 2, 3

Maro (Vergilius) 19, 2

Mars Thracius 25, 9; vinctus
et vulneratus 23, 3; Martis
et Veneris adulterium de-
prehensum 23, 7

Mater v. Idaea Mater et Cybele

Mauri suos reges ut deos cole-
bant 21, 9

Medi 25, 12

medicamina abortiva 30, 2
 medius locus honoratissimus
 4, 6; medios viros lambere 28, 10
 Melius *v.* Diagoras
 mendicantes sacerdotes 24, 3
 mens libera est 36, 1; *m.* pura
 est litabilis hostia 32, 2; *m.*
 infusa mundi membra agitat
 19, 2; divina 19, 10; mens im-
 peritorum decipitur 23, 9;
 mens (= deus) 19, 2 s.
 mensis lunae auctu, senio,
 labore efficitur 17, 5
 Mercurius alatis pedibus 22, 5;
 Gallorum deus 6, 1; 30, 4
 Mesopotamiam Euphrates pro
 imbris pensat 18, 3
 μετεμψύχωσις 34, 7
 miles dei 37, 3
 mimus 34, 7; mimorum lasci-
 via 37, 12
 Minerva caesiis oculis 22, 5;
 eius ortus 19, 12; canuit, ante-
 quam peperit 21, 11
 miracula monstruosa 20, 3
 monile causa mortis Amphiarai
 26, 5
 monstra Jovis 22, 6
 montes: Aetna 35, 3; Oeta 22, 7;
 Vesuvius 35, 3
 morbus comitalis humano san-
 guine sanatur 30, 5
 Mucius Scaevola 37, 3
 mulieres credulae 8, 4
 multivira sacra coronat 24, 3
 mundus dei opere fabricatus
 32, 1; divina ratione perfectus
 17, 3; providentia divina re-
 gitur 20, 2; (5, 12); deo una
 domus est 33, 1; deo soli
 solubilis 34, 4; mundi com-
 munis civitas 17, 2; ruina 11, 1;
 34, 3; incendium 11, 1; 34, 1 s.,
 natales 6, 1; fata 12, 7
 municipes dei 6, 1
 mysteria 22, 1

narratio Octavi de navigatione
 3, 4
 natales deorum 7, 5; 21, 1;
 mundi 6, 1
 Natalis *v.* Caecilius
 navicula cingulum matronae
 sequitur 27, 5; naviculae sub-
 ductae 3, 5
 necessitas fatalis, deus Chry-
 sippi 19, 11
 Neptunus (= mare) 19, 10; glau-
 cis oculis 22, 5; Laomedonti
 muros instituit 23, 5
 nidor altarium saginat dae-
 mones 27, 2
 Nilus amnis temperat Aegypti
 siccitatem 18, 3
 nimbis confidentibus tonitrua
 mugiunt 5, 9
 nocturnae congregationes Chri-
 stianorum 8, 4; 9, 4
 nomen deo non quaerendum
 18, 9; nomina Jovis 22, 6; multa
 nomina, sed unus deus 20, 1
 numina incolae templorum
 7, 5; victa 6, 2; ignota 6, 2;
 numen principum 29, 5
 numerus Christianorum in dies
 augetur 31, 7; de numero
 ethnicorum non Christianorum
 carceres exaestuant 35, 6
 nutu unius dei mundus guber-
 natur 20, 2
 obscena Christianis obiecta
 9, 6 s., obscena (αἰδοῖα) de-
 messa 24, 4
 obscuritas religionis Chri-
 stianae 10, 1
 Oceanus 6, 2
 Octavius Januarius 1, 1; 3, 1. 4;
 4, 3. 4; 14, 1; 15, 1. 2; 16, 1;
 39, 1; 40, 1. 3. 4
 oculi glauci Neptuni, caesii
 Minervae, bubuli Junonis 22, 5;
 oculi carnales 32, 6

Oetaei ignes 22, 7
 (Olympias) mater Alexandri
 Magni 21, 3
 onus divitiarum 36, 6
 operis et quietis alterna reparatio 17, 6
 optimam victimam caedit, qui hominem periculo subripit 32, 2
 oraculum Delphicum 13, 2; 26, 6; Socrati datum 13, 2; o. Cheilonis *γνώθι σεαυτόν* 5, 5; oracula a daemonibus efficiuntur 27, 1; nonnunquam veritatem tetigerunt 26, 7; oracula prophetarum 35, 1
 ordo aeternus naturae 11, 1; temporum ac frugum 17, 7
 Oriens 18, 3
 Orpheus 19, 11
 osculum simulacris dare 2, 4
 Osiris 21, 12
 Ostia 2, 3

Pallor numen 25, 8
 Pandeus ungulatis pedibus 22, 5
 par Thebanorum (= Eteocles et Polynices) 18, 6
 parens omnium 18, 7; 19, 1. 15; 35, 4; mundi 19, 14; universitatis 18, 4; hominum 31, 8
 Parthi 7, 4
 partus Jovis 19, 12; in Junone defecit 21, 11
 patientia dei maxima 34, 12
 patriae deorum 21, 1
 (Aemilius) Paulus 26, 3
 pauper est qui plura desiderat 36, 4; non pauper est qui non eget 36, 4; nemo tam pauper est quam natus est 36, 5
 paupertas Christianorum 36, 3
 Pavor numen 25, 8
 perpetuitatem sibi praestat deus 18, 7
 Persae de equorum hinnitu principatum augurantes 18, 6;

diu regna tenuerunt 25, 19; apud Persas misceri cum matribus fas est 31, 3
 Persaei philosophi de diis sententia 21, 2
 Perses rex 7, 3
 Phalaris tyrannus 5, 12
 Pharia Isis 21, 1
φιλιππίσαι 26, 6
 pistorum praecipuus 14, 1
 philosophi deum unum multis nominibus designant 20, 1 s.; iuventutem corrumpunt 38, 5; de daemonibus disserunt 26, 9; philosophorum disciplina recensetur 19, 3 s.; supercilia contempta 38, 5; philosophus principalis (= Thales) 19, 4
 Phryges Magnam Matrem colebant 6, 1
 physiologica deorum interpretatio 19, 11
 Picus deus 25, 7
 pilleati sacerdotes 24, 3
 Pilumnus deus 25, 7
 Plato inveniri posse deum negat 19, 14; 26, 12; de civitate sua Homerum eiecit 23, 2; eius sententia de deo 19, 14; de animarum immortalitate 34, 6; de daemonum natura 26, 12; (27, 1); de mundo 34, 4; de angelis 26, 12
 Plautinae prosapiae homo 14, 1
 pocula delibata 38, 1; *v. potus et cibi*
 Poena *v. Juno*
 poenale incendium 35, 3
 Poeni 7, 4
 poetae veritati fabellis suis nocuerunt 23, 1
 (Polynices) 18, 6
 pompis abstinent Christiani 12, 5; 37, 11
 (Pompei et Caesaris) bellum 18, 6

Ponticus *v.* Heraclides
 pontifices 25, 12
 populares dii 19, 7
 (Poseidonis) fanum nefas visere
 24, 3
 potus delibati 12, 5
 praedictiones divinae profeta-
 rum 34, 5
 principes et reges per adula-
 tionem turpem pro diis culti
 29, 5; princeps sapientiae
 (= Socrates) 13, 1; deorum
 (= Juppiter) 18, 11
 Proculus 21, 9
 Prodicus de diis opinio 21, 2
 (Proserpinae) fanum semel
 adire permittunt 24, 3
 Protagorae scripta deusta 8, 3
 Protesilaus 11, 8
 providentia divina negatur
 cap. 5; adseritur cap. 17 s.
 publico gaudent honesta 10, 2
 pulchritudo formae humanae
 17, 11
 pudor Christianorum 31, 5;
 37, 11
 pulli in auspiciis 25, 12; 26, 2;
 edaces 26, 3
 Pyrrhus rex 26, 6; 37, 3
 Pyro academicus 38, 5
 Pythagorae de deo sententia
 19, 6; μεταμύχως 34, 6
 purpuras despiciunt Christiani
 8, 4; 31, 6; purpuris gloriantur
 ethnici 37, 10; purpura fulgere,
 mente sordescere 37, 10
 Pythia φιλιππίει 26, 6
 Pythius Apollo 26, 6
 qualitates: pro qualitatibus
 singulorum hominum deus
 fata determinat 36, 2
 quercera quati 12, 3
 quietis et operis alterna re-
 paratio 17, 6; per quietem dii
 videntur 7, 6

raptus Sabinarum 25, 3
 ratio (= deus) 19, 3; 10; omnium
 principium 19, 10; deorum in-
 certa 8, 1; divinitatis dili-
 genter excutienda 17, 2; ra-
 tione divina mundus perfectus
 17, 3
 rector unus in armentis 18, 7;
 r. omnium deus 36, 9
 regnum pastorum et casae 18, 6;
 regni societas infida 18, 6
 Regulus 26, 3; 37, 5
 religio (Christiana) vera 1, 5;
 38, 6; prava 10, 1; libidinum
 9, 2; vera philosophia 20, 1;
 signo crucis firmatur 29, 8;
 religio Romanorum 8, 1; 25, 1;
 religiones traditas colere 6, 1;
 pravas inducere 26, 8; re-
 ligionibus victis servire 25, 5;
 religionum omnium ritus
 initiare 7, 2
 religiosior ille qui est iustior
 32, 4
 religiositas Romanorum 6, 2;
 7, 1 s.; 25, 2; 6
 (Remus) 18, 6
 renascendi condicio 11, 2; 34, 6
 repertores artium 16, 5; 20, 6;
 frugum 21, 2
 resurrectio animarum adserta
 34, 6 s.; inrisa 11, 2 s.; re-
 surrectionem natura medi-
 tatur 34, 12
 reus nisi suae religionis nemo
 Christianus 35, 6
 rex unus apibus 18, 7; Aegyp-
 tius (= Amasis) 23, 12
 ritus miscebant gentes 20, 6;
 ritus Romanorum inepti 24, 3
 Romani universarum gentium
 sacra receperunt 6, 1 *et* 3;
 sine deo (Christianorum) fru-
 untur orbe toto 12, 5; templa
 de manubiis extruunt 25, 5 s.;
 aras extruunt ignotis numi-

nibus 6, 2; superstitione imperium auxerunt 25, 1; homines immolabant 30, 4; eorum sanguine lacus Trasimenus decolor 7, 4; iniustitia 25, 2 s.; dii vernaculi 25, 8

Romana civitas 7, 5; superstitio 10, 3; 24, 2; scripta 21, 4; 33, 4; numina 10, 4; sacra 22, 1; auguria 26, 1

Romulus periurio Proculi deus factus 21, 9; parricidium fecit 25, 2

ros lacteus 18, 2

ruina mundi 11, 1; 34, 3; ruinae urbium 25, 5

Rutilii exilium 5, 12

Sabinarum raptus 25, 3

sacra occulta et nocturna 9, 4
salii 25, 12; pilleati incedunt 24, 3

sapiens ignis 35, 3

Sarpedon 23, 4

Saturnia urbs 21, 6

Saturnus filios voravit 30, 3; homo proditur 21, 4; com-peditis pedibus fingitur 22, 5; docuit homines litteras imprimere et nummos signare 21, 5; Italiam advenit 21, 6; Terrae et Caeli filius ab Italis proditur 21, 7; ei ab Afris infantes immolabantur 30, 3; eius filius (= Juppiter) 30, 4

saxum, quando deus 23, 12

Scaevola v. Mucius

scenici ludi 37, 12

scurra Atticus (Socrates) 38, 5

Scylla 20, 3

semiviri Galli 22, 4

sepulcra deorum 21, 1; coronata 12, 6; sepulcrum Jovis in Creta 21, 8

sepultura antiquissima inhumatio 34, 10; sepulturae

ignium a Christianis impro-batae 11, 4

Serapis 21, 12; 27, 6; 28, 9; eius simulacrum prope Ostiam 2, 4
sermo quo imperitior, eo illustrior ratio 16, 6; vulgi naturalis 18, 11; comicus 21, 2
serpentes ab Aegyptiis culti 28, 8; Cereri attributi 22, 2

sertorum usus 38, 2

siccitas Aegypti Nilo temperatur 18, 3

sidera regunt cursum navigandi 17, 6; arandi metendique tempus inducunt 17, 6

signa militaria a Parthis repetita 7, 4

Simonidis melici cunctatio 13, 4; 38, 5

[sistrum Isidis 22, 12]

Socrates sapientiae princeps 13, 1; se nihil scire confitetur 38, 5; venenum non meritis est 5, 12; scurra Atticus a Zenone dictus 38, 5; eius daemonium 26, 9; eius responsio de rebus caelestibus 13, 1

Socraticus Xenophon 19, 13

sol videndi omnibus causa 32, 5; demergit et nascitur 34, 11; caelo affixus terris omnibus sparsus est 32, 8; eius claritudo nusquam violatur 32, 8; eius ambitus facit annum 17, 5; soles alii 5, 9

solistimum tripudium 26, 2

spectaculis Christiani abstinebant 12, 5; 37, 11

Speusippi de deo sententia 19, 7
spiritus insinceri (= daemones) 26, 7 s.

Stoicorum scripta 21, 1; opinioniones de deo 19, 10 s.; de incendio mundi 34, 2; Stoicus Aristo 19, 13

- Stratonis de deo sententia 19, 8
 stuprum Jovis in Ganymeden 23, 7; Cybelae 22, 4; Christianis afflictum 9, 2
 Stygia palus 35, 1; per Stygem iusiurandum 35, 2
 superstitio Christiana 9, 2; Judaea 33, 2; Romana 6, 2; 10, 3; 24, 2; 25, 1; 8
 Symposion, Platonis dialogus 26, 12
 Syri Astarten colunt 6, 1
- [tactu purior deus est 18, 8]
 Tatus rex 25, 8
 Tauri Dianam colebant 6, 1; hospites immolabant 30, 4
 templa a Christianis ut busta despiciuntur 8, 4; de manubiis 25, 5; templa nulla Christiani habebant 10, 2; 32, 1; *cfr.* fana, delubra
 tenebris deus interest 32, 9; tenebrarum et luminis vices 17, 6
 tepor maris Britanniam recreat 18, 3
 Terra (*Γαῖα*) 21, 7
 testarum in mare iaculationum lus 3, 5 s.
 Thaletis Milesii de diis opinio 19, 4
 Thebanorum par (= Eteocles et Polynices) 18, 6
 Theophrastus unum deum statuit 19, 10
 Thracius *v.* Mars
 Tiberinus deus 25, 7
 Timaeus, Platonis dialogus 19, 14
 Tiresias vates 26, 5
 tirunculorum (Christianorum) initiatio 9, 5
 tormenta spernunt Christiani 8, 5; (12, 4); 37, 1; 5; 6
 tragoediae incestis gloriantur 31, 3
- tranquillitate eadem Christiani exsequias adornant qua vivunt 38, 4
 Trasimenus 7, 4
 tripudium solistimum 26, 2
 Trivia Diana 22, 5
 Troicum bellum 23, 3
 tropaea 25, 6; eorum forma 29, 7
 tutela animantium multiformis 17, 10
- vasculum immundum 23, 12
 ubera partu maturescente lactescunt 18, 2; uberibus multis Ephesia Diana exstructa 22, 5
 velle eadem vel nolle 1, 3
 ventus sub oculis non venit 32, 5
 Venus sine Libero et Cerere friget 21, 2; vulnerata 23, 3; Veneris lorum 23, 4; adulterium cum Marte 23, 7; Venerem spargere (= *ἀφροδιτιάειν*) 31, 4
 ver cum suis floribus parentem suum testatur 17, 7
 Vergilii de deo sententia 19, 2
 veritas incerta 5, 13; obscura 13, 4; 14, 7; obvia requirentibus 23, 8; facilis et favorabilis 39, 1; veritas divinitatis maturuit 38, 6; tanto obscurior fit, quanto tardior inquisitio 13, 4; veritas ipsius disputationis requiritur, non disputantis auctoritas 16, 6; veritatis antistes maiorum disciplina 6, 1; veritati poetae nocuerunt 23, 1; veritatem oracula tetigerunt 26, 7
 vernaculi dii Romanorum 25, 7
 versus facere Apollo desiit 26, 6
 vervecum capita coluntur 28, 7
 Vesta 25, 10; (Vestae) sacra absque viris 24, 3
 Vestales 25, 12; impudicae 25, 10

Vesuvius mons 35, 3
 vexilla castrorum crucis formam imitantur 29, 7
 victimae humanae 30, 4
 vindemia imbri corrumpitur 5, 18
 vindemiales feriae 2, 3
 virginitate perpetua plerique Christiani fruuntur 31, 5
 virgo inter astra 22, 7; virgines Sabinae 25, 3
 virilia sacerdotis adorata (9, 4); 28, 10
 virorem occultant arbores 34, 11
 vitae breve iter magno viatico oneratur 37, 9
 uncti lapides 3, 1
 unguenta funeribus reservata 12, 6
 ungulis animantes fundatae 17, 10
 unicus deus 10, 3
 universitatis inquisitio 17, 2; dominus 18, 4; universitati deus consulit 18, 3

universorum (sacra) colunt Romani 6, 1; universa suspendere rectius est quam de fallacibus iudicare 14, 5
 univira 24, 3
 urbem munire sacrorum religionibus 6, 2
 volatus avium a daemonibus gubernantur 27, 1
 Volumnus 25, 7
 Vulcanus (= ignis) 19, 10; princeps deorum 21, 3; claudus et debilis 22, 5; fulminis fabricator 23, 6
 vultus erectus hominis 17, 2; mixti vultus de capro et homine 28, 7

Xenophanis deus 19, 7
 Xenophontis de deo sententia 19, 13

Zenonis de deo opinio 19, 10 s.

III. INDEX VERBORUM RERUMQUE GRAMMATICARUM NOTABILIMUM.

a, ab: *sensu locali* (*unde?*): ab inferis remeare 11, 8; *sensu separativo* *cfr.* abscondere, avertere avocare secernere segregare. — a quo nullum potest esse secretum 32, 9; naviculae . . a (= *nostrum zum Schutze gegen*) terrena labe suspensae quiescebant 3, 5
abiit aetas 11, 8; in vim ignis abire 34, 2
abhorrere potus 12, 8
ablativus loci (*ubi?*): inambulando litore 2, 4; *ablativus temporis*: diluculo 2, 4; crastino 40, 2; *abl. causae*: taedio investigandae penitus veritatis 5, 8; metu suae potestatis 21, 3; metu filii saevientis 21, 5; *cfr.* exultare gaudere gloriari laborare; *abl. limitationis*: telis inermes 6, 2; fulgere purpura, mente sordescere 37, 10; *abl. separationis*: *cfr.* abstinere decedere liberare pellere expellere; *abl. copiae vel inopiae* *cfr.* affluere egere pollere onustus plenus. — unde apparet ingenium non dari facultatibus (*i. e.* pro facultatibus) 16, 5; ipso corpore? alio corpore (*pro* cum ipso corpore? cum alio corpore?) 11, 7.
abscondere se a fulminibus 32, 6
absentia mutua 2, 3

absque 12, 5; 24, 3; 27, 3; 37, 8
abstinere *c. abl.* 12, 5; 32, 2; 37, 11; *absolute* 38, 1
ac *cfr.* atque
accedere *transitive*: Saturnus Italiam accesserat 21, 5
accessio alieni erroris 24, 2
accusativus limitationis: insitos esse sapientiam 16, 5; hoc genus cetera 19, 12; *accus. temporis*: id temporis 2, 3; *accus. verbis quae animi affectus exprimunt*, *adiunctus*: *cfr.* abhorrere, contremescere flere pudescit taedescit; *accus. verbis compositis adiunctus*: *cfr.* accedere adludere disserere intruere prospicere; *accus. dupl. cfr.* fabulari repetere
acrimoniae ceptarum 28, 9
actus (= actio) 36, 1; (= agendi ratio) 32, 7; (= res gesta) 10, 5; 23, 3
ad *sensu finali*: ad solacium calamitatis suae non desinunt perditum iam perdere 26, 8; daemones ad execrationis horrorem imperitorum aures adversus nos referserunt 28, 6; nec fratres vos nisi ad patricidium recognoscitis 31, 8; obices ad tutelam balnearum iacti 4, 5; ad cultum sui cogere 27, 2 *cfr.* in. — ad *respectus*: ad propositum satis est 34, 8; nobis ad intellectum pectus angustum est 18, 8; ad peri-

culum (p. imminente) solus es 37, 9. — nihil ad nos 31, 1; quod ad me est 31, 8. — ad nutum et arbitrium 26, 9. — ad silentium stupefacti 39, 1. addicere (= tribuere) 11, 6 additamentum 18, 10 adeo (= praeterea) 5, 9; 16, 5; 34, 11; 36, 8. — inde adeo 6, 1; 7, 6; in hoc adeo 37, 7. adeo non... ut 28, 2; adeo nulla... ut 10, 4. adfectio (= amor) 1, 1 affirmator (= testis) 31, 2 *Adiectivum pro genitivo subiect. vel obiect.* exploratio divina (= dei) 5, 5; metus hostilis (= hostium) 7, 3; solacium redivivum (= resurrectionis post mortem) 8, 5; anni innocentes (= innocentiae) 2, 1; inperitia vulgaris (= vulgi) 3, 1; *sim.* 2, 3; 3, 5; 6, 2; 10, 3. 4; 11, 1. 2; 18, 2; 19, 7; 21, 2; 23, 4; 25, 1. 3; 30, 6; 38, 2. *adiectiva pro substantivis adhibita* a) *masc.* 5, 10. 11; 6, 1; 9, 4; 13, 3; 14, 5. 6; 20, 6; 21, 5; 25, 2; 27, 7; 28, 3. 6; 29, 2; 31, 8; 35, 6; 38, 5. b) *neutr.* α) *in numero singulari* 4, 4; 8, 4; 14, 4. 5; 16, 3. 4. 6; 17, 3; 19, 14; 24, 3; 25, 10; 27, 3. 7; 28, 3; 31, 3. 4. 5; 36, 4. 7; 27, 3. 12; 38, 4. 5. 6; 40, 2. β) *in num. plur.* 1, 1. 3; 4, 3; 10, 2. 5; 12, 1. 4. 7; 13, 1; 14, 5; 16, 4. 6; 17, 1; 19, 4. 14; 27, 1; 28, 1. 10; 31, 4; 36, 9. γ) *cum gen. subiect.* de tenebrarum profundo 1, 4; de deorum natalibus 7, 5; per incertum sortis 9, 7; propositionis incerto 16, 2; recta montium, collium flexa, porrecta camporum 17, 10; Thebanorum par 18, 6; eorum

paria composuit 23, 3; pudenda corporis 28, 9. *adiect. pro adverbis posita:* 13, 4; 14, 7; 16, 3; 22, 2; 23, 3; 36, 3; 40, 1. *cfr. gradus, substantivum* adiurati per deum daemones 27, 7 adiuvere: (*absolute*) prout fides patientis adjuvat 27, 7 adludere: (*transitive*) mare adpulsum nostris pedibus fluctus adludebat 3, 3 admittere (= committere) 31, 4; 35, 6 admixtio 19, 14; 26, 13 adnecto: fabulas adstruunt et adnectunt 11, 2 adnitendum tibi mecum est 16, 1; (*absolute*) elementis adnitentibus 33, 3 adolescere: sic exalatis terrae vaporibus nebulas semper adolescere 5, 9; tener fetus ubertate lactei roris adolescit 18, 2; damnis alienis et suis sceleribus adolescere cum Romulo regibus ceteris disciplina communis est 25, 4; per universum orbem sacraria ista taeterrima impiae coitionis adollescunt 9, 1 adorare (= *nostrum anbeten*): 6, 1; 9, 4; 25, 5; 28, 8. 10; 29, 6 adposita corpori meo curatio 2, 3; nocturnis sacris adposita suspicio 9, 4. adscribere mundo mentem 19, 9; religioni Christianae hominem noxium 29, 2 adsensionem alicui praeberere 21, 11 adserere inter praecipua 17, 1 adsertio verae libertatis 38, 1 adseverare nullos deos 8, 2

adseverationes (= *nostrum zuversichtliche Behauptungen*) 14, 5

adsiduitas (= continua praesentia) 2, 8

adsistere: philosophis et rationis et vetustatis adsistit auctoritas 20, 2; angeli venerationi dei adsistunt 26, 11; nonnullis adsistentibus 27, 6

adspargere: Fronto convicium ut orator adpersit 31, 2

adpersio infamiae 31, 1

adspirare: prout gratia curantis adspirat 27, 7; illis (daemonibus) adspirantibus 26, 10

adstat deus factis omnibus 10, 5

adstrangulare: vos video procreatos filios adstrangulatos misero mortis genere elidere 30, 2

adstruere (= addere): aniles fabulas adstruunt 11, 2; tantum sanctitatis tribuit quantum adstruxit vetustatis 6, 8

adsumi in deos 21, 2

adverbia substantivo adiecta: Aegyptia quondam sacra 22, 2; semper adulescentis Apollinis filius 22, 5; vixdum homo 30, 1; ardentium ubique terrarum 35, 8; *adv. cum adiectivis coniuncta*: pariter incesti 9, 7; curvi molliter litoris 3, 4; inpudenter curiosus 10, 5; incaute creduli 14, 6; infeliciter placitus 22, 4; impune sacrilegi 25, 6; alte succincta 22, 5; bene barbatus 22, 5; male sanae opinionis 11, 9; male sanos 24, 5 *cfr. esse*

adulter (= *nostrum Buhle*) 22, 4. adultera (= *nostrum Buhlerin*) 23, 4

adusque 31, 8

aedicula (= sacellum) 32, 1

aeditui 25, 11

aeque cum 17, 7

aequatur nequitia melioribus 5, 11

aequor (= mare) 3, 8

aereus 23, 12

aestuarere (= dubitare) 16, 4

aetas (= tempus) 1, 5; (= *nostrum Zeitabschnitt*) 11, 8;

aetatis robur 23, 8; nostri temporis aetate 38, 6; aetates 11, 4; 22, 5

affluere divitiis 37, 7

agere (= vivere) 32, 9

aggredi *c. infinitivo* 26, 7

agrestis (= rudis) 12, 7

alias — alias 19, 10

aliqui (= aliquis) 5, 2; (= *quisquam post nec*) 28, 2; (= *nonnulli*) sacrilegos aliquos et incestos 28, 3

alienus (*oppos. suus*): in pulcro genere vivendi et perseverat suus et aderescit alienus 31, 7

alliteratio: pluvias fluere, flare ventos 5, 9; mori post mortem 8, 5; sacra sacrilegiis omnibus taetriora 9, 5; aut puniendum est aut pudendum 10, 2; non desinunt perditiam perdere 26, 8; et falluntur et fallunt 27, 2; contemnere malum opes quam contingere 36, 7; histrio amorem dum fingit, infigit 37, 12

alternis vicibus 34, 4; alternis mori 22, 7

altera pars (= *alterutra*) 5, 1; 13, 5

altus: [altior et sublimior ratio 19, 4]; obices in altum procurrentes 4, 5; alte succincta 22, 5; altius moveor 14, 8; altius eruere 26, 7; altius surgere nubes 5, 9

alumna superstitio 25, 8
 amator suorum 36, 9
 ambitio (= ambitus) 4, 6
 ambitus totius orbis 6, 2
 ambulaeum (= nostrum *Spazierweg*) 3, 3
 amores (= nostrum *Liebes-
händel*) 1, 4
anaphorae exempla: 5, 12; 6, 2;
 7, 3; 9, 5; 10, 3. 12; 12, 3; 17, 4;
 23, 13; 24, 2; 25, 3; 27, 3; 29, 8;
 32, 3. 5; 25, 3. 5; 37, 1
 anceps (= duplex) malum 11, 3
 angit et remordet me Octavii
 oratio 4, 3
 anhelus 7, 3
 animare (= incitare) spem 38, 4;
 (= vitam dare) 17, 1. 9; 27, 1
 ante veritatem exploratam
 31, 1; ante experimentum 37, 2
 annis omnibus (= quotannis)
 22, 1; anni innocentes 2, 1
 antiquitas (*abstr. pro concret.*)
 6, 3; 7, 5; 8, 2; 20, 2
 antistes (= sacerdos) 9, 4; (= ma-
 gistra) veritatis 6, 1
antithesis figura: 9, 7; 11, 6;
 12, 7; 19, 14; 31, 5; 33, 3;
 35, 6; 37, 3. 6
ἀπαξ ἐλοχμένα: adstrangulatus
 multivira notaculum
 appellatio (= nostrum *Be-
nennung*) 18, 10
 apud: 21, 7; 25, 10; 26, 3; 28, 10;
 31, 3; 32, 3; 35, 2. 6; 40, 1
 arbusta 5, 13; 34, 11
 ardescere (= exardescere) 34, 4
 ardor belli 5, 10
 arena v. harena
 arguere aliquem inscientiae
 4, 3; argui infirmitatis 12, 3;
 ipsis sacris suis Jupiter
 humanitatis arguitur 21, 8;
 ut aurum ignibus sic nos
 discriminibus arguimur (*i. e.*
 examinamur) 36, 9; formae et

habitus arguunt ludibria et
 dedecora deorum 22, 5
 argumentum furoris 27, 3
 ariditas (= ξηρασία) 34, 11
 artes sordidae (= opificia) 5, 4
 artifex solis 32, 6; animae 19, 14;
 mundi 34, 4
asyndeton v. synonyma
 at etiam 10, 5; at enim 32, 4;
 37, 3; 38, 4; at tamen 25, 1
 atque ante vocales et h: 3, 6;
 5, 6. 9; 8, 2; 10, 5; 19, 1; 23, 8.
 ac et atque promiscue ante d f
 p s t: 1, 2; 6, 3; 7, 2. 5; 8, 3;
 12, 5; 17, 7; 19, 2. 4. 10; 20, 4;
 21, 1. 4; 25, 8; 32, 9; 33, 2;
 36, 2; 37, 7; 38, 2. ac ante m
 n v: 3, 3; 5, 3; 6, 1. 2; 31, 8.
 similiter ac 20, 5. ac iam in
 initio enuntiati 9, 1. — rodunt,
 inculcant insident ac . . . ni-
 dificant 24, 1; Romulus Picus
 Tiberinus et Consus et Pilumnus
 ac Volumnus dii 25, 7;
 fata et funera et luctus atque
 planctus 22, 1
 attolli (= adolescere) 5, 8
 auctoritates lectionum 39, 1
 auctus lunae 17, 5
 audaciter 13, 5
 audere absolute 14, 1; ausim 7, 1
 aufer additamenta nominum
 18, 10
 augurari 18, 6
 aviditatem desiderii implere 2, 3
 aura 2, 4; aura (= odor) floris
 38, 2
 auspicia prima (= initia) 25, 2
 auspicari: iustitia Romana ab
 inperii nascentis incunabulis
 auspicata est 25, 1
 aut copulative: 7, 2; 8, 2; 12, 7;
 17, 8; 20, 6; 24, 4; 25, 10;
 27, 7; 29, 2; 30, 1; 31, 5;
 34, 9; (vel-aut) 10, 3; 37, 5;
 (aut-aut) 4, 6; 5, 5; 11, 1;

17, 10; 18, 6; 29, 8; 31, 6;
32, 7; 33, 2; (34, 1); 35, 3. 6;
36, 1; 37, 6; 38, 1; *disiunctive*:
12, 2; (aut-aut) 5, 18; 6, 1;
7, 1; 10, 1; 12, 2; 13, 5; 19, 8;
20, 1. 6; 27, 8; 29, 2; 31, 5; 38, 3
autem 10, 3; 19, 4; 21, 10;
25, 7. 11; 28, 1. 2; 32, 1; 35, 4;
38, 2

autumnitas 2, 3

aviditas desiderii 2, 3

blandiri (= *nostrum beschwich-
tigen*): illis pavorem fallax
spes solacio redivivo blan-
ditur 8, 5

bonus (= *καλὸς καγαθός*) 1, 1;
3, 1; (= *καλός*) auram bonam
floris naribus ducere 38, 2

bruma (= *nostrum Winter*) 26, 4

cadunt fulmina 5, 9; ignis
cadit 34, 1

caeca (= *occulta*) vulnera 9, 5

caecitas vulgaris inperitiae
(= *gentilis superstitio*) 3, 1

caedere lignum lapidem
23, 11. 12; sanguinem 30, 1;
pectora 22, 1; victimam 30, 4;
32, 3; alicui victimas 29, 4;
pelles 24, 3; vindemia gran-
dine caeditur 5, 13

caedes (*plur.*) 25, 5

caelum = *nostrum Luft* 5, 10

caerimoniae (= *nostrum Heilig-
tümer, Kultusgegenstände*) 9, 4

calamitosus 37, 3

calescere: ubi convivium ca-
luit 9, 6

caligo 1, 4; 26, 7

calvus 22, 1

canescere 21, 11

candelabrum 9, 6

cantabra 29, 7

capax rationis 16, 5

cana seges 5, 13; cani fluctus 3, 3

capere vulnera (= *vulnerari
posse*) 30, 1; spectaculi vo-
luptate capi 4, 1; capere ex-
perimentum 12, 1; capere
deum mundus non potest 32, 1;
aer deos non capit 21, 12;
tam magni imperii duos for-
tuna non capit 18, 6

capella 22, 3

caper 28, 7

captivae religiones 25, 5

carnalis pater 18, 10; oculus 32, 6

carpit ignis membra 35, 3

cassa vota 12, 1

cavea reclusi pulli 25, 12

cautelam dare periculis 7, 6

cellula 25, 11

censeri moribus et pudore 37, 11

ceparum acrimoniae 28, 9

ceterum 21, 12; 34, 1. 9; 36, 3;
de cetero v. de

chiasmi exempla: 3, 6; 5, 1. 5;
6, 1; 7, 6; 10, 2. 5; 14, 1;
19, 4. 5; 21, 1; 22, 1; 23, 10;
24, 2; 25, 4; 26, 1; 28, 7;
30, 4; 31, 2; 33, 2. 9; 34, 10;
35, 4; 37, 2. 3

cingulum 27, 4

cineres et favillae 11, 2

circa *adv.*: quae sunt infra
circaque 17, 4 *cfr.* esse

citra solum Capitolium captus
6, 2

circumveniri (= *decipi*) 14, 6

civilia (*oppos. divina*) intellegere
12, 7; quae tota (Platonis oratio)

esset caelestis, nisi persuasio-
nis civilis nonnunquam ad-
mixtione sordesceret 19, 13

civitas (= *oppidum*) 2, 3; 3, 2

claritas 16, 5; 17, 2; 18, 10

claritudo 32, 8

coaequare (= *aequare*) 7, 3

coalescere 5, 7

coeo: coire in unam sententiam
19, 4; natura in se coeunte 5, 7

cogitare (= considerare) 18, 5;
24, 2

coitio (= coetus) inopia 9, 1;
daemonum coitio 3, 1

colere innocentiam 32, 3;
(= visitare) convivia 31, 5

comitatus (*abstr. pro concret.*)
37, 9

comitialis morbus 30, 5

commeatus (= mora, proro-
gatio) 11, 8

commercium: antequam com-
merciis orbis pateret 20, 6

comminisci prudentiam 16, 5

compages caelestis 11, 1

comparatio compendiarum: vides
philosophi principalis nobis-
cum (cum opinione nostra)
consonare 19, 4

comparativus v. gradus

compendium: in c. commune
proferre 15, 2

compediti pedes 22, 5

comperendinare 38, 5

componere paria 23, 8; com-
poni adversus supplicia 37, 1

computari inter deos 25, 8

concatenatus 17, 2

concinnatus atomis 17, 1

concinnitas sermonis 14, 2;
artis 23, 9

concremare (= cremare) 22, 7

concretio 5, 8

concurso 5, 7

condicio renascendi 34, 6; veri-
tatis perspicuae 14, 8

condicionalia enuntiata: con-
iunct. praes. in protasi, indic.
praes. in apodosi: (si con-
sidas ... est) 5, 2; (5, 5);
24, 1, 3; 27, 8; 30, 1; (32, 1);
33, 5. — coniunct. praes. in
protasi, indic. fut. in apodosi:
si comparemur — deprehen-
demur 35, 5 — futurum II
in protasi, in apodosi indic.

praes.: si quis occiderit ...
punitur 28, 8; (17, 2): futu-
rum II in protasi, in apodosi
coniunctivus praes.: 13, 1;
18, 10. — in protasi enun-
tiationum irrealium imperf.
coni., in apodosi imperf. coni.:
(si regeretur ... mereretur)
5, 12; 9, 3; 17, 7; 19, 4; 21, 12;
24, 4; 28, 5; 29, 1; 36, 7. — in
protasi plusquamperf. coni., in
apodosi indic. imperf.: si ...
Christianum se negasset,
favebamus ei 28, 4. — in pro-
tasi plusquamperf. coni., in
apodosi imperf. coniunct.: (si
vidisses, crederes) 18, 4; 20, 4
— in protasi plusquamperf.
coni., in apodosi plusquamperf.
coni.: 37, 3. — in accus. c.
inf.: nec quidquam accidisse
quod non sit iis, si in con-
tumacia perseverarent, ante
praedictum 33, 4; caelum, si
desierit fontium dulcis aqua
maria nutrire, in vim ignis
abiturum Stoicis constans
opinio est 34, 2

confessio 38, 1

confingere (= fingere) 10, 5; 26, 6

confiteri omnia de semet ipsis

27, 5; confessus (*passive*) 13, 2;

14, 7; 17, 4

conflagratio elementorum 34, 3

congregatio 8, 4

congregari 5, 9; 10, 2; 25, 2;

31, 6

congruentia generis: relicta
domo coniuge liberis 2, 1;
pectori meo ac intimis sen-
sibus 1, 2; homo et animal
omne quod nascitur 5, 8;
sermo et ratio, per quae deum
agnoscimus 17, 2; mentem
istam et spiritum 19, 2; has
fabulas et errores 28, 1; ho-

nores vestros et purpuras 31, 6 — *congruentia numeri*: qui uterque . . . sustulerunt 8, 2; ad memoriam uterque reliquerunt 21, 6; audio vulgus: cum ad caelum manus tendunt, nihil aliud quam 'o deus' dicunt 18, 11; Judaeorum sola et misera gentilitas unum et ipsi deum, sed palam, sed templis aris, victimis caerimoniisque coluerunt 10, 4
 coniti (= conari) 17, 1; 26, 12
coniugatio: plusquamperf. coniunct. paene constanter form. contract.: — asset: negasset 28, 3; errasset 37, 3; adornasset perorasset 39, 1; — esset: impleisset 2, 3 — isset: perisset 37, 3; desisset 26, 6; — *infinitivi: perf. act. paene constanter in* — asse: initi-asse 7, 2; nutasse 16, 1; curasse 27, 2 — esse: consu-esse 16, 5; — nosse: 6, 1; 17, 1; 18, 9; 19, 7; 24, 2; 27, 8; 32, 7; *rarius in perfecti et indicativo et coniunctivo*: com-probaris repudiaris 5, 1; de-lectarit 14, 3; norunt 24, 2
coniunctivus potentialis: ut prope dixerim 32, 9; crederes 1, 3; *coniunct. dubitativus*: quid tempestates loquar 5, 10; *sim.* 17, 10; 23, 7
 conscius in amoribus 1, 4; con-scium lumen 9, 7
 conserere sapientiam 4, 4
 considerare (*de iudice*) 5, 2
 consimilis 14, 6
 consisto: qui ordo facile turba-retur, nisi maxima ratione consisteret 17, 7; nec de ulti-ma plebe consistimus 31, 6
 consonare cum aliquo 19, 4; 34, 8

constitutus (= *ἔσθ*): deus in caelo constitutus 32, 7
 consubsidere 40, 2
 consulte 8, 3; consulto 10, 1
 consummare 18, 7
 contegere (= tegere) 9, 5; 11, 4
 contemplatio 38, 4; (*meton.*) 1, 2
 contestari (= testari) 7, 4
 contremescere *transitive* 28, 9
 convenire 5, 10; *transitive* (= in ius vocare) 30, 1
 convictus 1, 5
 corruptor 38, 5
 crastino (*sc. die*) 40, 2
 creare (*absolute*) 21, 12
 crispī fluctuum errores 3, 3
 cruda hieme 24, 3; 34, 12
 cultor (dei) 35, 2
 cultura 23, 12
 cum sermone spatium civitatis emensi iam liberum litus tene-bamus 3, 2; spatium cum ser-mone consumere 3, 5; cum dicto eius adsedimus 4, 6; cum animo (= secum) memoriam recensere 1, 1
 cum (*c. perf. indic.*) cum ad id loci ventum est 3, 5. (*c. praes. indic.*) illic vocabulis opus est, cum per singulos prop-riis appellationum insigni-bus multitudo dirimenda est 18, 10. *v. utpote*, quippe
 cummaxime 5, 1
 cupere (= favere) sectae 11, 6
 cupido generandi 18, 2; in-cesti 31, 5
 cura iudiciaria 2, 4
 curare (*absolute*) 27, 7
 curatio 2, 3
 currules (*i. e. circenses*) ludi 37, 11

dare (= ferre) opem 7, 6
dativus verbo passivo more Graeco adiunctus: Anaxagorae

rerum discriptio et motus infinitae mentis deus dicitur 19, 6; Iovem narrat Briareo liberatum 23, 4; ut accepimus factum Aegyptio regi 23, 12; Romanis totiens inpiatum est, quotiens triumphatum 25, 6; quae paulo ante tibi dicta sunt 27, 4; corpus omne ... deo, elementorum custodi, reservatur 34, 10; ut ostensum magis ac philosophis 27, 1. *dativus iudicantis*: deo admodum pauci sumus 33, 1; deo una domus est mundus hic totus 33, 1; tu perire et deo credis, si quid oculis nostris hebetibus subtrahitur 34, 10. *dativus finalis*: de liberationi diem petiit 13, 4; quod esset corpori meo siccandis humoribus de marinis lavacris blanda et adposita curatio 2, 3. *dativus pro genetivo*: ut sit Romanis numinibus cum sua sibi natione captivus 10, 4; nec nomen deo quaeras, deus nomen est 18, 9; Platoni apertior de deo et rebus ipsis et nominibus oratio est 19, 14; Stoicis constans opinio est 34, 2

de *pro ablativo instrumenti vel causae*: de marinis lavacris curatio 2, 3; ludorum de somnio plebei hominis iteratio 7, 3; de oraculo testimonium meruit prudentiae 13, 2; altius moveor non de praesenti actione, sed de toto genere disputandi 14, 3; de equorum hinnitu augurantes principatum 18, 6; qui initiari nos dicit aut credit de caede infantis et sanguine 30, 1; de vestro numero carcer exae-

stuat 35, 6; nec de fato quisquam solacium capiet 36, 1. *saepissime* de = ex: cum de tenebrarum profundo in lucem sapientiae emergerem 1, 4; testam legere de litore 3, 6; de hominibus aves et feras (sc. ortas esse) 20, 4; de civitate eiecit 23, 2; deus aereus de inmundo vasculo conflatur 23, 12; templa omnia de manubiis, id est de ruinis urbium, de spoliis decorum, de caedibus sacerdotum (sc. orta sunt) 25, 5; de corporibus exiguntur 27, 5; de capro etiam et homine mixtos deos 28, 7; de paucis innumeri facti, de egentibus divites, de servientibus reges 33, 3; de nihilo nasci ... de nihilo reparari 34, 9; de Stygia palude ambiens ardor 35, 1; de oraculis prophetarum cognita 35, 1. de = propter: qui de suis dictis sapientes esse meruerunt 19, 4; nec nobis de nostra frequentia blandimur 33, 1. (= quod attinet): de incendio mundi ... non credere vulgaris erroris est 34, 1. *pro genetivo*: spectra de libris (= librorum) memoriam 7, 2; de oraculis (oraculorum) fata 7, 5; de geminis memoria 18, 6; de diis hominibus secretum 21, 3; de vestra veneratione culturam 23, 12. (*adverbialiter*): de toto 40, 2; de toto integro 4, 4; de cetero 16, 4; de proximo 27, 7. — de matrimonio (= maritatae) mulierculae 25, 3; de harena (= arenariae) ferae 39, 6. *cfr.* fateri confiteri nasci

- decedere officio 15, 1
 declivis sol occasui 40, 2
 decolor sanguine 7, 4
 dedecora 22, 5
 deflexa liniamenta 18, 1
 defluo: hoc fonte defluxit dubitatio 13, 3
 defungor: in lupanaribus flagrans libido defungitur 25, 11; defuncti (= mortui) 25, 5, 6.
 degravari cupiditatibus 26, 7
 deliberare (= dubitare) 35, 4
 delibati potus 12, 5; delibata pocula 38, 1
 delitescere sub statuis 27, 1
 demens superstitio 9, 2
 demergere (*intransitive*): sol demergit 34, 11
 demessa obscena 24, 4
demonstrativum vel determinativum pronomen abundanter positum: in illo praecipue sermone eius 1, 5; cum hoc sermone eius 3, 2; alacritatem tuam illam 4, 2; deum illum suum 10, 5; ista ipsa superstitio 25, 1; isdem illis quibus armantur telis 39, 1; idem ipse persensit 13, 2; quicquid illud colunt 10, 2
 denotare (= animadvertere) 2, 4
 densari 5, 7, 9
 denuntiare (= nuntiare) 11, 3
 deperire 5, 10
 deplorata factio 8, 3
 deprehendere 23, 7; 31, 4; (= animadvertere) 7, 2; 19, 3; 35, 5
 descendo: haec de deorum vestrorum disciplina descendunt 30, 3
 deserere aliquem in caecitate 3, 1
 desponsatae virgines 25, 3
 despuere deos 8, 4
 destinatae (= desponsatae) virgines 25, 3
 destruo: ne omnis religio destruat 13, 5
 determinat deus fata 36, 2
 detestanda fabula 9, 5; pravitatis 5, 11
 detinere memoriam viri in statuis 20, 5
 detrahare alicui invidiam 40, 3
 detriumphatos (deos) colere 25, 7
 dies aestiva 2, 3; post unum et alterum diem 2, 3; eadem die 7, 3; in diem (= interdiu) caelum sole lustratur 17, 5; aves in diem (= cotidie) paescuntur 36, 5
 difficile *adv.* 34, 1
 diffinditur una via in plures 16, 3
 diffiteri se Christianum 28, 5
 dimidiata verba temptare (*de infante*) 2, 1; corrupta et dimidiata fide 34, 6
 dinoscere 31, 8
 discedere (= mori) 1, 3; (= desinere) 18, 6
 discriptio rerum 19, 6
 discurrere 10, 5; 24, 3
 disserere divina 12, 7
 dissimulare 12, 2; 16, 1
 dissimulanter (= *nostrum indirect*) 4, 3
 divina (= dei) exploratio 5, 5
 divus (= divinus) 21, 9; (= deus) 19, 1
 domi forisque 3, 1
 dominari (*c. genetivo*) 12, 5
 dominationes 37, 7
 dorsum maris (*ῥῶτον θαλάσσης*) 3, 6
 dubitare (*c. accus. c. infinit.*): quis dubitat hominum imagines consecratas vulgus orare 23, 9; quis dubitat.. omnia.. interire 34, 2; quis

dubitat vernis indulgere nos
floribus 38, 2

ducere: convivium mero ducere
(= producere) 31, 5; auram
bonam floris naribus ducere
38, 2

dudum 4, 3

dulcedo hominis 1, 1; carminis
11, 9

dum *et temporali et causali vi
semper cum praes. indic.* 3, 6;
6, 2. 3; 8, 5; 12, 1; 14, 4; 18, 8;
20, 5; 24, 2; 27, 1; 31, 4; 33, 3;
37, 12; 40, 1

edulia pecora 30, 6

efferari 14, 6

effigiati lapides 3, 1

effusa oratio 14, 1

egere (*c. abl.*) cum beatus non
egeat floribus 38, 3; (*c. gen.*)
quae singula summi opificis
et perfectae rationis eguerunt
17, 6; (*absolute*) 33, 3; 36, 4

egerit stercora Hercules 22, 10

ego: in usum mei 32, 2; ille
mei victor est 40, 1; proinde
si mihi (*dat. ethic.*) quasi novus
aliqui . . . considas 5, 2. *cfr.*
genetivus

eierare nomen Christiani 28, 4
eiulatus 37, 4

elaborare fabulas studiis 23, 1

elatio pinnarum 17, 10

ellipsis pronominum: non rē-
spuit (*sc. se*) comitem 1, 4; quam
autem inicum sit de incogni-
tis et inexploratis iudicare,
quod facitis (*sc. vos*), nobis ipsis
paenitentibus credite 28, 1;
agnoscitisne eadem nos sen-
sisse et egisse, quae sentitis
et geritis? (*sc. vos*) 28, 5; anim-
advertis philosophos eadem
disputare quae dicimus (*sc.*
nos) 34, 5. — *in accus. c. infinit.*

saepissime velut 4, 1; 21, 2;
26, 11. 12; 31, 4; 34, 10; 38, 1. —
verborum dicere *vel* respon-
dere: cui ego 4, 2; tum ille
4, 3; ecquid ad haec audet
Octavius? 14, 1; Ianuari iam
gestientis 15, 2; de ipsis etiam
illa 27, 4. — *verbi* esse: *infini-*
tivi esse *saepissime* 5, 2, 10;
8, 2; 11, 8; 16, 2; 19, 4. 5. 8. 9. 10;
21, 4; 26, 12; 38, 6; 39, 1 *etc.* —
est: 5, 7; 27, 1; 29, 4; 36, 2.
sunt 12, 5; 18, 5; 25, 6. sit:
utrum elementis concretus
an concinnatus atomis, an
potius a deo factus, formatus,
animatus 17, 1; erat: vel qui
prior Diagoras Melius 8, 2;
nisi forte apud istos maior
castitas virginum aut religio
sanctior sacerdotum 25, 10.
erant: igitur Romani non
ideo tanti . . . quod religiosi
. . . sed quod impune sacri-
legi 25, 6. essent: cum si
ratio, non instigatio dae-
monis iudicaret, urgendi
magis, non ut diffiterentur
se Christianos 28, 5. — *alio-*
rum verborum: quid illas
aniles fabulas, (*sc. enumerem*)
. . . de hominibus aves et
feras et de hominibus ar-
bores atque flores (*sc. nasci*)
20, 4; ergo nec de mortuis
dii nec de natis (*sc. oriuntur*)
21, 10; templa omnia de
manubiis, id est de ruinis
urbium (*sc. orta sunt*) 25, 5;
est quo viro non licet (*sc. ire*)
24, 3

eloquio et negotio primus 26, 11
emergere in lucem sapientiae
1, 4

emerita potestas 21, 9

emetiri (*de itinere*) 3, 2. 5

[enatare (de lapide) 3, 6]

enervis histrio 37, 12

enim *tertio loco* 27, 8; 28, 2. 7;

32, 4. iam enim 26, 1; at enim

32, 4; 37, 3; 38, 4. sed enim

32, 7; non enim solum 33, 1

equidem: dicam equidem 16, 1

eradere 24, 2

erga (= *εργῶ* *c. acc.*): erga deos
improvidi 20, 5

erogare: ignes Aetnae... fla-
grant nec eroganur (*i. e. ab-*
sumuntur) 35, 3

errare in aliquo 37, 3; de vi-
cinia veritatis 29, 2

errores fluctuum 3, 3; in erro-
ribus socius 1, 4

erubescere *c. accus. c. infin.*
23, 10; *c. inf.* 31, 6

esse: (*sensu concret.*) cum...
fortuna caeca aut incerta
natura sit 6, 1; nihil... est
quod non et necessitatis sit
et decoris 18, 1; quae pot-
est esse solida felicitas 37, 8;
esse *cum adverbio*: procul est
16, 2; quae infra circaque
sunt 17, 4; cum palam sit
18, 7; erat libenter audire
20, 3; longe est 32, 7

et *pro* etiam *saepissime*: 2, 3;
7, 3; 10, 1. 3; 17, 5; 21, 2; 22, 5;
26, 3; 27, 3; 28, 8; 31, 2. 3;
34, 7; 34, 10; 35, 6. (= et ma-
xime) 27, 1. (= et tamen) 24, 2;
26, 3; 35, 6. et *explicativum*
5, 4; 12, 2. et tamen (= *no-*
strum abgesehen davon) 11, 8;
12, 2. et nunquam 19, 15;
28, 2. aequae et (= aequae ac)
17, 7. etiam et 25, 2. verum
et 29, 3. et ipse *cfr.* ipse. *in*
pluribus rebus enumerandis
tertio vel quarto membro: 23, 12;
24, 2; 25, 3; 28, 8; 32, 7

etiam *secundo loco* 7, 4. 5;
9, 2. 6; 10, 5; 12, 4. 6; 19, 10. 12;
25, 12; 28, 3; 29, 6; 30, 4;
39, 1. *tertio loco* 5, 11; 16, 5;
28, 7. *quinto loco* et in Sym-
posio suo etiam 26, 12. —
etiam non: in scenicis etiam
non minor furor et turpitude
prolixior 37, 12

etiā nunc 40, 2; (= etiamtum,
ἔτι) in illo praecipue sermone
eius mentis meae resedit
intentio, quo Caecilium super-
stitionis vanitatibus etiam-
nunc inhaerentem ad veram
religionem reformavit 1, 5

evagari ultra terminos 5, 6

ex (*nunquam* e): ex tribus
medium 4, 6; ex altera parte...
ex altero latere 14, 7; ut
Juppiter ludos repeteret ex
somnia 27, 4; immo ex hoc
deum credimus 32, 4

exaestuat carcer de vestro
numero 35, 6

examen deorum 21, 4; nullo
ordine vel examine (*i. e. in-*
discrete) 5, 10; examine scru-
pulo sententiam librare 15, 2
exardescere: furor exarsit 9, 6
execrationis horror 28, 6

exercitis lapsibus eunt fluvii 17, 9

exerere impetum actionis 8, 3

exire in memorias 16, 5

expansis palmulis labitur
navis 29, 8

experimentum capere 12, 1;
percipere 37, 2

expers artium sordidarum 5, 4

exponere filios feris 30, 2;
alienae misericordiae 31, 4

exsecrare hominem (= eunuchum
facere) 22, 4

exstructa mammis multis
Ephesia (Diana) 22, 5

exsultare impatienti gaudio 1, 2

extimae harenae 3, 3
 extinguere originem futuri
 hominis 30, 2; omnis visus
 extinguitur 32, 5
 extrema mors 36, 9
 exuere hominem (= humanam
 naturam deponere) 22, 7

fabella 20, 2
 fabricari (*active*) 23, 6; (*passive*)
 23, 13; 32, 1; 34, 4
 fabricator 19, 14
 fabula (= confabulatio) 3, 4;
 (= mendacium) 31, 1; fabula
 mortua 18, 6; fabulae aniles
 11, 2; 20, 4; fabulam incesti
 nectere 31, 4; fabulas venti-
 lari 28, 2

fabulari 9, 4; 28, 10
 fabulosa antiquitas 7, 5
 facere victoriam 7, 3; testi-
 monium 31, 2
 facies crucis 29, 7
 facile (= feliciter) navigare 26, 4
 facilitas auditorum 14, 4
 facinerosus 25, 2
 facultates (= divitiae) 16, 5; 36, 7
 facundi adversus sua vitia
 38, 5

facundiae pompa 16, 6
 fama sagax 9, 3
 familiaris nosse aliquem 5, 5;
 6, 1

farre contextus infans 9, 5
 fascibus gloriari 37, 10
 fateri vultu aliquid 4, 1; forma
 nostra deum fatetur artificem
 17, 11; ut de infantibus immo-
 landis faterentur 28, 5; de
 providentia fateor 40, 2

fatum (= mors) 22, 1
 favillae 11, 2
 favorabilis 39, 1
 febribus uri 12, 3
 felix: hydra felicibus vulne-
 ribus renascens 20, 3

ferale naufragium 7, 4; crucis
 ligna feralia 9, 4
 ferre: fulmina homines noxios
 ferunt et religiosos 5, 9
 ferre se victorem 3, 6; neminem
 fero tanta audacia tume-
 scentem 8, 1

ferociens victoria 6, 2
 festinat oratio 11, 5; quid
 festinas ut 34, 12

fetus (*de homine*) 18, 2
 fides in mendaciis facilis
 maioribus nostris 20, 3; (= *no-
strum Glaube*) fides patientis
 27, 7; (= *nostrum Glaubwürdig-
keit*) fides confessae proba-
 tionis 14, 7; consortes fidei
 (*Glaubensgenossen*) 31, 8

figmenta (= res fictae) 11, 9;
 23, 8

*figura etymologica: duo nomina
 coniuncta: pertinaci diligentia*
 5, 3; perpetuus tenor vene-
 rationis 6, 3; monstrosa mi-
 racula 20, 3; inlustrior gloria
 20, 1; sincera veritas 27, 2;
 tropaea victricia 29, 7; deform-
 is infamia 31, 1. *cfr. gene-
 tivus explicativus et identitatis*

finire: auxilium cum extincto
 homine finitur 29, 3; dei miles
 nec... nec morte finitur 37, 3
 flagitium piacularare 24, 3

flagrare amore 1, 3; flagrans
 libido 25, 11; flagrantius con-
 cumbere cum uxore 23, 4

flatus 3, 3; 32, 5
 flere (= deflere) *aliquid* 37, 12;
aliquem 23, 4

flexa collum 17, 10
 fluctuari *medial.* 16, 4
 fluunt saecula 11, 8; (= de-
 fluere) pluviae 5, 9;

foederari (= *nostrum sich ver-
 brüdern*) 8, 4; 9, 5
 formatio mentis 16, 5

formidulosus 5, 6
 forsitan *c. indicativo* 29, 6;
c. coniunctivo 28, 10
 fragilitas 12, 3
 fragmen offensantis linguae 2, 1
 frequenter (= saepe) 3, 6; 7, 4;
 14, 5; 25, 11; 31, 4
 frui virginitate 31, 5; orbe
 toto 12, 5
 frusta (= atomi) 17, 3
 fucatur sermo pompa facundiae
 16, 6
 fulgurare 32, 4
 fulminare 32, 4
 fumantes equi 7, 3
 fundare imperium 25, 1; licet
 terram (materia sua) funda-
 verit 5, 7; ut propositionis
 incerto certior responsionis
 nostrae intentio fundaretur
 16, 2; animantes ungulis fun-
 datae 17, 10
 fundere (= profundere) san-
 guinem 25, 3; 30, 1; natura
 imagines fundit 19, 3; deus
 (*sc. ex auro et argento*) fun-
 ditur 12, 6
 furiosa opinio 11, 2
 garrula in angulis natio 8, 4;
 31, 6
 gaudent honesta semper pu-
 blico 10, 2; vel si Romanis
 magis gaudes 33, 4
genetivus subiectivus et obiec-
tivus cfr. ego, nos, sui. —
localis: Juppiter Cretae regna-
 vit (in Creta 23, 6) 21, 8. —
partitivus: id temporis 2, 3;
 ad id loci 3, 5; hoc rei 4, 2;
 quicquid arborum 17, 9; ni-
 hil membrorum 18, 1; quic-
 quid miraculi 26, 10; quic-
 quid daemonum 27, 6; id
 mali facinoris 28, 11. — *attri-*
butivus pro adiectivis vel

participiis: frequens adsidui-
 tatis usus (= frequens et
 adsiduus usus) 2, 3; sacrorum
 ritus 6, 1; sacrorum religiones
 6, 2; libidinum religio 9, 2;
 impietatis disciplina 8, 2; anti-
 quitas imperitorum 20, 2; error
 pravitatis 26, 8; veritas divi-
 nitatis 38, 6. incesti fabula
 31, 4; *explicativus et identita-*
tis: aviditas desiderii 2, 3; cae-
 citas imperitiae 3, 1; hiatus
 profundae voraginis 7, 3;
 irritae pollicitationis cassa
 vota 12, 1; tumor indignatio-
 nis 14, 1; execrationis horror
 28, 6; aetas nostri temporis
 38, 6. *cfr. capax dominari*
expers habilis miserari pro-
fanus reus rudis
 generatio 21, 11
 generosus nobilitate 37, 10
 genitura 36, 2
 gentiles sacrorum ritus 6, 2
 gentilitas Iudaeorum 10, 4
 genus vivendi 5, 1; 31, 7; hoc
 genus cetera 19, 12
 gestire (= studere) 20, 5; 24, 2;
 (*absolute*) Januari iam gestien-
 tis (*sc. respondere*) 15, 2
 gestare: Janus duos frontes
 gestat 22, 5; ut eos nec terra
 gestaret 21, 12
 glauci oculi 22, 5
 gloriari: memoriae ac tragoe-
 diae incestis gloriantur 31, 3;
sim. 9, 2; 37, 10
 gloriosus testimonio daemonis
 38, 5
gradus comparisonis: com-
parativus pro positivo: saepius
 (= saepe) 34, 6; 35, 1; 36, 8;
 diutius 32, 5; plenius 14, 2;
 loquellam ipso offensantis
 linguae fragmine (*abl. caus.*)
 dulciorem 2, 1; peritiores 14, 5;

imperitiores 8, 4; simpliciores 14, 6; nequiora 9, 1; philosophorum, quibus illustrior gloria est 20, 1; mendaciis dulcioribus 23, 8; inconsultius 25, 10; quod nec aetas potest pati mollior nec cogi servitus durior 28, 11. *comparativus pro superlativo*: is in pueris se ferebat victorem, cuius testa procurreret longius et frequentius exsiliret 3, 6; quod est in liberis amabilius 2, 2; sic apud nos religiosior ille qui iustior 32, 3; paene in pluribus virginibus 25, 10; pluribus falsis involuta 27, 1; magna religione conquiritur, quae plura possit adulteria numerare 24, 3; ut in pluribus nescias 5, 1; sapientium clariores 34, 6. *superlativus pro positivo*: ut libram teneas aequissimi iudicis 5, 1. *superlativus pro comparativo*: utrum unius imperio an arbitrio plurimorum caeleste regnum gubernetur 18, 5. *diversi gradus coniuncti*: *positivus et comparativus*: collectis imperitioribus et mulieribus credulis 8, 4; Trasimenus Romanorum sanguine et maior et decolor 7, 4; *positivus et superlativus*: Octavi boni et fidelissimi contubernalis memoria. *cfr.* magis nimis nimium proximior satis

grassari in deos 8, 3

gratia indicii 28, 2

gravare deorsum a caelo 27, 2

habere (*absolute* = possidere): quod non habet, non dat 37, 2; haberi = esse: philo-

sophos... habitos esse plebeios 16, 5; *c. dupl. accus.* 6, 1; 21, 1; 25, 7; cum Octavius integra et inlibata habeat omnia 15, 1

habilis (*c. gen.*) rationis et sensus capaces et habiles 16, 5 habitus (*plur.*) 22, 5

harenae (*plur.*) 3, 3

haurire auram bonam 38, 2

hendiadys figura: dulcedo et adfectio 1, 1; in lucem sapientiae et veritatis 1, 4; convictus et familiaritas 1, 5; vento et flatibus 32, 5

hiatus 7, 3

hibernum (= hiems): in hiberno 34, 11

hic (*abundanter*) cum hoc sermone eius 3, 2; in hac mundi domo 18, 4; in hac imperitiae vulgaris caecitate 3, 1; hanc mundi civitatem 17, 2; in hoc itinere vivendi 36, 6; hac (= huius) spectaculi voluptate 4, 1; in hac impietatis disciplina 8, 2. (*anaphorice*) hic... miscuit, hic... composuit 23, 3; huius sanguinem lambunt, huius membra dispertiunt, hac foederantur hostia, hac conscientia sceleris pignerantur 9, 5; haec nostra sacrificia, haec dei sacra sunt 32, 3. — hic — hic = hic — ille: quod hic crediderit et hic vicerit 40, 4. hic = is: ab his (= ab iis) 28, 2; invitis his 21, 10; in his 28, 3; his... utimur 38, 2. — quid hoc est rei 4, 2; quosdam et hoc (*καὶ ταῦτα*) studiorum rudes 5, 4; et hoc genus cetera 19, 13; in hoc: ego vos in hoc magis miror 38, 3; (= ad hoc) quae omnia in

- hoc prodita, ut 23, 7; miseri in hoc altius tolluntur, ut in hoc ... eriguntur, ut 37, 7; ego vos in hoc magis miror 38, 3; ex hoc deum credimus 32, 4; post haec discessimus 40, 4. — huiusmodi = talis: his atque huiusmodi figmentis 23, 8; his enim et huiusmodi fabulis 28, 6; haec et huiusmodi propudia 29, 1. — totus hic mundus ($\pi\acute{\alpha}\varsigma \delta \kappa\acute{o}\sigma\mu\omicron\varsigma$) 32, 1; mundus hic totus 33, 1; mundus hic omnis 34, 2
- hilaris 40, 4
- hilaritas 4, 2; 31, 5
- hinnitus 18, 6
- hodieque 21, 11; 30, 4
- hodiernus: in hodiernum (= hodie) 21, 7
- homo (*pro pronomine is*): tanta dulcedo et adfectio hominis (= eius) adhaesit 1, 1. — sectae homo 4, 4; unius dei parentis homo 31, 8. homo Plautinae prosapiae 14, 1. — hominem (= humanitatem) exuere 22, 7; in homine (= *nostrum in Menschen-gestalt*) perseverare 21, 10
- honestare 12, 6; 37, 12
- homoeoteleutum: qui anhelis spumantibus equis atque fumantibus 7, 3; dant cautelam periculis, morbis medellam, spem adflictis, opem miseris 7, 6; egetis algetis 12, 2; *sim.* 4, 4; 14, 7; 16, 5; 25, 6; 34, 3; 37, 3
- honore praefanda 9, 3; honor equi inmissi 7, 3
- horrere insaniam populi rixantis 37, 11
- hostilis metus 7, 3
- hospites (= peregrini) dei 6, 2
- huiusmodi *v.* hic
- humanitas (= humanum genus) 8, 2; 26, 11; (= humana natura) 21, 8; (*oppos. divinitas*) 17, 2; (*abstr. pro concret.*) 8, 2
- humi quaerere (*oppos. in sublimi*) 17, 3
- humilitas humana 5, 6
- iactatio fluctuum 3, 6
- iaculationes testarum 3, 5
- iaculum (= testa iacta) 3, 6
- iam (*in apodosi, in protasi coniunct. cohortat.*): cum eo disputem, iam profecto intelletget 4, 4. *item post imperativum*: spectata de libris memoriam: iam ... deprehendes 7, 2; caelum vide ... iam scies 17, 5; scripta eorum relege ... iam scies 33, 4. iam *in initio enuntiati inservit transitionibus*: 9, 5; 17, 8; 25, 4; 30, 1; *item* ac iam 9, 1; at iam 10, 5; iam enim 26, 1; ecce iam 5, 13. — iam non: iam non adorandae sed subeundae cruces 12, 4; haec iam non sunt sacra, tormenta sunt 22, 4; ut iam eos nec caelum contineret nec aer caperet nec terra gestaret 21, 12
- idem (= is): Zenon eiusdem magister 19, 10
- ideo 18, 8; 19, 13; 20, 4; 21, 11; 23, 2; 25, 6; 26, 2; 27, 8; 35, 2; 36, 1
- igitur (*primo loco*) 2, 3; 4, 1; 11, 7; 14, 6; 25, 6; 32, 3; 36, 6. (*secundo loco*) 6, 1; 16, 3; 21, 7; 23, 13; 26, 8; 27, 1; 31, 4; 37, 11. (*tertio loco*) 40, 1
- ignarus partis utriusque 5, 2
- ignescere 34, 2

ignis (= ignis universus) 5, 7; sapiens 35, 3; improvisus 34, 1; (= Vulcanus) 19, 10; (*plur.*) 5, 9; 12, 4; 22, 7; 35, 3; 36, 9; ignium sepulturae 11, 4
ignire: ut virgo inter astra ignita sit 22, 7

ille (*abundanter*): deum illum suum 10, 5; alacritatem tuam illam et illam hilaritatem 4, 2; isdem illis telis 39, 1; abscondere quicquid illud colunt 10, 2. — ille = is: 8, 5; 10, 5; 23, 13; 26, 10; 27, 3; 29, 4; 32, 9. — ille . . . qui = is . . . qui: 1, 5; 10, 2; 21, 12; 27, 4; 28, 10; 29, 3. 4; 30, 1; 32, 3; 36, 4; 38, 2

imber: (*abl.* imbri) 5, 13; imbres 18, 3; cruenti 23, 4

immo 32, 2. 4

in *c. accus. sensu temporali*: in diem (= cotidie) 36, 5; in hodiernum (hodie) 21, 7; in noctem (noctu) 17, 5. — *sensu finali*: in dulcedinem lusa solacia 11, 9; in commune compendium protuli 15, 2; in perditionem sui non confitentes 27, 2; nec utique in turpitudinem sui . . . mentiuntur 27, 6; quas in usum mei protulit 32, 2; quos in exemplum praedicatis 36, 8. — in deum vestrum (= *nostrum zu gunsten eures Gottes*) 11, 9. — in aliquem plaudere 14, 2; in deum surgere 22, 7; in deos adsumi 21, 2; in mutua odia saevire 31, 8. — (*adverbialiter*) in publicum (= publice) 8, 4; 19, 14; in aliquem modum (= quodammodo) 34, 8; magnum in modum (= magnopere) 14, 3; in totum (= omnino) 24, 3; 28, 8. — in

c. abl. sensu locali: in saeculo (= *nostrum hienieden*) 34, 12; in Creta 23, 6 (Cretae 21, 8). — *sensu temporali*: in hiberno (hieme) 34, 11; in pace 5, 1; in adventu eius 2, 2; in natalibus mundi 6, 1. — *sensu finali*: in hoc (= ideo, eo consilio) 37, 7; 38, 3. — *sensu causali*: quicquid accidere potest in actu singulorum 9, 7. — *sensu repraesentativo*: quod est in liberis amabilius 2, 1; qui sortem in hominibus puniat 11, 7; in rege errare 37, 3; in Natali versutiam nolo 16, 2; cum paene in pluribus virginibus . . . sit incestum vindicatum 25, 10; quamvis in nonnullis disciplina nostra minor est 35, 5; in nobis non genitura plectitur 36, 2; quicquid in floribus blandi coloris est 38, 2. — in = inter: is se in pueris victorem ferebat 3, 6; in contubernaliis disputare 4, 4; perisset in hostibus 37, 3. — in *cum ablativo pro accusativo*: crederes unam mentem in duobus fuisse divisam 1, 3; (Homerus) deos in hominum rebus et actibus miscuit 23, 3. *cfr.* conscius

inaestimabilis 18, 8

inambulando litore ad mare pergere 2, 4

incendia orationis 27, 5

incertum (*subst.*) sortis 9, 7; propositionis 16, 2

incestum (*subst.* = *nostrum Blutschande*) 9, 2; 25, 10; 31, 4. 5

inclinis 3, 6

inclutus 20, 6; 23, 2; 36, 8

increpant grandines (= grandinat) 5, 9

- inculcare (= conculcare) 37, 1;
 (= proculcare) 24, 1
 incumbo: nec in alteram partem
 propensus incumbas 5, 1
 incunabula (= initia) imperii
 25, 1
 incurro: fulmina arboribus
 incurrunt 5, 9
 inde adeo 6, 1; 7, 6. inde vide-
 licet 11, 4; inde est quod 28, 7
 indicia (*abstr. pro concret.*) 33, 1
 indignandum est audere quos-
 dam 5, 4; si ... proferat 16, 6
 indignationis tumor 14, 1
indicativus pro coniunctivo:
 est quo viro (adire) non licet
 24, 3; quis autem ille qui
 dubitat 38, 2; eloquar quem-
 admodum sentio 18, 9; dicam
 tamen quemadmodum sentio
 36, 5; *in interrogatione in-*
directa: quamquam tibi de
 quo cum maxime quaerimus
 non sit ambiguum 5, 1; *cfr.*
 cum quamvis sentio
 indolescendum est 5, 4; *cfr.*
 indignandum est
 inducere metendi tempus 17, 6;
 superstitionem 13, 5; religi-
 ones 26, 8; stupra 37, 12; diem
 19, 1; aliquid in animum in-
 ducere 23, 10
 indulgentia divina 7, 2
 indulgere epulis 31, 5; vernis
 floribus 38, 2; insano atque
 inepto labori 5, 6; utique
 indulgere posset aliquantum,
 cuius est totum 36, 7
 industria (= *nostrum Plan-*
mäßigkeit) 26, 7
 inerrare in filios 31, 4
 inexusus 35, 3
 inexploratum (*subst.*) 28, 1
 infaustus 7, 4
 infelix stipes 23, 11; infeliciter
 placitus 22, 4
 inficere (= *nostrum verpesten*)
 5, 10
 infidus 16, 3
infinitivus explicativus: ut et
 in ludicris et seriis pari
 mecum voluntate concineret
 eadem velle vel nolle 1, 3;
 illis adspirantibus praestigias
 edunt vel quae non sunt videri
 vel quae sunt non videri
 26, 10. *infinitivus loco sub-*
stantivi subiecti: is lusus est
 testam legere 3, 6; illis erat
 libenter audire 20, 4; nam
 adorare quae manu ceperis
 sacrilegium est consecrare,
 non numina 25, 5; apud nos
 et cogitare peccare est 35, 6.
infinitivus loco substantivi
obiecti: cum dimitti habeant
 in potestate 37, 4. *infinitivus*
et praes. indic. variant: 5, 8 s.—
cfr. aggredi desiderare eru-
 bescere fateri merere niti
 optare parcere timere.—*accu-*
sativus cum infinitivo: *cfr.* de-
 liberare dubitare erubescere
 metuere mirus nasci perferre
 infigere amorem 37, 12
 infirmitates 36, 8
 influere: cum mortalitas in
 ceteros influxerit 21, 9
 informare animum 5, 1; infor-
 mari pectoribus 26, 12
 infra *adv.* 17, 4
 infundere errorem pravitatis
 26, 8; ardorem cupiditatis
 26, 12; deus nobis infusus
 est 32, 7; infusa mens 19, 2
 ingerens se oculis claritas 17, 2
 inguina 28, 10
 inhaerere (*c. dat.*) 1, 1; 1, 5;
 3, 1; 27, 7; 31, 5
 inhaerescere (*c. dat.*) 28, 10
 inhiare (*c. dat.*) 36, 4
 inhorrescere 27, 7

inhumani cibi 8, 4; inh. victimae 30, 4
 initiare 7, 2; 9, 5; 30, 1
 iniuria nativitatis 13, 12
 inlibatus (= integer) 15, 1
 inlicitus 8, 3; 31, 4
 inlinere 30, 6
 inludere 23, 10; 25, 5; mulierem (*sensu obsceno*) 25, 3
 inmanitas 25, 2
 inmersi vitiis 26, 8
 inmerito 1, 3; 5, 5. *cfr.* merito
 inmundus 23, 12
 inniti *in aliqua re* 29, 3; *alicui rei* 29, 8
 innocentes anni 2, 1
 innovare 11, 7
 innumerus 11, 8; 33, 3
 inopinata praesentia 2, 2; inopinato visi 21, 7
 inpatiens gaudium 2, 2
 inperare (*absolute*) 12, 5
 inperator (*de Romulo*) 25, 2
 inperia 6, 1; 18, 5; 37, 7
 inperitia dei (*oppos. notitia*) 35, 5
 inpetus rerum omnium (*periphr.* = res omnes) 5, 10; inpetus effusae orationis 14, 1
 inpiare (= inpie agere) 25, 6; inpiata sacra 28, 5
 inplexi suis hominibus equos Centauri 20, 3; *cfr.* Verg. Georg. IV 482
 inpietas 8, 2; 38, 6
 inpingere (*intransitive*) in lapides 3, 1
 implicare errorem vanis opinionibus 5, 6; eius contemplatio pectori meo implicata est, 1, 3
 inpolitus 12, 7
 impossibilis 19, 14
 inpraesentiarum 5, 1
 inprecationes 7, 4
 imprimere osculum labiis 2, 4; litteras imprimere 21, 5

improvidus 34, 1
 inpudicitia 25, 10; 28, 10
 inpuratus homo 23, 12
 inquietare 27, 2
 inquirere in mores 10, 5; causas 13, 4; (= quaerere) filium 22, 1
 inquisitio 13, 4; 17, 2
 inreligiosus 8, 1; 25, 3
 inrepere corporibus 27, 2
 inritus 12, 1
 inrotare testam super undas 3, 6
 inruere (*c. accus.*): fulmina montes inruunt 5, 9
 inserere (-serui) *c. dat.* 27, 8
 inserere (-sevi): insitus sapientiam 16, 5
 insinceri spiritus 26, 7
 insolubilis 34, 4
 insons 5, 10
 insparsis mendaciis fama alitur 28, 6
 inspirare naturam 17, 4; vates 27, 1; animal omne 5, 8; pueri . . inspirata patientia doloris terreculas inludunt 37, 5
 instar sacrilegii 17, 3
 instigatio daemonum 27, 3; 28, 5
 insultare (*c. dat.*) 37, 1
 integer: de toto integro 4, 4
 intellectus: nobis ad intellectum pectus angustum est 18, 8
 intellegentia (= *ἐννοια, πρόληψις*) 19, 8
 intendere (*sc. animum*) alicui rei 7, 5; 17, 9; in solem 32, 8; (*absolute*) nihil intendere 4, 1
 intentio (*periphr.*) mentis 1, 5; rerum 14, 4; responsionis 16, 2; (= attentio) 15, 2; intentione summa quaerere 38, 6
 intentus animus 19, 6; intenti vultus 39, 1; intentius disputare 4, 5

inter se singuli dissimiles invenimur 18, 1

intercessio 9, 2

interdum 6, 2; interim interdumque 19, 10

intererrare locis omnibus 10, 5

intergressus 15, 1

interim (= *nostrum bisweilen*) 19, 10. 11; 22, 5; 27, 1. (= *nostrum einstweilen*): dum mori post mortem timent, interim mori non timent 8, 5; ausim enim interim et ipse concedere et sic melius enarrare 7, 1. interim — interim 16, 2; 19, 9; *cfr.* interdum

interpolata veritas 34, 5

interpretari Junonem aera 19, 10

interpretare (= celare) 10, 2

intexere faciem 24, 1

intimi sensus 1, 2

inundare 34, 4; *cfr. pr. p. XXVII*

invalidus 12, 2

invehi in aliquem 4, 3

inventor 19, 8; 22, 1

invicem 11, 2 *cfr. reciprocum*

inviolabilis 38, 1

involvere; nexus infandae cupiditatis involvunt 9, 7; oracula falsis pluribus involuta 27, 1

ipse = idem: 1, 4; 9, 3; 11, 4. 7; 27, 4; 30, 4. 5; idem ipse persensit 13, 2; eadem ipsa sententia 34, 3. — et ipse (= *nostrum ebenfalls*): 10, 4; 19, 8. 10; 27, 3; 33, 2. 3

is: (*abundanter*) in illo sermone eius 1, 5; cum hoc dicto eius 3, 2. — *pro articulo* is autem (ὁ δὲ) Milesius Thales 19, 4; is itaque (ὁ μὲν γὰρ) Saturnus 21, 5. — id temporis 2, 3; ad id loci 3, 5; id mali facinoris 28, 11. — id est (= *nostrum das heisst*) 25, 8. 5; 26, 11. 12; 29, 5; 30, 5

ista ipsa (ἡ αὐτή) superstitio 25, 1. — de isto (= de ista re) 8, 11; 31, 2. — *cum contemptione dictum* 9, 1; 11, 9; 21, 9. 11; 24, 5; 26, 7; 28, 2. 10; 34, 7

ita (*apud adiect.*) ita aut invalidus aut iniquus est 12, 2. — ut-ita 11, 6; 14, 1; 34, 9. 11; 36, 3. sicut-ita 34, 9; 35, 3. prout-ita 16, 3

itaque *primo loco* 1, 5; 2, 4; 4, 4; 8, 1; 14, 5; 21, 6; 36, 9; 40, 2. — *secundo loco* 3, 4; 16, 4. 6; 19, 14; 21, 5

iter vitae 37, 9

iubeo: (deus) qui universa quaecumque sunt verbo iubet 18, 7

iudiciaria cura 2, 3

iudicare *aliquid* 28, 5; 36, 1. *de aliqua re* 14, 5; 24, 1; (*absolute*) 28, 5; iudicandi invidia 40, 3

iustum eundi spatium 3, 5

iuvare: neque eos adversum suos homines iuverunt 25, 9

labes: spiritus insinceri a caelesti vigore terrenis labibus et cupiditatibus degravati 26, 7; conviciorum amarissimam labem verborum veracium flumine diluere 16, 1

labium 2, 4

labor lunae (*quo tempore non apparet*) 17, 5; labores (= *Drangsal*) 7, 6

laborare *aliqua re*: 12, 2; 14, 6

laceratio 35, 3

lactescunt ubera partu maturescente 18, 2

lacteus ros 18, 2

lambere (*sensu obsceno*) 28, 10

lapsibus exercitis fluvii eunt 17, 9

latebrosa natio 8, 4
 latus: ex altera parte — ex altero latere 14, 7
 laudatus poeta 23, 2
 laudes verborum 40, 3
 lavacra marina (= *nostrum Seebäder*) 2, 3
 lectiones (= *nostrum Textstellen*) 39, 1
 legere oram 3, 4
 lenocinium 25, 11; verborum 14, 4
 levamentum 7, 6
 levigare 23, 12; testa levigata 3, 6
 levis (= inberbis) 22, 5
 levior (= expeditior) 36, 6
 liberum litus 3, 2; libere (*oppos. occulte*) 10, 2
 libidinosus 28, 10
 libido 9, 6; 13, 1; 25, 11; libidines 9, 2
 libra iudicis 5, 1
 librare (*metaphorice* = *nostrum abwägen*) 15, 2
 libratio 17, 5
 licet *c. adiect.*: multis licet nominibus 20, 1; testimonio licet fallacissimi daemonis 38, 5. *c. infin.* cum toto silentio liceat responsionem audire 15, 2; de nihilo nasci licuit 34, 9. *c. infin. et dativo*: quicquid famae licet fingere 20, 3; est quo viro (*sc. intrare*) non licet 24, 3; propudia nobis non licet audire 29, 1. *c. infin. et accusativo*: nos . . ignorare nec fas nec licet 17, 2. *c. coniunct. praes.* sit licet ille Theodorus, qui . . 8, 2. *c. coniunct. perf.*: sidera licet ignis accenderit etc. 5, 7
 ligare 23, 4
 ligna 9, 4
 liliū 38, 2
 limen aequoris 3, 3

limites oceani 6, 2
 linguae malae homines (*sensu obsceno*) 28, 10
 linea (*pro funiculo*) 9, 6
 liniamenta 18, 1
 litabilis 32, 2
 litotes: non insolens stuprum 9, 2; nec inmerito 1, 3; 5, 5; non dissimiles et qui 30, 6
 litterarum profani 5, 4
 litus (*de Tiberi amne*) 2, 4
 longe (*oppos. de proximo*) 27, 7; longe ante 23, 6; longe est 32, 7
 loquella 2, 1
 loqui deum 19, 8; tempestates 5, 10; tutelam 17, 10; recta montium 17, 10; adulterium 23, 7
 lorum Veneris 23, 4 *cfr. Mar- tial. VI 21, 9*
 lubricus 16, 1; 5, 13.
 lucifuga natio 8, 4
 luctus (*plur.*) 22, 1
 luculento die 3, 1
 ludibria et dedecora 22, 5
 ludicra (*oppos. seria*) 1, 3
 ludos facere *aliquem* (= ludificare) 23, 3
 lusus 3, 6
 lux sapientiae 1, 4
 machinator 5, 7
 maculare gloriam 31, 1
 magis *cum positivo pro comparativo*: 5, 3; 7, 5; 18, 1; 34, 12; 36, 4. — (= potius) magis pauper ille est 36, 4
 malle *non sequente particula quam, ut paene sit velle*: latebram suam vocari maluit Latium 21, 6
 manere (= habitare) 32, 1
 manant fontes venis perennibus 17, 9
 materia 5, 7; 36, 2; (*plur.*) 27, 2

- materies 23, 10
 maturuit veritas 38, 7
 maturitas autumnī 17, 7
 medella 7, 6
 medicamina 30, 2
 mediocritas humana 5, 5
 meditari (*active*) 34, 11; (*passive*) 25, 11
 medium spatium civitatis 3, 2
 membra mundi 5, 7; 19, 2
 memoria (= narratio) 7, 2; 18, 6;
 memoriae (= annales) 31, 3;
 gestiunt eorum memorias in
 statuis detinere 20, 5; qui in
 memorias exierunt (= clari
 facti sunt) 16, 5; civis bonae
 memoriae 20, 6
 in mendacio (*oppos.* in vero)
 37, 12
 mendicare (*intrans.*) 24, 3
 mentiri *aliquid adversus ali-*
quem 31, 1; (= simulare) ari-
 ditate mentita 34, 11
 merere *et* mereri: nunquam
 mereretur Phalaris regnum
 5, 12; regna meruerunt 6, 3;
 merito ergo de oraculo te-
 stimonium meruit (Socrates)
 prudentiae singularis 13, 2. —
 merere = dignari: qui de suis
 dictis sapientes esse merue-
 runt 19, 4; qui meruerunt
 deos vel famulos habere vel
 reges 6, 1
 merito 13, 2; 35, 4. (= re vera)
 31, 4. (*sensu causali*) 30, 3;
 37, 11. *cfr.* nec inmerito
 meritum (= peccatum) 34, 12
 mero convivium ducere 31, 5
 metuere *c. accus. et infinitivo*:
 fieri se deos metuunt 21, 10
 militia (= exercitatio) 36, 7
 miraculum 16, 4; 20, 3; quic-
 quid miraculi ludunt 26, 10;
 nullum miraculum est, si
 16, 4
 mirari audaciam 6, 2; nec
 mireris, si 32, 5; mirum (nihil)
 est, si 34, 5; *c. accus. et infin.*
 5, 3
 miscere *c. accus.*: bellum 25, 3;
 convivia incesta 28, 2; ritus
 moresque 20, 6; religionem
 libidinum 9, 2. — *misceri vel se*
miscere c. dativo: quae in-
 consultius se viris miscuissent
 25, 10; sol miscetur omnibus
 32, 8. *misceri cum* matri-
 bus 31, 3; deos in hominum
 rebus et actibus miscere
 23, 3; inter eos libidinum
 religio miscetur 9, 2; bonorum
 malorumque fata mixta 5, 10;
 de capro et homine mixti
 dei 28, 7
 miserari (*c. gen.*): miserantes
 eorum 28, 3; multa miseranda
 24, 2
 misereri (*c. gen.*) miserentur
 sacerdotum 8, 4
 moderator 17, 5
 modici (= pauci) 33, 3
 modo *in enuntiatio adhortativo*:
 modo residamus 4, 5. —
 modo-modo 19, 10; 22, 6
 modus: in aliquem modum
 (= quodammodo) 34, 8; mag-
 num in modum (= *magnopere*)
 14, 3 *cfr.* in *c. accus.*
modus cfr. indicativus. coniunc-
tivus. modorum variatio 5, 8 s.
 moliri ruinam 11, 1
 monstruosa miracula 20, 3
 mori post mortem 8, 5
 mortalitas 21, 9
 mos: sine more 25, 3 *cfr. Verg.*
Aen. VIII 635
 mox: primo-mox-postremo 13, 4
 mugiunt tonitrua 5, 9
 mulierculae 25, 3; 37, 5
 multiformis 17, 10; 19, 10; 20, 3
 multivira 24, 3

multus: non est multi laboris
18, 5; multo comitatu stipa-
tus 37, 9

multo *c. comparativo*: 12, 7;
18, 4; 35, 5

mundare 24, 2

municipes dei 6, 1

munus 20, 6; 32, 2; 38, 1; 40, 3;
(= beneficium) 21, 1

mutuus consensus 20, 2; amor
31, 8; absentia 2, 3; odium
31, 8; patrocina 24, 5. mutuo
(ἀλλήλων) amare 9, 2

nam *sensu causali*: 2, 1, 3; 11, 6;
14, 1, 6; 15, 1; 16, 2; 19, 15; 25, 2, 5;
27, 2; 30, 3; 31, 7; 33, 3; 34, 6.
transitionibus inserviens: 19, 13;
29, 2, 7

narrare: Iovem narrat (Homerus)
Briareo liberatum 23, 4; (Plato)
angelos sine negotio narrat
et daemones 26, 12

nasci *c. infinitivo*: animalia
nihil nata sunt prospicere
nisi pabulum 17, 2

natales deorum 7, 5; 21, 1;
mundi 6, 1

natio (*de Christianis*) 8, 4

nativitatem deus omnibus
praestat 18, 7; nativitatis
iniuria 23, 12

natura (= τὰ αἰδοῖα) 9, 4

navicula 3, 5

navigatio (= nostrum Seereise)
3, 4.

ne (*interiect.*): ne ille misera-
bilis, cuius in homine mor-
tali spes omnis innititur 29, 3.

-ne *in interrog. dir.* adgnosti-
cisne eadem nos sensisse 5, 9;
-ne *in interrog. indir. disiunct.*
vellem sciscitari utrumne cum
corporibus et corporibus qui-
bus, ipsisne an innovatis re-
surgatur 11, 7; a

nec *in enuntiato adhortativo*:
ut teneas nec incumbas 5, 1;
nec nomen deo quaeras 18, 9;
nec mireris 32, 5; nec de
fato quisquam solacium cap-
tet 36, 1. — (= et tamen non):
infirmittatis argueris nec fa-
teris 12, 3; ignes fulminum
corpora tangunt nec ab-
sumunt 35, 3; ignes flagent
nec erogantur 35, 3. — (nec
= ne - quidem *vel* etiam
non): quia fieri non possunt,
ideo nec facta sunt 20, 4;
hos nec audiendos in totum
putabamus 28, 3; propudia
nobis non licet nec audire
29, 1; ut nec edulium pecorum
in cibis sanguinem noverimus
30, 6

necessarius *c. dat.* 40, 2

nectere caput floribus 12, 6;
nectere fabulam incesti 31, 4
nefas *c. infin.* 24, 3; pro nefas!
9, 5; 28, 11

negatio duplex sensu negativo:
haec et huiusmodi propudia
nobis non licet nec audire
29, 1

negotium: (= causa forensis)
2, 1; nullum negotium (= fa-
cile) est 5, 2; (*adv.*) omni
negotio 14, 7; sine negotio
26, 12

nemo 30, 1; 35, 4; 36, 5; 37, 2.
neminem 8, 1; 37, 6

nequiora 9, 1

nequitia 33, 4. (*abstr. pro con-
cret.*) 5, 11

nescire aliquem: deum 35, 4;
37, 7. nesciens 14, 4; 25, 10;
27, 2; 31, 4; 37, 7. nescio quid
vultu fatebatur 4, 1; a nescio
quo 25, 8. *insertum* nescio
qui *cum substant.* 8, 1; 9, 3;

- 11, 2. — quae per absentiam mutuam de nobis nesciebamus 2, 3. — nescio an 9, 4
neutrum singularis: nihil aliud quam 'o deus' dicunt 18, 11; quid aliud et a nobis deus quam mens et ratio et spiritus praedicatur? 19, 3; quid aliud quam inauratae cruces sunt 29, 7; quid aliud fatum est quam 36, 2. *cfr. adiectivum*
 nexus infandae cupiditatis involvere 9, 7
 ni festinet oratio 11, 5; ni forte inquirendum putas 18, 5. *cfr. nisi*
 nidificare 24, 1
 nidor 27, 2; 34, 10
 nihil esse 34, 9. 12; de nihilo 34, 9. (= non) 16, 6; 34, 5. nihil aliud quam (= tantum) *cfr. neutrum*
 nimbus 5, 9
 nimirum (*ironice*) 25, 1
 nimum *c. adiect.* 7, 5; 11, 9
 nisi forte *c. indic. praes.* 21, 9; 23, 12; 37, 7; *c. indic. perf.* 21, 11; *om. verb.* 25, 10. *cfr. ni*
 niti *c. dat.* cum non laudi sed veritati disceptatio vestra nitatur 14, 2. — *c. infin.* dissolvere aut infimare nituntur 8, 1; occultare et abscondere nituntur 10, 2
 nitor argenti 23, 9
 non (= ne) hunc errorem non vanis opinionibus implicemus 5, 6. (= nonne) non profanus melius esset quam sic religiosus 24, 4. non magis — quam 28, 9; non modo — verum etiam 17, 6; non tam — quam 5, 1; 25, 1. non solum — sed 33, 1; 37, 4. non tantum — sed etiam 26, 10. non tantum — verum etiam 28, 2. non tantum — verum et 29, 8. non tantum — sed et 31, 5; 32, 9. non tantum — sed 32, 7. non tantummodo — sed et 39, 1. *cfr. negatio*
 nondum 12, 3; 23, 12. 13
 nonne *in interrog. dir.* 12, 5; 13, 4; 17, 7; 18, 2; 19, 2. 8; 22, 2. 5; 25, 2; 26, 3. 12; 28, 8; 32, 2
 nonnisi 34, 11
 nos: nostri numerus augetur 31, 7. in solacium nostri 34, 11
 noscere *aliquem aliqua re* (= *ex aliqua re*): occultis se notis et insignibus noscunt 9, 2; non noscere *aliquid* (= *abstinere aliqua re*) 30, 6
 noster: Octavi nostri 4, 8; Cirtensis nostri oratio 9, 6; Januari nostri 15, 2. dei nostri 38, 4. sectae iam nostrae 40, 2; (= nobis) infamia nostra est 36, 3
 nostrates 16, 5
 notaculum corporis (*ἐπ. εἰρ.*) 31, 8
 novelli hominis sanguis 30, 1
 noxii homines (= *nostrum Verbrecher*) 5, 9; 29, 2; 30, 4
 nullus (= nemo) 35, 6
 numen (= deus) 5, 12; 6, 1. 2; 7, 5; 10, 4; 25, 5. 9; 27, 1
numeralia: trini = tres: Trivia trinis capitibus horifica 22, 5
 numerare (= enumerare) 24, 3
numerus grammaticus cfr. congruentia. pluralis. singularis.
 nunc — nunc: 3, 3; 25, 9; 30, 2; 34, 4; 37, 12
 nundinari 37, 7
 nuntii (*ἄγγελοι*) 26, 11
 nutare: nutavit lubrica sententia 16, 1
 nutrire 34, 2; 35, 3

nutus: ad nutum et arbitrium 26, 9; dei nutu mundus gubernatur 20, 2; nutu et vultu domini territi 26, 11. gestibus et nutibus lacrimas provocare 37, 12

O ante nominativum in exclamatione: o homo 32, 7; o miseri 37, 6

ob 18, 6; 21, 1; 26, 5

obices petrarum (= *Steindamm, Mole*) 4, 5

obire: ne longius multos Joves obeam 22, 6; deus ... non potest omnes obire 32, 7. (= mori) 21, 8

obitus (= mors) 34, 9

obiurgare aliquem alicuius rei 4, 3

oblivisci (c. gen. person.) priorum oblitus 33, 2

obruere (= superare) 33, 3. (= sepelire) 30, 4

obscena (*plur. τὰ αἰδωτά*) 24, 4

obscuritas religionis 10, 1

obstrepere veritati 40, 2. *cfr.*

Lactant. divin. inst. V, 4, 3

obtinere 37, 1. obtinuit (sc. causam) adiutus a deo 40, 3

obtutus (= *nostrum Schvermögen*) 32, 5

obvia veritas requirentibus 23, 8

occipitium 38, 2

occumbere (*absol.*) 5, 10

odia 31, 8; 37, 12

odores 12, 5

offensans lingua 2, 1

offula 9, 6

olivitas 17, 7

omittere (= praeterire) 7, 5; 18, 6; 19, 4. (= neglegere) 26, 1

omnis (= utriusque) sexus homines 9, 6; *sim.* 28, 10. tot omnes 5, 4

opem dare (= ferre) 7, 6

opinio est quod c. *coniunct. pro accus. et infin.*: Stoicis constans opinio est quod ... mundus ... ignescat 34, 2

optare c. *infin.* optant in homine perseverare 21, 10

opulentus aliqua re: muneribus opulenta delubra sunt 7, 5

orare (= adorare) imagines

deorum 23, 9. (= perorare) 40, 3

oratio (*sensu ecclesiastico = nostrum Gebet*) 18, 11; 27, 5

orbis provincia 32, 7

ornatus mundi (*κόσμος*) 17, 3

ostendere se (= in conspectum venire) 7, 3; c. *accus. et infin.* 39, 1

otiosum est c. *infin.* 21, 3

paenitet: ut Christianus ... unum solummodo quod non ante fuerit paeniteret 28, 2; nobis ipsis paenitentibus credite 28, 1

paenitenter omissa auspicia 26, 1

palam est 18, 7

pallidus 12, 6

palmulis expansis navis labens 29, 8

palus Stygia 35, 1

paria componere 23, 3; pariter incestus 9, 7; pariter praesens 32, 8

parco: parce plaudere 14, 2

parentes (= maiores) 21, 9; 37, 10

parricidium (*pro* fratricidio) 25, 2; (*pro* infanticidio) 30, 2; 31, 8

pars (= factio): ignarus partis utriusque 5, 2

parvulus (*subst.*) 22, 1

pascitur incendium 35, 3; aves

pascuntur 36, 5

passim 5, 9; 9, 2. 6; 31, 4

participium perf. pass. cum nominibus substantivorum abstractorum loco coniunctum: contempta auspica (= contemptio ausp.) 7, 4; perdit mores (= nostrum Sittenverderbnis) 9, 1; homo extinctus (= mors hominis) 29, 3. *cfr.* ferre sustinere videre

patet orbis commerciiis 20, 6

pati (*absol.*) 36, 7; patientis fides 27, 7

patrimonium 36, 5

patrocinia 36, 5

pavor 8, 5

pectus (= animus) 1, 2; 18, 8; 26, 12; 27, 8; 32, 2

pecus (-oris) 23, 5; 30, 6

pecus (-udis) 9, 3; 27, 2; 34, 7

peierare *v.* perierare

pelles (= tympana) caedere 24, 3

pellere agro finitimos 25, 4

penes 31, 4

penitus 5, 3; 8, 2; 19, 4; 34, 12

pensitare aliquid aliqua re 36, 9

pensare (= compensare) 18, 3

per sensu locali: per universa imperia videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere 6, 1; serpentibus in dies perditis moribus per universam orbem 9, 1; natales per provincias monstrat 21, 1. — *causale vel instrumentale cum nomine rei*: quae per (= propter) absentiam mutuam de nobis nesciebamus 2, 3; per incertum sortis 9, 7; sermo et ratio, per quae deum adgnosimus 17, 2; odium nostri serunt per timorem 27, 8; strepitus per pudenda corporis expressus 28, 9; reges statum regni sui per officia ministrorum noverunt 33, 1. — *modale cum nomine rei*: per

errorem 16, 1; annus per vestigia sua revertens 17, 8. — per deum adiurati 27, 7; per Jovis genium 29, 5; per torrentes ripas 35, 2. — *sensu temporali*: per quietem (= noctu) 7, 6; per diem 7, 6; cum per universam convictus nostri aetatem mea cogitatio volveretur 1, 5

perditio 27, 2

perdere: Isis perditum (= amissum) filium luget 22, 1; daemones non desunt perditum perdere 26, 8

perfectus 17, 6; 40, 2

perferre *c. accus. et infin.* 37, 4

perierare 21, 9 (*sed.* 29, 5 *codex peierare*)

periniurium est *c. infin.* 15, 1

pernotus 14, 4

perorare 14, 2; 39, 1

perpes: perpetem vitam (= aeternitatem) pollicentur 11, 5

perquam 13, 3

persentire (= sentire) 13, 2

personae verbi variatio: cum ad id loci ventum est... pueros videmus 3, 5; occupavit... propagavit, dum exercent 6, 2

persuasio (= nostrum *Wahn, Einbildung*) 9, 3. 14

petere (= appetere, *oppos.* declinare) 26, 9

petra 4, 5

philosophia (*abstr. pro concret.*) 5, 4

piaculare flagitium 24, 3

piaculum (= scelus) 8, 4

pignerari (*medial.*) ad mutuum silentium 9, 5

pilleatus 24, 3

pistorum praecipuus 14, 1

placeo: si placet 4, 4; 19, 3. *c. inf.* placuit Ostiam petere

2, 3. adulterum infeliciter placitum 22, 4 *cfr. adverbium*
 plagae cali 12, 7
 planctus 22, 1
 plangere filium perditum 22, 1
 planta 3, 3
 plaudere in aliquem 14, 2
 plebs (= manus): asylo prima plebs congregata est 25, 2; plebem profanae coniurationis instituire 8, 4; de ultima plebe consistere 31, 6
 plenus *c. abl.* 7, 6; 32, 7. plenius perorare 14, 2; disputare 36, 2; *cfr. gradus comparationis*
pleonasmus cfr. figura etymologica, synonyma, genetivus explicativus vel identitatis.
 rursus versis vestigiis terebamus 3, 5; velut quaedam libidinum religio 9, 2; ante praedictum 33, 4; ut potero pro viribus 16, 1
 pleraque pars vestrum 27, 5.
 plerique (= permulti) 31, 5; 34, 12. pleraque omnium 10, 1.
 cum plerisque vobis 28, 8
 plerumque (= persaepe) 14, 3. 7; 19, 8. 10
pluralis numerus substantivorum abstractorum: cfr. acrimoniae amores auctoritates caedes commercia dedecora dominationes eiulatus exitus flatus grandines habitus iaculationes imbres imperia incendia infirmitates intentiones lapsus libidines ludibria luctus memoriae odia patrocinia planctus pluviae potestates somni strepitus transitus tonitrua vagitus valetudines vanitates volatus. substantivorum materialium: cineres favillae harenae ignes

ligna purpureae robora ster-cora.
 plurimum quantum 23, 1; 40, 1
 plus *cfr. gradus comparationis*
 pluviae 5, 9
 poena (= nostrum *Pein*) 11, 4
 poenale incendium 35, 3
 pollicitatio 12, 1
 pompa facundiae 16, 6
 positi flatus 3, 3
 populares (*oppos. peregrini*) dii 19, 7
 porrecta camporum 17, 10
 porro *adversative* 34, 9
 portio 23, 11
 posse *absolute*: quantum potest (*sc. fieri*) inrotare 3, 6; quantum potest singula pondere-mus 14, 7; singula si potest refutare 15, 1; dicam ut potero 16, 1
 post haec 40, 4
 posteaquam *c. ind. perf.* 26, 8
 postuma immortalitas 12, 3
 potestates (= ἀρχαί) 37, 7
 potus delibatos abhorrere 12, 5
 praecellere aliquem 25, 2
 praecerpunt vates futura 7, 6; praecerpiti cibi 12, 5
 praedictio 34, 5
 praefari 9, 3; 19, 14
 praemicare (= micare) 5, 9
praepositio non repetita ante relativum: si ista moles ab eo, quo exstructa est, destruat 34, 5. *attributum per praepositionem substantivo additum cfr. substantivum*
 praescire 36, 2
 praescius 35, 2
 praesertim 27, 6. cum praesertim 37, 4
 praeterire: in praeterita (*sc. tempora*) redire 1, 1
 premitur veritas (= supprimi-tur) 5, 13

principes et reges 29, 5; 37, 1
 principalis philosophus 19, 4
 pro (*interiect.*) pro mira stultitia 8, 5; pro nefas 9, 5; 28, 11
 pro (*praepos.*): hominem supplicio pro facinore punitum 9, 4; pro pedibus 12, 7; pro meritis et qualitatibus singulorum 36, 2; pro tempore 36, 2; pro viribus 14, 3; 16, 1
 probatio 14, 7
 probare (= comprobare) 29, 1; (= examinare) 14, 7; 16, 3
 [procupido amoris 26, 12]
 procurrare (*translate*): 3, 6; 4, 5
 prodere (*absolute*) 28, 2. — *c. accus. dupl.* daemones prodidit terrenos 26, 11; Saturnum hominem prodiderunt 21, 4. — (= editus, natus): ignotis parentibus proditus 21, 7
 prodesse: nihil prodest quod *c. ind. perf.* 33, 2. *ad aliquid* 35, 5
 profanus (*oppos. sacer*) 5, 9. (*oppos. religiosus*) 8, 3. 4; 24, 4; 35, 4. litterarum (*per analogiam*) profanus 5, 4
 profugus 21, 5; suae religionis (= apostata) 35, 6
 proinde *c. indicat.* 5, 2. *cum imperativo*: 12, 7. *c. coniunct. adhortat.* 14, 7; 38, 5
 prolixus: prolixior oratio 17, 6; turpitudine 37, 12; prolixius gaudeo 40, 3
 promisce 9, 2; 31, 4
 promptius requirere 40, 2
 prope: ut prope dixerim 32, 9
 propitiare 29, 4; 32, 3
 propositio 16, 2
 (proprietas (= propria possessio) 18, 7)
 propudia 29, 1
 propudiosus 25, 3
 prorogare 13, 4

prorsus 9, 1
 prosapia 14, 1
 prosequi: quae vero et quanta de oraculis prosequar 26, 5
 prospicere pabulum 17, 2
 prostare 28, 10
 providentia (*metonymice* = deus) 18, 5; 19, 10; 20, 2; 40, 2.
 provincia (= regio) 6, 1; 21, 1; 32, 7
 proximus *alicui* 4, 6; 32, 7. de proximo 27, 7; proximius 19, 2
 prudentiam (= disciplinam prudenti viro convenientem) comminisci 16, 5
 publicus error 19, 10. natio in publicum muta 8, 4. publico gaudere 10, 2. publice (*oppos. occulte*) 19, 15; 23, 9; 31, 6
 pudere: *om. accus. person.*: Cybelae Dindyma pudet dicere 22, 4; pudendum est 10, 2; pudenda corporis 28, 9
 pudesce 28, 10
 purpura fulgere 37, 10; purpuris gloriari 37, 10; purpuras despicere 8, 4; recusare 31, 6
 qualitates 36, 2
 quam omisso *adverbio* potius vel magis: cuilibet opinioni temere succumbere quam in explorando perseverare 5, 3. — *ex verbis sentiendi pendens*: nec ... capitis experimentum ... quam ... decipiant 12, 1; vide quam ... animatur 17, 9; vide adeo quam ... meditetur 34, 11 *cfr.* ut
 quamlibet *c. adiect. et coniunctivo*: quamlibet sis multo comitatu stipatus 37, 9
 quamquam *c. indic.* 14, 3. *c. coniunct.* 5, 1; 11, 5; 13, 1; 26, 7; 35, 5

quamvis *c. subst.* Democritus
 quamvis atomorum primus
 inventor 19, 8. *c. adverb.* quam-
 vis varie 19, 9; *c. coniunct.* 8, 1;
 16, 4. *c. indic.* 35, 5

quanto tardum, tanto magis
 iustum 34, 12

quatenus 5, 6

quati quercera 12, 3

— que *nomini adnexum in
 coniunctione nominis et prae-
 positionis:* in terramque 17, 2.
adverbio adnexum: magisque
 5, 2; satisque 5, 5; tamque
 8, 1; 17, 4; circaque 17, 4. hodie-
 que 21, 11; 30, 4

querella *c. gen. obiect.* 14, 5

quercera 12, 3

queri *c. accus. et inf.* 26, 6

qui uterque . . sustulerunt 8, 2.
in interrog. indir. quod sunt
 eloquuntur 27, 6. *in enuntiato
 condicionali* 24, 4. — quo in ad-
 ventu eius 2, 2

qui (*pronom. indefin.*): si qui
 infirmior Christianum se ne-
 gasset 28, 4

quicumque *c. coniunct.* 16, 6;
c. indic. 18, 7

quidam (*abundans*): velut
 quaedam libidinum religio 9, 2

quies (= somnus): per quietem
 7, 6

quiescebant naviculae 3, 5

quin etiam 16, 5

quippe *c. indic.* 6, 3. — quippe
 cum *c. coniunct.* 4, 6

quis unus ullus ab inferis re-
 meavit? 11, 8

quisque (= quicumque) 13, 1

quisquis: quidquid aliud ani-
 malium 19, 2

quod *causale c. indic.* 32, 4 (ideo
 quod) 26, 2. — *c. coniunct.* 14, 3, 7;
 21, 6, 7; 26, 6; 39, 1; 40, 4; (non
 quod) 34, 5. — *om. verb.* (ideo

quod) 25, 6. (= quod attinet)
 29, 2; 31, 7; 36, 3, 7. — quod
c. coniunct. pro infinit. cfr. pro-
 desse. *pro accus. et infin. cfr.*
 opinio paenitere respondere.
 — quid? quod *in initio enun-
 tiati transitioni inserviens*
 11, 1; 18, 11

quoniam: an ideo cessavit ista
 generatio, quoniam (= quod)
 nulla . . praebetur adsensio
 21, 11

radii (solis) 31, 5

radere dorsum maris 3, 6

rapere (= corripere) arma ad-
 versus aliquem 25, 7

ratio (= *nostrum Vernunft*) 16, 5;
 17, 2, 3, 6; 18, 7; 19, 3, 10; 20, 2;
 28, 5; (= *Wesen*) 8, 1; 17, 2;
 (= *Art und Weise*) 18, 2; 29, 8;
 (= *Planmäßigkeit*) 17, 7; sine
 ratione (*ohne vernünftigen
 Grund*) 37, 6

rationalis natura 19, 11

rata (*oppos. irrita*) devotio 7, 3

recensere 1, 1; 19, 3

reciprocis aestibus refluit oce-
 anus 17, 9

reciprocum pronomem: inter
 se dissimiles invenimur 18, 1;
 occultis se notis noscunt . .
 se promisce appellant fratres
 9, 2; animantium adversus
 sese . . tutelam 17, 10; menda-
 ciiis suis invicem credunt 11, 2

reclusi (= inclusi) cavea pulli
 25, 12

recognoscere 21, 1; (= co-
 gnoscere) 31, 8

recordari *c. gen. obiect.* 33, 2

rector 25, 2; 36, 3; (= pastor)
 18, 7

recta montium 17, 10

recursantes vices tenebrarum
 et luminis 17, 6

- recusare aliquid 31, 6. *c. accus. et infin.*: nec recuso hominem nosse se et circumspicere debere 17, 1
- redire in praeterita 1, 1
- redivivum solacium 8, 5; *cfr. adiectivum*
- redundare ad aliquid (*translate*) 3, 1
- reformidare aliquem 12, 5
- reformare aliquem ad veram religionem 1, 5; ista figmenta a vobis nimium credulis in deum vestrum reformata sunt 11, 9; (= resuscitare): hominem a deo . . posse denuo reformari 34, 9
- regula recti 16, 6; (38, 6)
- reicere (= reddere) 32, 2
- relabens mare 3, 3
- relatio alterna 2, 3
- relegere scripta 33, 4
- religio: *cfr. Indic. rerum*
- religiosus: 5, 5. 9; 6, 2; 15, 1; 20, 5; 24, 4; 25, 2. 6; 28, 7; 32, 3; 33, 3; 35, 2
- remeare 11, 8
- remordere 4, 3
- remunerari (*passive*) 7, 2
- renidere 14, 1
- renitentibus auguriis et auspiciis 26, 4
- reparare 11, 7; 34, 9; (= resuscitare) 34, 12
- reparatio operis et quietis alterna 17, 6
- repensare aliquid aliqua re 40, 3
- reptor 16, 5; 20, 6; 21, 2
- repetere Parthos signa 7, 4
- repromittere (= promittere) 11, 3
- repugnare *c. accus. et infinit.* 34, 9; repugnantia 16, 4
- requiescere de itinere 4, 5
- res mihi cum Octavio est 4, 4; quid hoc est rei 4, 2; res civilis 17, 2
- reservare (= servare) 34, 10
- residui (= reliqui) 25, 10
- resolvi in terram 11, 4
- resorbere fluctus in se 3, 3
- responsio 13, 1; 15, 2; 16, 2
- respondere: *sequitur quod c. coniunct. pro accus. et infin.*: respondit ille quod sibi . . . fieret 13, 4
- respuere (*sc. se*) comitem 1, 4
- resurgere 11, 7; 12, 6; 38, 4
- resurrectio futura 34, 11
- retorquere (= torquere) veritatem 34, 7
- retrahere vestigia 3, 3
- retundere 3, 9
- revirescere 34, 11
- revivesco 11, 2; 12, 4; 34, 11. 12
- revocare recordatione 1, 1
- revolvere: in semet omnia revolvuntur 5, 8
- ridere aliquid 8, 4; de aliqua re 4, 1; ridenda quam multa 24, 2
- rigare 18, 3
- rigidus status hominis 17, 11
- rimari 12, 7
- ritus est *c. infin.* 30, 4
- roborare 36, 8
- robur summae aetatis 23, 8; robora (= nostrum eichene Balken) 3, 5
- ros lacteus 18, 2
- rotari 27, 3
- rubori esse 31, 5
- rudis studiorum 5, 4
- runcinare 23, 11
- rursum 5, 9
- rursus 3, 5; 32, 8
- (ruspari 5, 5)
- rutilare 5, 9
- sacrum: sacrorum ritus 6, 1; sacrorum religiones 6, 2
- sacraria (= loca ad sacra-peragenda) 9, 1

sacrilegium 9, 5; 17, 3; 25, 5
sacrilegus 25, 6; 28, 3

saeculum *sensu spatii temporis*
5, 4; 6, 1; 11, 8. (= mundus)
34, 12

saepe 5, 9; 31, 4; saepius 14, 5;
34, 6; 35, 1; 36, 8 *cfr.* frequenter

saepire: animantes dentibus
saepitae 17, 10

saevire: 28, 3 (*in* mutua odia)
31, 5; saeviens filius 21, 5; ira
7, 2; cum belli ardore saevitur 5, 10

sagax fama 9, 3

saginari sanguine 30, 4. 6; hostiis
pecudum 27, 3; ad supplicium 37, 7

saltem 5, 6; 11, 3; non (nec)
saltem = ne-quidem 10, 3; 12, 1
sane (sane et = ceterum): 2, 3;
25, 8; 29, 8. *ironice*: 3, 1; 25, 10.
— non sane — sed 34, 7. —
nec fratres vos nisi sane ad
parricidium recognoscitis 31, 8

sanctus (*sensu Christiano*): vir
eximius et sanctus 1, 3

sapientia (= religio Christiana)
1, 4. sapientiam conserere 4, 4
satis est *ad aliquid* 34, 8.

c. infin. 12, 7

scilicet 10, 5; 22, 4; 25, 9; 26, 2
scire (= nosse) 27, 2; 31, 5.

(= testari) 21, 4; 26, 9. quod
sciam 11, 7

scrupulosum examen 15, 1

scrutari 5, 5

secta 4, 4; 5, 4; 11, 6; 40, 2

sed enim 32, 7; sed et (= sed
etiam) 40, 1. *cfr.* etiam non.

seges (*metonymice* = *Saatfeld*)
5, 13

semel anno 24, 3

semina 34, 11. (= atomi) 5, 7.
ignium 5, 9

seminudus 8, 5; 16, 5

semivir 22, 4

senescere 21, 11

senium arbustorum 34, 11;
lunae (*oppos.* auctus) 17, 5

sensim 3, 4

sensus intimi 1, 2

sepultura 11, 4. (*oppos.* humatio)
34, 10. sepulturae ignium 11, 4.

sentire (*absolute* = sensum
habere) 24, 1; 38, 3; eloquar
(dicam) quemadmodum sentio
18, 9; 36, 5

serenat (*impers.*) 32, 4

serere (sevi) liberos 31, 4;
odium 27, 8; orientem 18, 2;
rumorem 28, 7

seria (*subst.*) 1, 3; 4, 3

series generis (= genealogia)
21, 9

sermo (= genus dicendi) 16, 6;
18, 11; 31, 5. (= oratio) 17, 2.
(= dialogus) 1, 5; 14, 6; 23, 2.
sermonibus (= verbis) ex-
primere 2, 2; (*oppos.* rebus)
19, 3

sermo plebeius *cfr.* adstrau-
gulare concatenare deperire
desponsare effigiare inrotare
intererrare meditari remune-
rare vivificare

serpere: (*translate*) 9, 1

servare (= observare) auguria
26, 3

servitus (*abstr. pro servi*) 28, 11
si *cfr.* condicionalia enuntiata.

— *ex verbis affectus pendens*
cfr. indignari miraculum
mirari mirum. — (= utinam)
si deus dederit 18, 11

sic (= itaque) 6, 3; 12, 5; 14, 5;
18, 1; 20, 6; 24, 2; 37, 3. sic
(= tale) est negotium dae-
monum 28, 7

siccare humores de marinis
lavacris 2, 3

- siccitas 18, 3
 simplicitas 16, 2; 20, 5; 26, 8
 simulacrum dei 32, 1
 simulare (= fingere) 26, 2; 37, 12.
 simulata philosophia (= *nostrum Scheinphilosophie*) 8, 2
 sincera conscientia 32, 2; veritas 27, 2
 sinceritas 40, 2
singularis numerus: post aestivam diem 2, 3; sensus (= sensuum) capaces 16, 1; viscere saginatae ferae 30, 6; disciplinam (= disciplinas) philosophorum 19, 3
siquidem c. indic. 10, 5
 [sistrum 21, 12]
 sitienter 9, 5
 sive 12, 12. *c. indic.* 34, 10
 sol (= *nostrum Sonnenschein*) 18, 3
 soliditas rerum (*oppos. eloquentiae tumor*) 15, 2
 solistimum tripudium 26, 2
 solitarius deus 10, 3
 sollicitus quod ... 14, 7
 solubilis 34, 4
 solummodo (= tantummodo) 18, 3; 28, 2; 35, 6
 sola (= desolata) gentilitas Judaeorum 10, 4
 solvere (= dissolvere) 5, 8; 34, 10; 36, 3. soluta legibus (= *nostrum schrankenlos*) fortuna 5, 13; flores soluti (*oppos. serti*) 38, 2
 somni 27, 2
 somniare immortalitatem 12, 3
 sordescere 19, 14; mente (*oppos. purpurā fulgere*) 37, 10
 sors 36, 1; per incertum sortis 9, 7; sortem in homine punire 11, 7; qui Protesilai sorte remeavit 11, 8; omnes pari sorte nascimur 37, 10; (daemones) sortes regunt 27, 2
 spargere Venerem 31, 4; suspensionem 16, 3; flores 38, 2. sol terris omnibus sparsus 32, 8
 spatium (= *nostrum Spazierweg*) 3, 2; spatium eundi 3, 5
 speculator omnium deus 32, 9
 spicatae aculeis animantes 17, 10
 spiritus *cfr. Ind. rerum*
 splendere (*translate*) 5, 9
 spontaneus 11, 6
 spumare 7, 3
 spumosos 3, 3
 stabile iudicium 16, 3
 statim 27, 7. nec — statim 31, 6
 status rigidus hominis 17, 11
 stercora 23, 5
 sternere ambulacro harenas extimas 3, 3
 strepitus per pudenda corporis expressi 28, 9
 structor 23, 5
 sub *c. accus.* 26, 3. — *c. abl. sensu locali*: 27, 1; 36, 6. — sub oculis imperatoris 37, 2; sub deo 32, 9; sub oculis venire 32, 5
 subducere (= *ἀνέλκειν*) naviculas 3, 5
 sublimis: in sublimi (= in caelo) 17, 3
 subsisto: nisi subsisteret (= subsesset) veritas 9, 3
 substantia 26, 8. 12
substantiva abstracta pro concretis: *cfr. antiquitas comitatus coniuratio gentilitas humanitas indicium natura nequitia philosophia servitus. subst. concret. pro abstractis*: optant in homine perseverare 21, 10. ut in deum surgat 22, 7; ut hominem exuat 22, 7
substantivum pro adiectivo cum substantivo coniunctum: deos municipales 6, 1; hospites

deos 6, 2; numinibus incolis 7, 5; dii homines 21, 3; alumna superstitio 25, 8; Christianus reus 28, 2; dei parentis 31, 8. — *substantivum cum attributo praepositionali*: de Perse victoria 7, 3; ad vindemiam feriae 2, 3; in mare iaculationes 3, 5; in Poenos proelium 7, 4; de initiandis tirunculis fabula 9, 5 substernere robora 3, 5 subtilis (= versutus) 14, 3; 16, 2 subtilitas 14, 7 successio (= progenies) 21, 9 succinctus alte 22, 5 succumbere cuilibet opinioni 5, 3 sufficere alicui 10, 5. ad aliquid 31, 5 sui (sibi, se) *cfr. reciprocum. genetivus sui pendens a substantivo*: in perditionem sui ... ad cultum sui 27, 2; in turpitudinem sui 27, 6; *forma sibi coniuncta cum pronomine possessivo*: ut sit Romanis numinibus cum sua sibi natione captivus 10, 4. — sibi pro nobis: dementia ... sibi mortuis ... qui sicut nascimur et interimus, aeternitatem repromittere 11, 3 summa rerum 5, 4; quaestionis 40, 2 supercilia philosophorum 38, 5 superponere 19, 8 superficies 9, 5 superstitio *cfr. Ind. rerum* supplicium corporis 22, 4. summum (= crucis poena) 9, 4 supplicare: *absolute* 24, 4; deo 32, 2; ad imagines 29, 5 supra *c. accus. sensu locali*: 5, 5. — quod supra nos, nihil ad nos 13, 1

surgere in deos 22, 7 suspectus nobis in caelum datum est 17, 2 suspendere (= in incerto relinquare) 14, 5 suspicere aliquem (= suspicio-nem habere in aliquem) 14, 6 sustinere (= exspectare) a deo vividam coronam 38, 4. *sequente accusativo et participio*: sustinebitis ... me impetum susceptae actionis liberius exerentem 8, 3 *cfr. participium suus (oppos. alienus) cfr. alienus*. — centauros equos suis (= ad se pertinentibus) hominibus implexos 20, 3. (= proprius) 25, 4 *synonyma ex se apta: cfr. figura etymologica, pleonasmus, genetivus explicativus vel identitatis. — synonyma particulis coniuncta*: transacta et decursa 1, 1; crispis torosisque erroribus 3, 3; angit et remordet oratio 4, 3; insano atque inepto labori 5, 6; natio latebrosa et lucifuga 8, 4; vana et demens superstitio 9, 2; perditis sceleratistis 9, 4; caecis occultisque vulneribus 9, 5; occultare et abscondere 10, 2; adstruunt et adnectunt 11, 2; cineres et favillas 11, 2; temere et audaciter 13, 5; convincam et redarguam 16, 4; confirmata probataque 16, 4; in contrariis et repugnantibus 16, 4; anxia et sollicita 22, 2; fulmina et fulgura 23, 6; figmentis et mendaciis 23, 8; insignis et nobilis 25, 1; insultare et inludere 25, 5; morbi et malae valetudines 25, 8; ad nutum et arbitrium

26, 9; defendendos et tuendos
 28, 3; de castis et pudicis
 29, 1; et perstat et perseverat
 31, 7; erras et falleris 32, 7;
 triumphator et victor 37, 1;
 laeti hilaresque 40, 4. —
synonyma sine coniunctione:
asyndeton bimembre: ecce
 pars vestrum et maior melior,
 ut dicitis, egetis algetis; opere
 fame laboratis et deus patitur
 dissimulat 12, 2; imperant
 regnant 12, 5; mortuis extin-
 ctis 11, 3; uri cremari 37, 4. —
tergemina: 5, 8; 16, 5; 23, 3;
 25, 9 et saepissime. — *tetracola:*
 aegre ferre stomachari in-
 dignari dolere 16, 5; inspire-
 tur moveatur alatur guber-
 netur 17, 4; suspenditur cae-
 ditur dolatur runcinatur 23, 11.
 cum tonat fulgurat fulminat
 cum serenat 32, 4. — *quina*
membra: confluxerant perdit
 facinerosi incesti sicarii pro-
 ditores 25, 2; passim cadunt
 (fulmina), montes inruunt, ar-
 boribus incurrunt sine dilectu,
 tangunt loca sacra et profana,
 homines noxios ferunt saepe
 et saepe religiosos, *ubi tricolo*
dicolon additum esse videtur.
cfr. Norden, de M. F. aetate
et genere dicendi 1897 p. 60
 tabes 3, 5; 5, 10
 taedescit: quos prius taedescit
 impudicitiae suae quam pu-
 descit 28, 10
 tam-quam 9, 5; 37, 9. non
 tam-quam 5, 1; 25, 1
 tamen: (et tamen = ceterum):
 11, 8; 25, 12; 35, 1; 36, 4. 7; 37, 2
 tanto-quanto *cfr.* quanto
 tantum *cfr.* non
 temperamentum autumnii et
 veris medium 17, 8

temperies 2, 3
 temptare *c. infin.* 28, 10
 tempus: id temporis 2, 3; pro
 tempore 36, 2; nostri tem-
 poris aetate 38, 6
temporum consecutio: is lusus
 est . . . ut raderet 3, 6; ut
 Parthos signa repetamus . .
 meruit 7, 4. — *variatio tem-*
porum: tenebamus — de-
 lectati sumus — legebamus
 3, 2 s., mansit quae . . non in-
 fringitur, sed augetur 6, 3;
 fuimus et . . sentiebamus 28, 2
 temulenta vindemia 5, 13
 tendere 17, 5; 18, 11
 tenor venerationis 6, 3
 tenuare 34, 10
 terere viam 3, 5; 36, 6
 terrenus (*oppos. caelestis*) 18, 10;
 19, 14; 32, 7
 terriculae suppliciorum 37, 5
 testa 3, 5. 6; 24, 4
 testimonium facere (= dicere)
 31, 2
 timere *c. infin.:* dum mori post
 mortem timent 8, 5
 tinguere plantas 3, 3
 tinnitus 22, 3
 tirunculus 9, 5
 tondere 3, 3. 6
 tonitrua 5, 9
 tormenta verborum 27, 5
 torosi errores undarum 3, 3
 torpescere 36, 8
 torrentes ripae 35, 2
 tot omnibus saeculis 5, 4
 totus: in totum (= omnino)
 24, 3; 28, 3; toto (*in casu*
dativo) 11, 1; de toto integro
 4, 4. toti (= omnes) 21, 12
 tractus caeli 5, 10
 transigere: ea quae transacta
 et decursa sunt 1, 1
 transire *aliquid (in disputando)*
 18, 6; 33, 4

transitionis formulae: longum
est 18, 1; otiosum est 21, 9
transitus (*plur.*) 17, 8
transfuga disciplinae 32, 5
trini *cfr. numeralia*
triumphator 37, 1; *erroris* 40, 2
tum *cfr. tunc*
tumescere 8, 1
tumere 7, 2; 29, 8
tumor indignationis 14, 1; *elo-*
quentiae 15, 2
tunc frequentius quam tum (4, 2;
5, 1): 3, 1; 20, 1; 22, 6; 23, 13;
26, 6
tundere: *deus aereus tunditur*
23, 12

vacillare 16, 1
vagitus 30, 3; (*plur.*) 22, 3
valere: *nihil pro suis adver-*
sus eorum arma valuerunt 25, 7
valetudines malae 25, 8
vanitates 1, 5
variare (*intrans.*) 16, 2; 19, 9. 10
vasculum 23, 12
ubera 18, 2; 22, 5
— *ve* 17, 10; 38, 2
vegetare 2, 4

vel: (= *nostrum beziehungs-*
weise) 1, 3; 11, 5; 25, 12; 27, 2;
28, 7. (= *vel potius*) 30, 4.
apud superlat. 17, 3. — *vel im-*
probe 40, 1. (*vel - aut*) 10, 3.
(*vel - vel - aut*) 7, 2. *sive - sive -*
vel - vel) 34, 10. — *cum Mucio*
vel cum Aquilio aut Regulo
37, 5

velut quaedam libidinum reli-
gio 9, 2; (= *velut si*) *velut*
sterneret ambulacro 3, 3

venerabilis (*sensu activo* = *vere-*
cundus) 6, 1

veneratio 8, 2; 26, 11

ventilare fabulas 28, 2

verax 16, 1

verba inchoativa *cfr. adolesco*
aresco canesco concupisco de-
litisco erubesco frondesco in-
dolesco inhaeresco inhorresco
lactesco maturesco pudescit
reviresco revivesco senesco
sordesco taedescit torpesco
tumescio

veritas *cfr. Indic. rerum.*

vernaculi dei 25, 7

versutia (*oppos. simplicitas*)
16, 2

verum *cfr. non*

in vero (*oppos. in mendacio*)
37, 12

vestigia (= *pedes*) *vertere* 3, 5

vestigare 22, 2

viae solis 6, 2

vicatim 24, 3

vicinia veritatis 29, 2

vicis: *omnium nostrum vice*
gaudeo 40, 3; *tenebrarum et*
luminis recursantes vices 17, 6;
alternis vicibus 34, 4

victor mei 40, 1; *cfr. ego.*

victicia tropaea 29, 7

videlicet 11, 4. (*ironice*) 28, 3.

vindemia (= *nostrum Rebe*) 5, 13;
ad vindemiam feriae 2, 3 *cfr.*

substantivum

videre *c. accus. et participio* 3, 5;

videri (= *conspici*) 26, 10; 27, 4

violare virgines 25, 3

vir (= *nostrum Ehemann*) 35, 6;

vir (*oppos. dei*) 29, 5

virginitas 31, 5

virilia (*subst.*) 28, 10

virorem occultant arbores 34, 11

virtus (= *vis et potentia*) *dei*
32, 4

viscus (*sing.*) 30, 6; *viscera*
(= *uterus*) 30, 2; *viscera terrae*
17, 9 *cfr. Ov. met. I 138*

visere (= *videre*) 29, 8

visus 32, 5; *visu clarior* 18, 8

vitae iter 37, 9 *cfr. iter vivendi*

- vivificare 32, 6
vixdum homo 30, 1; *cfr. ad-
verbium*
- ullus: (*substantive*) quis unus
ullus . . . remeavit 11, 8
ulterius *adv.* 4, 4; 16, 4
ultima faex 8, 4, plebs 31, 6
ultra (*praepos. c. accus.*): ultra
humilitatis nostrae termi-
nos 5, 6; ultra solis vias 6, 2;
ultra spatium lineae 9, 6
unde: (= quare) 16, 5; 21, 12
ungulati pedes 22, 5
ungulis fundatae animantes
17, 10
unitas (*μονότης*) providentiae
19, 10
universitas (= mundus) 18, 3. 4
unus *cfr.* ullus; unus et alter
2, 3
unusquisque — non (= nemo)
24, 2
vocare (= invocare) 29, 5
volatus (*plur.*) 27, 1
volo: velit nolit 29, 4; Mauris
volentibus 21, 9
volvitur cogitatio per aeta-
tem 1, 5
volutare 5, 10
vorare (= devorare) 22, 3; 28, 2;
30, 3 *cfr.* devorare
votum 9, 7; 12, 1
- urbanitas 28, 10; (= astutia)
16, 2
urgere: (= cogere) 28, 8
urere: (*de hieme*) 17, 8; uri
febris 12, 3
usurpare victoriam 40, 1
usque adhuc 5, 4
ut: (*ex verbo sentiendi pendens*)
vide annum, ut solis ambitus
faciat 17, 5. (ut — ita) 14, 1;
34, 10; 36, 3. 6. — (ut — sic)
16, 3; 36, 9
uterque: qui (*pro vulgari quo-*
rum) uterque . . . sustulerunt
8, 2; uterque-senserunt 19, 13;
uterque - reliquerunt 21, 6.
plur. de duobus viris: utrisque
(*i. e.* Octavio et Caecilio) proxi-
mus 4, 6
utique 18, 4. 5. 10; 21, 7; 27, 6;
30, 3; 36, 7
utpote cum 1, 3; 5, 1
utrimque 14, 2. 7
utrum (*in interrog. indir. dis-*
iunct.): utrum — an 5, 11;
11, 4; 16, 1; 17, 1; 18, 5. utrum-
ne — an 11, 7
vulgaris inperitia 3, 1; error
34, 1
vulgus: (*mascul.*) 2, 4; (*neutr.*)
18, 11
vulnerum fata (= vulnera morti-
fera) 30, 1

Verlag von B. G. Teubner in Leipzig.

Unsere Muttersprache, ihr Werden und ihr Wesen.

Von Prof. Dr. D. Weise.

4., verb. Auflage. [VIII u. 269 S.] 8. In Einw. geb. 2 Mk. 60 Pf.

Diese Schrift, der vom Allgemeinen Deutschen Sprachverein die höchste bisher zuerkannte Auszeichnung verliehen worden ist, hat sich vom Tage ihres Erscheinens an einer stets wachsenden Zahl von Verehrern zu erfreuen gehabt. Sie ruht auf wissenschaftlicher Grundlage, ist jedoch gemeinverständlich und überaus anregend geschrieben und erscheint so geeignet, die äußerliche Auffassung vom Wesen unserer Muttersprache zu bekämpfen und die weiten Kreise der Gebildeten zu fesseln und zu unterrichten.

Deutsche Götter- und Heldensagen.

Von Dr. Adolf Lange,

Direktor des Gymnasiums und der Realschule zu Höchst a. Main.

Nach den besten Quellen für Haus und Schule dargestellt.

Mit zwölf Originallithographien von Robert Engels.

Zweite, verbesserte Auflage. [XII u. 403 S.] gr. 8. In Einw. geb. 6 Mk.

..... Auch die schöne Ausstattung wird dazu beitragen, dem Buche Freunde zu gewinnen: die Lithographien, mit denen Engels es geschmückt hat, verdienen es; sie sind in ihrer eindrucksvollen Größe in hohem Maße geeignet, auf die Jugend zu wirken. Karges Buch sollte ein Hausbuch für die Familie werden, um sie mit der Sagenwelt unserer Vorfahren, ihren Sitten und Anschauungen vertraut zu machen; es wird gewiß Teilnahme und Freude an der Sache erwecken und dadurch die Jugend auf die deutsche Geschichte vorbereiten.

Zeitschr. f. lateinl. höh. Schulen. XIV. Jahrg. Heft 1/12.

Deutsche Heldensagen.

Dem deutschen Volke und seiner Jugend wiedererzählt
von Karl Heinr. Beck.

Zweite, vollständig umgearbeitete Auflage, besorgt von Dr. Bruno Basse.

I. Band. 1. Teil: Gudrun. 2. Teil: Nibelungen.

Mit 7 Originallithographien von Robert Engels.

[VIII u. 306 S.] 8. In Einw. geb. 5 Mk.

Die alten Sagen unseres Volkes in neuer Form, aber altem Geist zu erzählen, war die Absicht des Verfassers bezw. Bearbeiters des ersten Buches, und er hat es vortrefflich verstanden die alte Sagenwelt unserer Heldenvorzeit zu lebendiger, anschaulicher Darstellung zu bringen und zu zeigen, daß der Zauber, den sie zu ihrer Zeit ausgeübt, noch nicht an Kraft verloren hat. Mit Recht betont er, daß in seiner Heldensage das deutsche Volk des Mittelalters sein Hoffen und Lieben am klarsten ausgeprägt hat, daß in ihr sich der Geist deutscher Vorzeit noch heute am deutlichsten offenbart.

Zeitschr. f. lateinl. höh. Schulen. XIV. Jahrg. Heft 1/12.

Aus Natur und Geisteswelt.

Sammlung wissenschaftlich-gemeinverständlicher Darstellungen aus allen Gebieten des Wissens

Preis des
Bändchens
nur 1 Mark.

in Bändchen von 130—160 Seiten. Jedes
Bändchen ist in sich abgeschlossen und einzeln
käuflich.

Geschmack-
voll gebund.
nur 1.25 M.

Als wertvolles, nützliches Geschenk empfehlen sich besonders:

5 Bändchen, nach Wahl, gebunden, in geschmackvollem,
dauerhaftem Geschenkkästchen, das sich zum Aufstellen
wie Aufhängen eignet, zum Preise von 6 M. 50 Pf.

Besonders seien empfohlen:

Geographische Bibliothek.

Gruber, Deutsches Wirtschaftsleben.
Günther, Geschichte des Zeitalters der
Entdeckungen.
Hassert, Die Polarforschung.
Janßen, Meeresforsch. und Meeresleben.
Kirchhoff, Mensch und Erde.
Scheiner, Der Bau des Weltalls.
Weise, Die deutschen Volksstämme und
Landschaften.

Technische Bibliothek.

Launhardt, Am laufenden Webstuhl
der Zeit.
Merkel, Ingenieurtechnik der Neuzeit.
Scheffer, Mikroskope.
Scheid, Die Metalle.
Vater, Wärmekraftmaschinen.
Wedding, Das Eisenhüttenwesen.

Naturwissenschaftliche Bibliothek.

Auerbach, Die Grundbegriffe der mo-
dernern Naturlehre.
Blochmann, Luft, Wasser, Licht u. Wärme.
Egstein, Kampf zwischen Mensch und Tier.
Giesenhagen, Unsere wichtigsten
Kulturpflanzen.
Graeb, Das Licht und die Farben.
Haacke, Bau und Leben des Tieres.
Hesse, Abstammungslehre und Darwinis-
mus.

Deutsche Bibliothek.

Bruhier, Das deutsche Volkslied.
Gruber, Deutsches Wirtschaftsleben.
Heil, Deutsche Städte und Bürger im
Mittelalter.
Kaußsch, Die deutsche Illustration.
Loening, Die deutsche Reichsverfassung.
Matthaei, Deutsche Baukunst.
Otto, Deutsches Frauenleben.
Otto, Das deutsche Handwerk.
Weise, Die deutschen Volksstämme und
Landschaften.

Medizinische Bibliothek.

Biernadi, Moderne Heilwissenschaft.
Buchner, Gesundheitslehre.
Frenzel, Ernährung u. Volksnahrungs-
mittel.
Sachs, Der menschliche Körper.
Schumburg, Tuberkulose.
Zander, Leibesübungen.
Zander, Nervensystem.

Volkswirtschaftliche Bibliothek.

Gruber, Deutsches Wirtschaftsleben.
Loening, Reichsverfassung.
Loß, Verkehrsentwicklung in Deutschland.
Mater, Soziale Bewegungen u. Theorien.
Otto, Das deutsche Handwerk.
Unold, Aufgaben und Ziele des Menschen-
lebens.

Pädagogisch-philosophische

Bibliothek.

Kreibitz, Die fünf Sinne des Menschen.
Külpe, Die Philosophie der Gegenwart.
Rehme, Die Seele des Menschen.
Unold, Aufgaben und Ziele des Menschen-
lebens.
Weinel, Gleichnisse Jesu.
Zander, Leibesübungen.
Ziegler, Allgemeine Pädagogik.

Kulturhistorische Bibliothek.

Böhmer-Romundt, Die Jesuiten.
Borinski, Das Theater.
Kaußsch, Die deutsche Illustration.
Matthaei, Die deutsche Baukunst.
Otto, Das deutsche Handwerk.
Schwemer, Restauration und Revolution.
Soden, Palästina.
Weise, Schrift- und Buchwesen.
Weise, Die deutschen Volksstämme und
Landschaften.

Auf Wunsch ausführliche illustrierte Prospekte umsonst und postfrei.

LL
M6683Bo

281640
Author Minucius Felix, Marcus

Title Octavius; ed. by Herm. Boenig.

NAME OF BORROWER.

DATE.

H. J. Boenigk

Oct 17/47

University of Toronto Library

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

206. v. Doffmann,
207. Eieher, Beiderot.
208. Biefe, Einsamer Hof.

216. v. Doffmann, Herbst in der Eifel.

